

Załącznik nr 1 do Strategii Rozwoju Miasta Jarosławia na lata 2021-2027

***DIAGNOZA SYTUACJI
SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ,
PRZESTRZENNEJ I FINANSOWEJ
MIASTA JAROSŁAWIA***

Jarosław, 2022 r.

Wprowadzenie do diagnozy - ogólna charakterystyka Miasta

A. Wymiar społeczny

1. Bezpieczeństwo, porządek i ochrona zdrowia
2. Infrastruktura społeczna, aktywność obywatelska (organizacje pozarządowe, ciała przedstawicielskie, Rady Dzielnic), pomoc społeczna
3. Obsługa mieszkańców
4. Dziedzictwo kulturowe, kultura i rozrywka
5. Turystyka, sport i rekreacja

Obszary diagnostyczne przypisane do wymiaru:

1. Bezpieczeństwo i porządek
2. Ochrona zdrowia
3. Infrastruktura społeczna
4. Aktywność obywatelska (działalność organizacji pozarządowych, Rad Dzielnic, ciał przedstawicielskich)
5. Pomoc społeczna
6. Kultura
7. Dziedzictwo kulturowe (zabytki)
8. Turystyka
9. Sport i rekreacja

B. Wymiar gospodarczy

1. Podmioty gospodarcze (w tym gospodarstwa rolne)
2. Bezrobocie i rynek pracy
3. Edukacja

Obszary diagnostyczne przypisane do wymiaru:

1. Podmioty gospodarcze
2. Rolnictwo
3. Bezrobocie
4. Rynek pracy
5. Edukacja

C. Wymiar przestrzenny

1. Infrastruktura techniczna, usługi komunalne i zarządzanie przestrzenią
2. Środowisko, zieleń, czystość i estetyka

Obszary diagnostyczne przypisane do wymiaru:

1. Infrastruktura techniczna i usługi komunalne (infrastruktura drogowa, wodno-kanalizacyjna, oświetlenie, komunikacja itp.)
2. Środowisko przyrodnicze (stan, gospodarka odpadami, OZE)
3. Czystość i estetyka

D. Sytuacja finansowa Miasta

1. Majątek Miasta
2. Dochody i wydatki oraz płynność finansowa
3. Inwestycje, zadłużenie i Wieloletnia Prognoza Finansowa

Wprowadzenie do diagnozy - ogólna charakterystyka Miasta

Przystępując do sporządzenia diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Jarosławia należy pamiętać, iż podstawą do oceny obecnego stanu Miasta (dla zaznaczenia, że chodzi o jedno, konkretne miasto, będziemy pisać go z dużej litery) oraz wyciągnięcia wniosków co do potrzeb, celów i kierunków jego zrównoważonego rozwoju jest splot wielu istotnych uwarunkowań, m. in. historycznych, geograficznych, gospodarczych czy społecznych składających się na unikalną całość. Jej naszkicowanie pozwoli lepiej zrozumieć dalszą część diagnozy obejmującą, z jednej strony, analizę przeprowadzoną w wymiarach społecznym, gospodarczym, przestrzennym i finansowym, a z drugiej, wyciągnąć wnioski potrzebne dla opracowania Strategii Rozwoju Jarosławia na lata 2021-2027.

Na początku wypada podkreślić, iż motorem wszelkiego rozwoju, w tym rozwoju miast są ludzie. Oni odpowiadają za tworzenie i zmienianie otaczającej ich rzeczywistości, mogą też świadomie albo nieświadomie doprowadzać do kryzysów i zapaści rozwojowych.

Ten ostatni scenariusz doskonale obrazuje nam sytuacja, w jakiej znalazła się część średnich miast w Polsce zaliczonych do grona 122 ośrodków, które doświadczają silnej utraty swoich funkcji oraz mocno niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej. Należy do nich także Jarosław, który został sklasyfikowany na 11 miejscu tej listy.

Na przykładzie naszego Miasta bardzo dobrze widać, że ani długie lata jego świetności, bogactwo i ogromne niegdyś znaczenie na terenie Rzeczypospolitej ani posiadane obecnie potencjały, takie jak bogata historia, cenne zabytki, dogodne położenie geograficzne czy tradycje wielkiego przemysłu, nie znaczą wiele bez odpowiednich działań tworzących to Miasto ludzi.

Chcąc jak najlepiej oddać specyfikę Jarosławia nie można się ograniczyć jedynie do suchych danych statystycznych, wykresów i tabel. Bardzo istotnym czynnikiem jest historia Miasta.

W oparciu o źródła historyczne przyjmuje się, że Jarosław założył w 1031 r. książę kijowski Jarosław Mądry, od którego imienia otrzymało ono swą nazwę. Za datę nadania praw miejskich przyjmuje się 1323 r., niemniej w pełni udokumentowana lokacja Miasta przez Władysława Opolczyka miała miejsce w roku 1375. Moment ten stanowił ważny impuls do przemian układu przestrzennego istniejącej osady.

Na przestrzeni wieków obszar, na którym ulokowany jest Jarosław, był terenem ważnych zdarzeń, co wynikało głównie ze strategicznego położenia na skrzyżowaniu szlaków handlowych ze Śląska na Ruś i z Gdańska na Węgry, a także przy drodze wodnej, jaką był

San. To położenie sprzyjało rozwojowi Miasta i jego wzmocnieniu jako ośrodka handlowego i rzemieślniczego. Przyczynił się do tego także status miasta prywatnego, którego właściciele zabiegali o prawa i przywileje kupieckie. Już na początku XV w. było ono znaczącym ośrodkiem handlu i rzemiosła. W 1501 r. otrzymało prawo składu, co zmuszało przejeżdżających kupców do zatrzymania się i wystawienia swoich towarów.

Największy rozkwit Miasta przypada na XVI i XVII w. Odbywające się tu jarmarki należały do największych w kraju, a nawet w Europie (podobno w XVI w. najbliższy większy jarmark odbywał się we Frankfurcie n. Menem), na które przyjeżdżali kupcy zarówno z Polski, jak i z zagranicy, głównie z Niemiec, Włoch, Węgier, Armenii i Turcji. O rozmiarze jarmarku jarosławskiego świadczy liczba przebywających w Mieście osób. Liczba ta wynosiła 30 tysięcy, przy liczbie stałych mieszkańców wynoszącej 3 tysiące. Wynajem lokali był dla właścicieli kamienic źródłem znaczących zysków.

Okres jarmarku był również dobrym czasem dla jarosławskich rzemieślników: piekarzy, rzeźników, piwowarów, krawców, szewców, kowali, stelmachów i przedstawicieli innych cechów, a także dla biedoty miejskiej.

Jarmarki odbywały się trzy razy w roku. Ten największy odbywał się w święto Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, pozostałe w Popielec i na św. Andrzeja.

Inną dziedziną, w której wyróżniał się Jarosław, była edukacja. To właśnie tutaj powstało pierwsze na ziemiach ruskich kolegium jezuickie, słynące z bardzo wysokiego poziomu nauczania. Była to elitarna szkoła kształcąca osoby należące do wyższych warstw społecznych, która w wyniku odbudowy w 1605 r. zaliczana była do największych i najpiękniejszych w całej prowincji polskiej.

Niestety, okres rozwoju Jarosławia został przerwany przez splot niekorzystnych wydarzeń, które znacznie nadwyrężyły jego zasoby. W 1648 r. nastąpił najazd kozacki, w wyniku którego Miasto zostało splądrowane. W niedługim czasie dotknęły je epidemie oraz najazdy Szwedów i kolejne Kozaków. Po niespokojnym okresie w XVII w. już nie odbudowało swojej świetności i znaczenia w kraju.

Zahamowanie rozwoju Miasta związane było również z wydarzeniami w kraju i Europie. W 1772 r. Jarosław znalazł się pod zaborem austriackim, którego władze prowadziły politykę nakierowaną na spowolnienie rozwoju przemysłu w zaborze. Przełamanie tych niekorzystnych zjawisk nastąpiło dopiero w drugiej połowie XIX w., kiedy to ruchy narodowościowe wewnątrz cesarstwa austriackiego zmusiły władze do stopniowej liberalizacji prowadzonej polityki. Równocześnie następowało przekształcanie Jarosławia w garnizon wojskowy mający bronić przepraw na Sanie. Ponownie zaczęły rozwijać się

handel i rzemiosło. Do 1867 r. Jarosławiem rządili Austriacy. W kolejnych latach ustawa o autonomii pozwoliła na wybór władz samorządowych, co przyczyniło się do powolnego odbudowywania znaczenia Miasta.

Według austriackiego spisu ludności z 1900 r., w 1640 budynkach w Jarosławiu, na obszarze 2617 hektarów, mieszkały 22 660 osoby, z czego 12 228 (54%) było katolikami, 5703 (25,2%) wyznawcami judaizmu, 4457 (19,7%) grekokatolikami, a 270 (1,2%) innej religii lub wyznania. Jeśli chodzi o używany język, to 19 269 (85%) było polsko -, 1448 (6,4%) ukraińsko-, 893 (3,9%) niemiecko-, a 208 (0,9%) innojęzycznymi.

Początek XX w. był dla miasta czasem ważnych przemian. Wprowadzono oświetlenie gazowe, wybudowano elektrownię, przeprowadzono kanalizację głównych ulic i koszar wojskowych. Istotnym czynnikiem rozwoju było również wybudowanie linii kolejowej prowadzącej przez Miasto. Pomimo tego, iż Jarosław pełnił nadal głównie funkcję miasta garnizonowego, co powodowało szereg ograniczeń, to następował jednak stopniowy rozwój lokalnego przemysłu.

W 1917 r. w Jarosławiu powstała Polska Organizacja Narodowa, która utworzyła Reprezentację Rządu Polskiego w Jarosławiu. W okresie międzywojennym Jarosław był miastem, któremu stacjonujące wojska nadawały szczególny charakter, zaznaczający się we wszystkich dziedzinach życia począwszy od gospodarki, a skończywszy na kulturze. Był to czas kontynuacji procesu unowocześniania Miasta, który został przerwany przez II wojnę światową.

W wyniku działań wojennych uszkodzeniu uległy liczne budynki w Mieście, w tym dworzec kolejowy, koszary i elektrownia. Okupanci wysiedlili część ludności żydowskiej za San do strefy zajętej przez Rosjan, a pozostałych Żydów przeniesiono do getta w Bełżcu i tam wymordowano. Pomimo istniejącego ryzyka, mieszkańcy Miasta w ramach Polskiego Komitetu Opiekuńczego organizowali pomoc lekarską i żywnościową dla najbiedniejszej ludności oraz dla więźniów i jeńców.

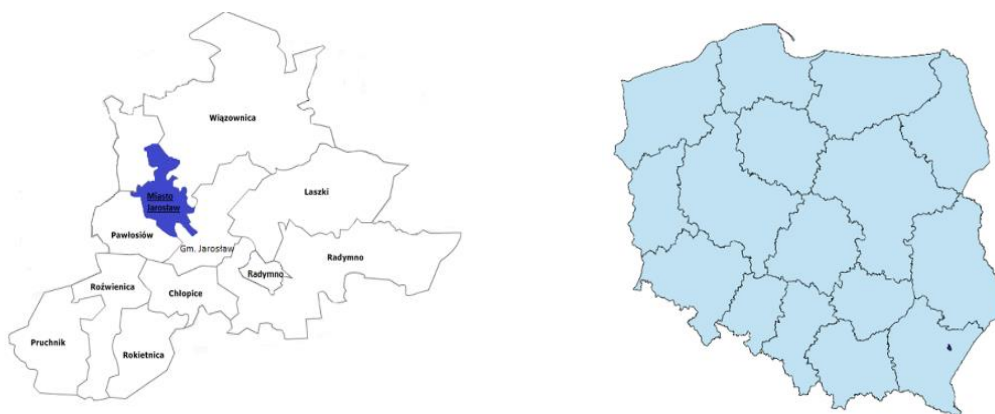
W lipcu 1944 r. do Jarosławia wkroczyły oddziały Armii Radzieckiej. Wojska niemieckie opuszczając Miasto dokonały znacznych zniszczeń wysadzając wiele budynków, w tym obiekty wojskowe, administracyjne oraz zabytkowe domy na Starym Mieście.

Po zakończeniu II wojny światowej nastąpił intensywny okres rozwoju i uprzemysławiania Jarosławia. Rozbudowano istniejące przedsiębiorstwa m.in. Zakłady Mięsne, Zakłady Przemysłu Cukierniczego. Powstały również nowe, np. Zakłady Przemysłu Dzwierskiego „Jarlan” oraz Huta Szkła Jarosław. W wyniku reformy administracyjnej z 1999 r. wprowadzającej trypoziomowy podział terytorialny kraju, Miasto znalazło się

w granicach województwa podkarpackiego. Jednocześnie stało się ono stolicą powiatu jarosławskiego, co spowodowało intensyfikację usług o charakterze publicznym i rynkowym, charakterystycznych dla lokalnych centrów rozwoju.

Jeśli chodzi o położenie, to Jarosław jest zlokalizowany geograficznie we wschodniej części województwa podkarpackiego. Miasto położone jest na pograniczu Podgórze Rzeszowskiego (zwanego również Podgórzem Jarosławskim) i Doliny Dolnego Sanu, leży w sąsiedztwie trzech gmin wiejskich: Jarosław, Wiązownica i Pawłosiów.

Rysunek nr 1. Położenie Miasta Jarosław w powiecie jarosławskim i w kraju

W położeniu geograficznym Miasta wyraźnie widać związek jego współczesnych potencjałów rozwojowych z przeszłością, ponieważ - tak jak kiedyś - Jarosław położony jest na zbiegu ważnych szlaków komunikacyjnych Polski południowej, pokrywających się z niegdysiejszymi traktami kupieckimi.

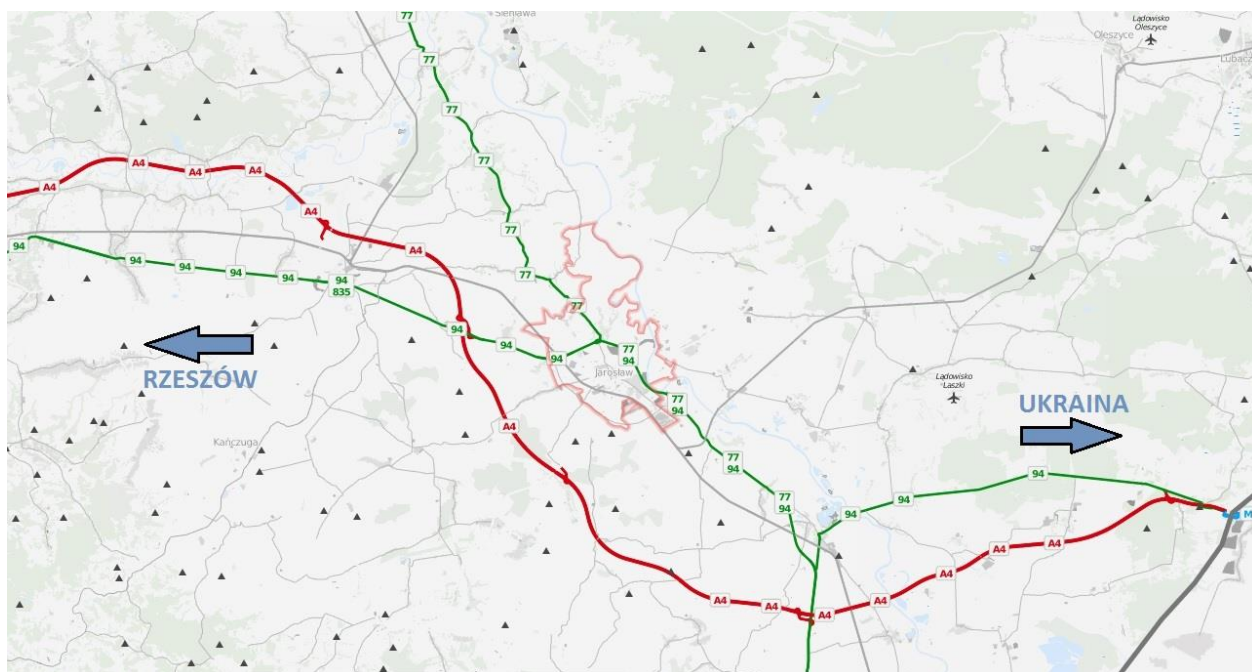
Do ważnych elementów układu drogowego należy zaliczyć autostradę A4 (dawniej Via Regia), stanowiącą - na kierunku wschód-zachód - fragment trasy europejskiej E40, a jednocześnie część III paneuropejskiego korytarza transportowego (od Jędrzychowic przy granicy z Niemcami do przejścia granicznego z Ukrainą w Korczowej), przebiegającą po południowej stronie Miasta oraz drogę krajową nr 77, tzw. Via Carpatia – biegnącą wzdłuż osi północ-południe - łączącą Jarosław z drogą ekspresową S-19.

W związku z bliskością autostrady, niedaleko Miasta znajdują się dwa węzły autostradowe: Jarosław-Zachód (łączący autostradę z drogą krajową nr 94) i Jarosław-Wschód (łączący autostradę z drogą wojewódzką nr 880). Natomiast od północnej strony Miasta biegnie droga krajowa nr 94, będąca trasą alternatywną dla autostrady.

Jarosław oddalony jest 55 km od Rzeszowa, 59 km (połączeniami drogowymi) od lotniska w Jasionce k. Rzeszowa i zaledwie 36 km od przejścia granicznego z Ukrainą w Korczowej.

W 2012 r. otwarto obwodnicę Jarosławia, posiadającą 4 zjazdy w różnych częściach Miasta.

Rysunek nr 2. Mapa połączeń drogowych Jarosławia

Przez Miasto przebiega główna linia kolejowa (ACG) nr 91 (Kraków-Przemyśl) stanowiąca część paneuropejskiego szlaku E 30.

Umożliwiają one bezpośrednie połączenia kolejowe Jarosławia m.in. z Rzeszowem, Przemyślem oraz Poznaniem, Szczecinem, Warszawą, Katowicami i Krakowem.

Bliskość nowoczesnego przejścia z Ukrainą w Korczowej, posiadającego punkt celny, stwarza, przy istniejącej sieci drogowej w Mieście, dogodne warunki do rozwoju infrastruktury logistycznej z destynacją na Ukrainę i Słowację oraz wykreowania atrakcyjnej oferty terenów inwestycyjnych.

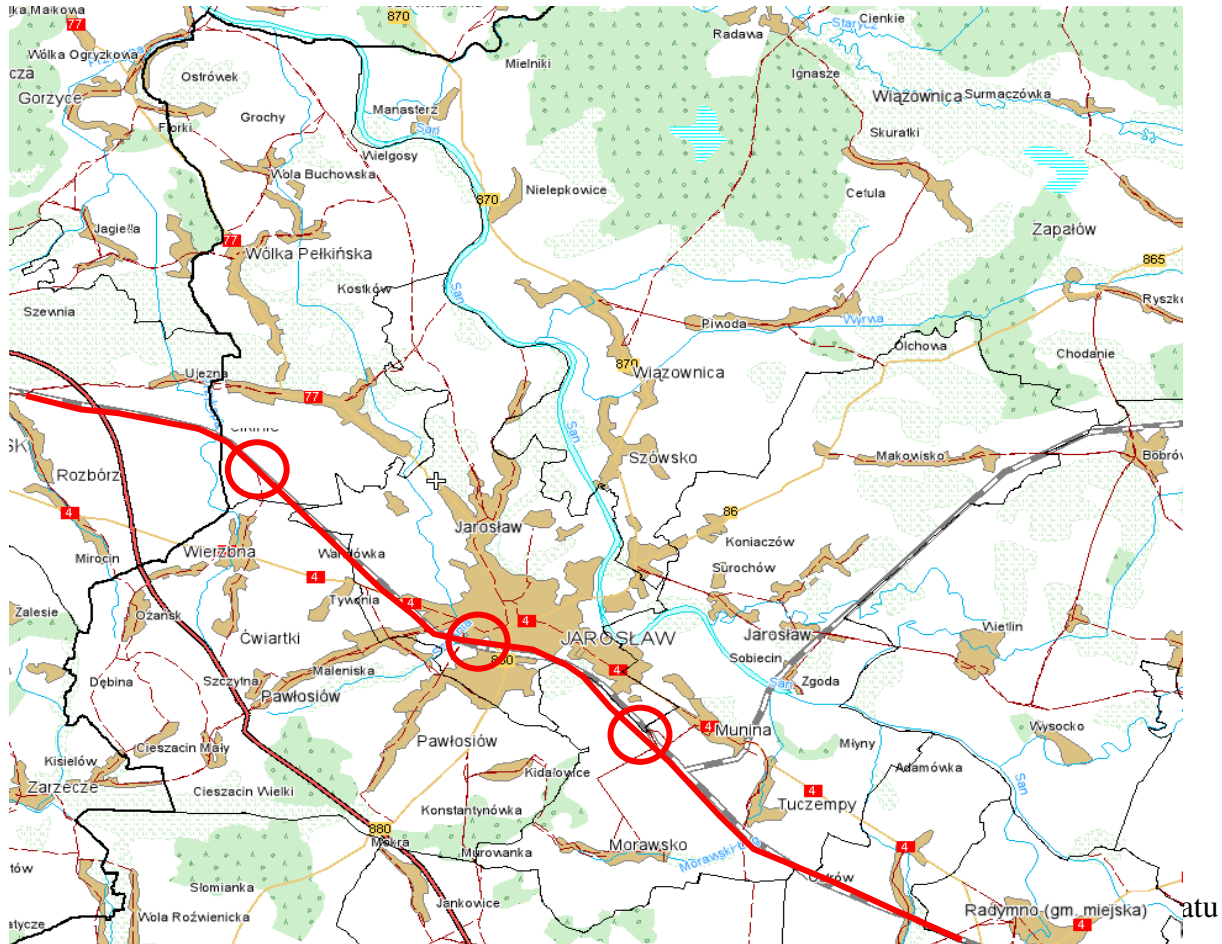
Równie sprzyjająca jest bliskość lotniska w Jasionce k. Rzeszowa, które posiada segment CARGO, a firmy działające przy nim świadczą pełen wachlarz usług transportowych. Na lotnisku operują linie PLL LOT, Lufthansa, Lufthansa Cargo, RYANAIR oraz EUROLOT z destynacjami do Bristolu, Dublinu, East Midlands, Frankfurtu, Londynu, Manchesteru, Oslo, Paryża, Rzymu oraz Warszawy. Lotnisko ofertuje także loty czarterowe na kierunkach Bułgaria, Egipt, Grecja oraz Tunezja.

Dogodne położenie geograficzne znajduje pozytywne przełożenie na wskaźniki MRL (Monitor Rozwoju Lokalnego prowadzony przez Związek Miast Polskich), ponieważ

w obszarze zatytułowanym "Dostępność komunikacyjna (zewnętrzna i wewnętrzna)" wskaźnik syntetyczny wynosi 0,28, przy dynamice 0,13.

Rysunek nr 3. Przebieg linii kolejowej nr 91

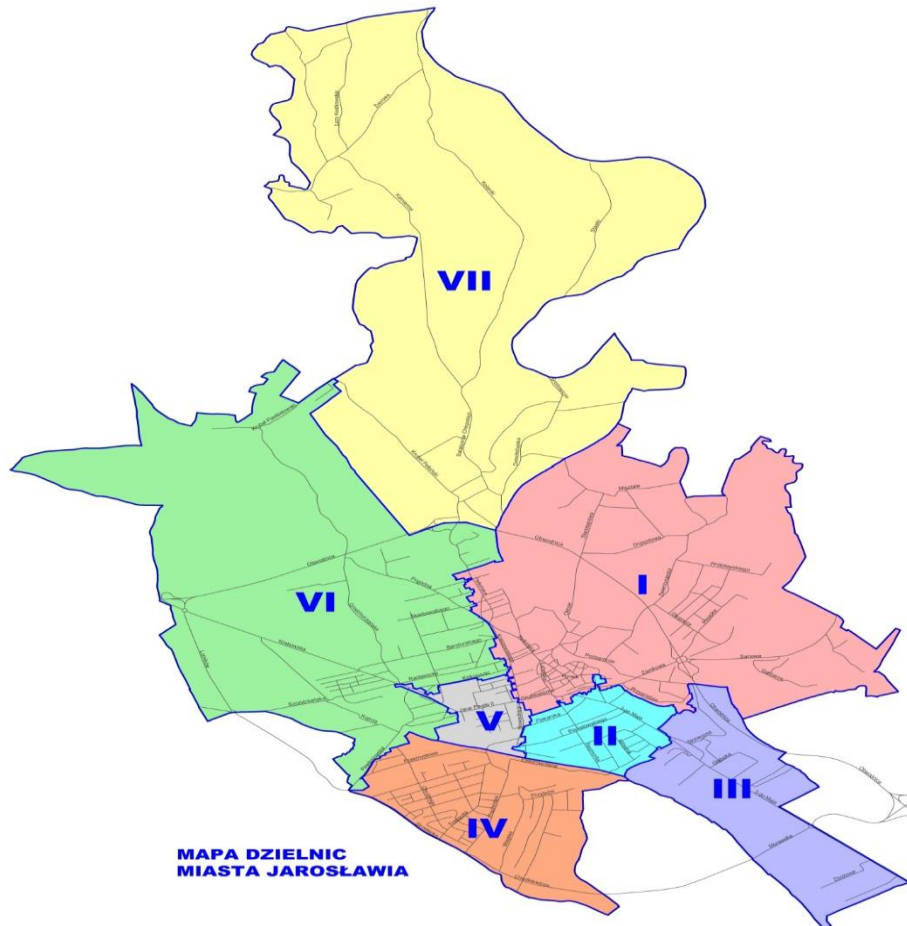
10,2% powierzchni województwa. 72% powierzchni Jarosławia stanowią użytki rolne. Biorąc to pod uwagę oraz zważywszy na dość wysokie zaludnienie miasta na tle województwa, należy przyjąć, że centrum Miasta jest obszarem silnie zurbanizowanym.

Na obszarze Jarosławia wydzielono cztery typy obszarów o dominujących profilach:

1. profil 1 – Stare Miasto i jego bezpośrednie sąsiedztwo (średniowieczny układ staromiejski z ratuszem, a także zabudowa z XIX wieku i pierwszej połowy XX wieku) podlegające ochronie konserwatorskiej,
2. profil 2 – zabudowa współczesna (budownictwo wielorodzinne wysokie i jednorodzinne) zlokalizowana poza strefą historyczną,
3. profil 3 – dzielnica przemysłowa (w tym duże zakłady) położona we wschodniej części Miasta,
4. profil 4 – dzielnice podmiejskie z zabudową zagrodową, zlokalizowane na obrzeżach Miasta, w dość dużym oddaleniu od centrum.

Kolejnym podziałem Miasta jest podział na siedem jednostek pomocniczych zwanych dzielnicami, zgodnie z Uchwałą nr 193/XX/2016 Rady Miasta Jarosławia z dnia 25 stycznia 2016 r. w sprawie utworzenia dzielnic na terenie Miasta Jarosławia.

Rysunek nr 4. Mapa miasta z podziałem na dzielnice

1. **Dzielnica nr 1** swym zasięgiem obejmuje całą dzielnicę staromiejską wraz z Rynkiem i przyległymi ulicami. W granicach dzielnicy znajdują się zarówno osiedla z budownictwem wysokim, osiedla domków jednorodzinnych, jak i część obszaru z zabudową zagrodową typu wiejskiego (ul. Garbarze, położona po prawej stronie Sanu).

2. Dzielnica nr 2 usytuowana w śródmieściu. Jest to typowa dzielnica mieszkalna, w obrębie której znajduje się kilka osiedli z budownictwem wysokim. Dodatkowo są tutaj zlokalizowane przedwojenne osiedla domów jednorodzinnych i zespoły bloków mieszkalnych. W związku z dość dużym zaludnieniem rozwija się tutaj handel i usługi. Pod względem powierzchniowym jest to jedna z najmniejszych dzielnic.

3. Dzielnica nr 3 zlokalizowana w południowo-wschodniej części Miasta. Z jednej strony jest to obszar silnie uprzemysłowiony, z drugiej znajdują się tutaj osiedla mieszkaniowe z intensywną zabudową wysoką. W połączeniu z niewielką powierzchnią jest to dzielnica o dość wysokim poziomie zaludnienia.

4. Dzielnica nr 4 jest typową dzielnicą mieszkalną z zabudową jednorodzinną. Jednak rozwija się tutaj również przemysł, handel i usługi. Jednak rozwija się tutaj również przemysł, handel i usługi. W dzielnicy znajduje się wiele sklepów i centrów usługowych.

5. Dzielnica nr 5 jest to najmniejsza dzielnica zlokalizowana w śródmieściu. W jej granicach zlokalizowane są instytucje publiczne m.in.: starostwo powiatowe. Znajduje się najstarszy cmentarz, zwany „Starym Cmentarzem”. Ponadto rozwija się tutaj mieszkalnictwo, handel i usługi.

6. Dzielnica nr 6 położona w zachodniej części Miasta. Cechuje się najbardziej zróżnicowanym charakterem spośród wszystkich dzielnic. W jej obrębie można spotkać zarówno budynki mieszkalne i osiedla domków jednorodzinnych, jak też tereny rolnicze z zabudową zagrodową. Jest to najprężniej rozwijająca się dzielnica miasta, licząca najwięcej mieszkańców. Tereny za parkiem nazywane są Nowym Miastem.

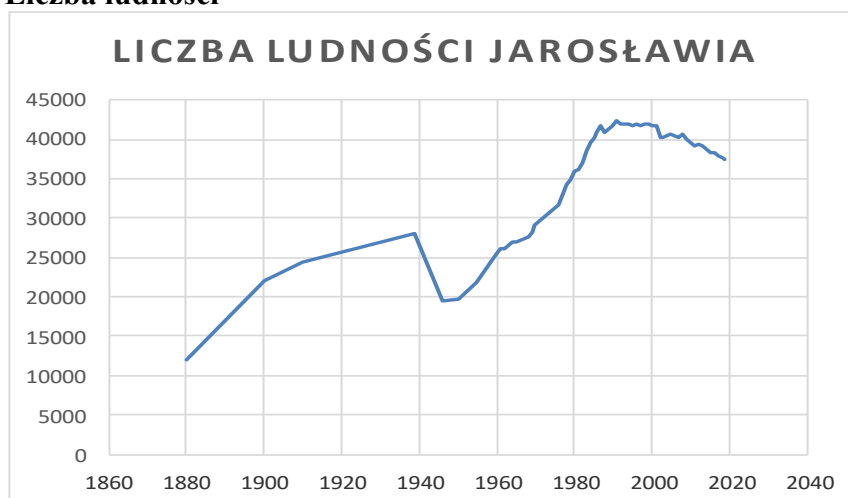

7. **Dzielnica nr 7** zlokalizowana w północnej części Miasta jest podmiejską dzielnicą o przewadze terenów rolniczych. W związku z tym dominuje tutaj zabudowa charakterystyczna dla obszarów wiejskich.

Jarosław, od końca XIX w., z racji umacniania jego znaczenia jako centrum subregionalnego, był atrakcyjnym miejscem do życia ludzi różnych narodowości i wyznań. Liczba mieszkańców wzrastała (za wyjątkiem okresu II wojny światowej) aż do czasu przekształceń ustrojowych pod koniec lat 80. i na początku 90., kiedy to - po znaczącym spowolnieniu gospodarki i zapaści zwłaszcza wielkiego przemysłu – wielu jarosławian zostało zmuszonych do poszukiwania pracy poza Miastem.

Wykres nr 1. Liczba ludności

Źródło: Opracowanie własne

Największą liczbę mieszkańców Miasto posiadało w 1991 r. - 42 352 osób, czyli o 6308 więcej niż w 2020 r., kiedy wyniosła ona 36 044 osób, z czego 19 279 (53,49%) to kobiety, a 16 765 (46,51%) mężczyźni.

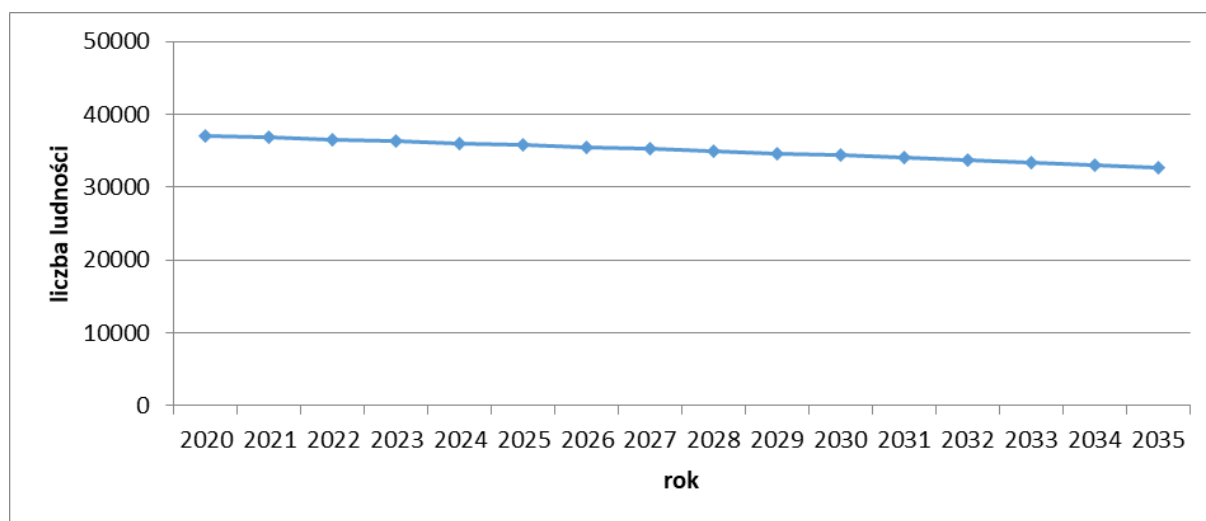
Tak duży ubytek ludności to efekt utrzymującego się zarówno ujemnego salda migracji jak i ujemnego przyrostu naturalnego w Mieście. Ten ostatni był w 2020 r. ponad trzykrotnie większy niż w 2009 r.

W Jarosławiu jest także bardzo widoczne zjawisko starzenia się społeczeństwa. W 2020 r. liczba osób w wieku poprodukcyjnym wyniosła 13 228 osób, co stanowi 36,69 % ogólnej liczby mieszkańców. Jednocześnie rysuje się tendencja spadkowa w liczbie osób w wieku 25-34, pogłębiana przez bardzo wysoką dynamikę ruchów migracyjnych z Miasta osób młodych (w wieku 15-39 lat), które z różnych powodów nie widzą swojej przyszłości w Jarosławiu. Migracja ta wynosi 0,34 na 1000 osób. Nie dziwi więc fakt, że wskaźnik syntetyczny w Monitorze Rozwoju Lokalnego dla obszaru demografii jest ujemny (wartość standaryzowana -0.01, dynamika -0.02).

Tendencja spadkowa liczby mieszkańców będzie się utrzymywała, na co główny wpływ będzie wywierał ujemny przyrost naturalny.

Na podstawie najnowszej prognozy liczby ludności dla ludności sporządzonej przez GUS dla powiatu jarosławskiego do roku 2050, opracowano prognozę dla Jarosławia do roku 2035 zilustrowaną na wykresie poniżej. Jeżeli tempo zmian utrzyma się na obecnym poziomie, to do roku 2035 liczba mieszkańców gminy spadnie o około 4280 osób, do poziomu poniżej 32 000 mieszkańców.

Wykres nr 2. Prognoza liczby ludności do 2035 r.

Źródło: Opracowanie własne

A. Wymiar społeczny

1. Bezpieczeństwo, porządek i ochrona zdrowia

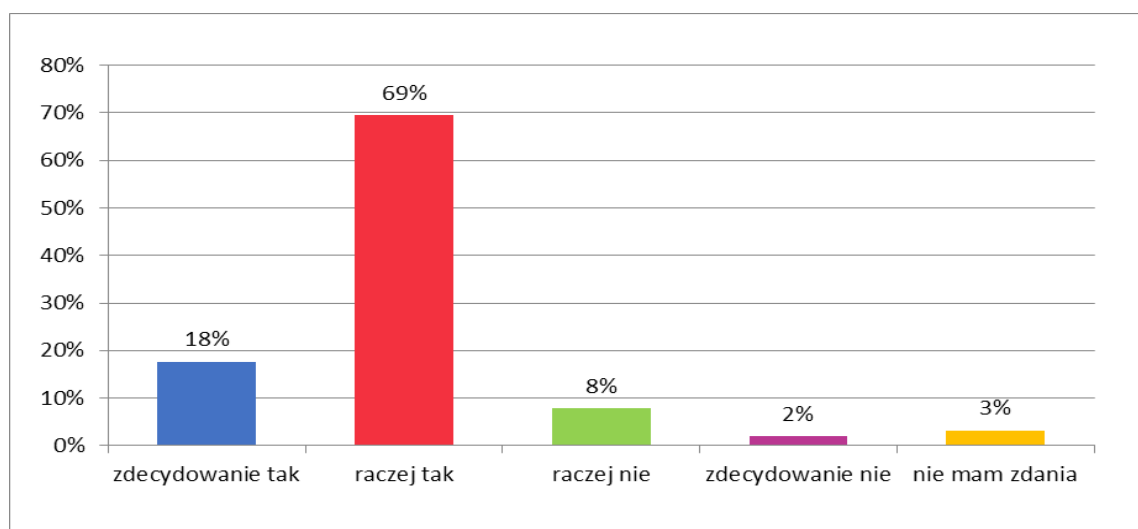
1.1. Bezpieczeństwo, porządek

Poczucie bezpieczeństwa to jedna z podstawowych potrzeb człowieka, której zaspokojenie pozwala mu na prawidłowe funkcjonowanie i rozwój. Bezpieczeństwo może odnosić się do wielu dziedzin życia. Dalej odniesiemy się do bezpieczeństwa i porządku w miejscach publicznych, która to dziedzina należy jedynie w wąskim, ustawowo określonym zakresie, do kompetencji każdej gminy. Należy podkreślić, iż główny ciężar odpowiedzialności w tej materii spoczywa na służbach podległych administracji rządowej typu policja, straż pożarna czy sanepid.

Na przełomie 2019 i 2020 roku, na zlecenie Miasta, lokalna uczelnia - PWSTE - przeprowadziła kolejne badania poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Jarosławia oraz ich oceny sposobu funkcjonowania służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne.

Z badań tych wynika, że mieszkańcy Jarosławia czują się w nim bezpiecznie. Zdecydowana większość, bo aż 69% udzieliło odpowiedzi „raczej tak” i 18% „zdecydowanie tak” (wykres 1).

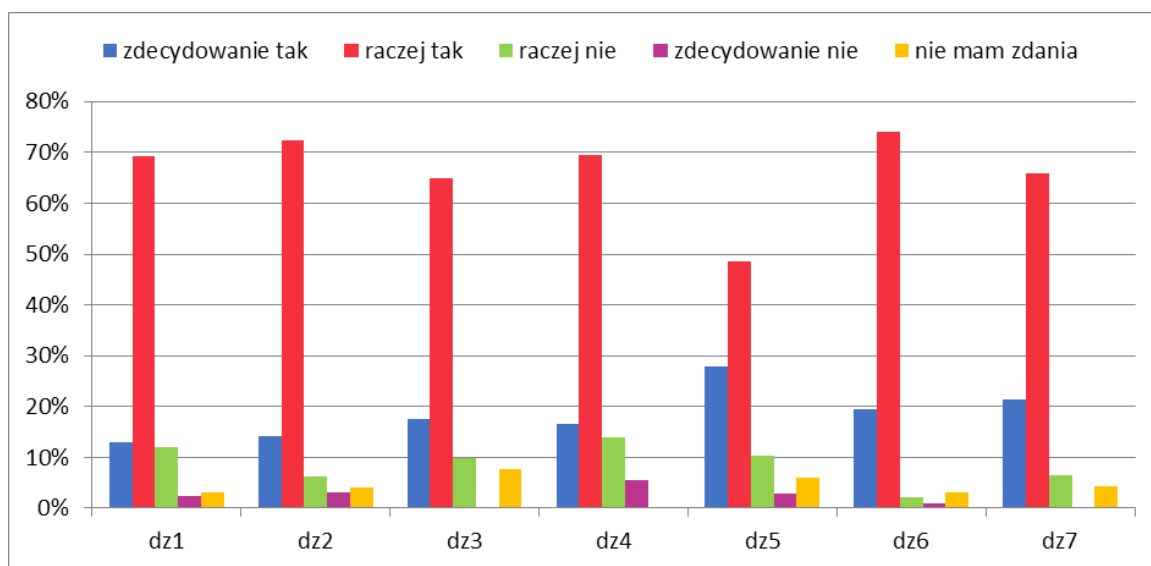
Wykres nr 3. Ocena poziomu bezpieczeństwa w Jarosławiu (pytanie 1 „Czy Pana/i zdaniem Jarosław jest miastem, w którym żyje się bezpiecznie?”) (N=651)

Źródło: Badania IEiZ PWSTE Jarosław 2019-2020.

Wykres nr 4. Ocena poziomu bezpieczeństwa w Jarosławiu z podziałem na zamieszkiwaną dzielnicę (pytanie 1 „Czy Pana/i zdaniem Jarosław jest miastem, w którym żyje się bezpiecznie?”) (dla dz1 N=124, dla dz2 N=98, dla dz3 N= 91, dla dz4 N=38, dla dz5 N=65, dla dz6 N=189, dla dz7 N=46)

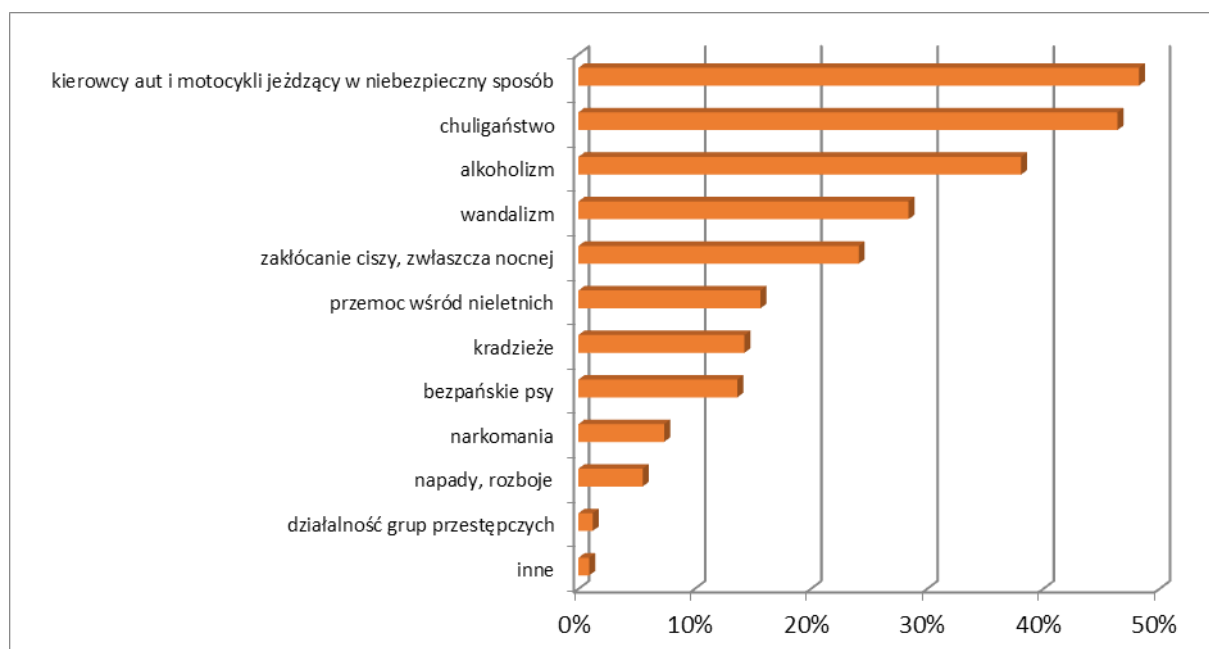
Źródło: Badania IEiZ PWSTE Jarosław 2019-2020

Porównując wyniki między poszczególnymi dzielnicami można stwierdzić, że mieszkańcy każdej z dzielnic mają podobną opinię na temat bezpieczeństwa w Mieście. Wśród wskazań dominują odpowiedzi „raczej tak” (dz1 – 70%, dz2 – 72%, dz3 – 65%, dz4 – 64%, dz5 – 51%, dz6 – 74% oraz dz7 – 68%) oraz „zdecydowanie tak” (dz1 – 12%, dz2 – 14%, dz3 – 18%, dz4 – 17%, dz5 – 29%, dz6 – 20% oraz dz7 – 21%).

Pozytywną ocenę poziomu bezpieczeństwa zdecydowanie potwierdza ok. 70% pytanym mieszkańców.

Za największe zagrożenia bezpieczeństwa publicznego mieszkańcy uznali przede wszystkim „kierowców aut i motocykli jeżdżących w niebezpieczny sposób”, „chuligaństwo”, „alkoholizm”, „wandalizm”, „zakłócanie ciszy, zwłaszcza nocnej” (wykres 3). W mniejszym stopniu: „przemoc wśród nieletnich”, „bezpieczne psy”, „kradzieże”, „narkomanię”, „napady i rozboje” i „inne”, wśród których wymieniali: kibiców, naciągaczy telefonicznych, pieszych przechodzących przez drogi, brak oświetlenia ulic, brak kładki przy przejściu Grunwaldzka-Grodzka, organizowane w mieście imprezy z nagłośnieniem na całą okolicę trwające do późnych godzin nocnych.

Wykres nr 5. Opinie respondentów na temat głównych rodzajów zagrożeń występujących w Jarosławiu (pytanie 3 „Proszę wskazać zjawiska, które Pana/i zdaniem są największym zagrożeniem bezpieczeństwa w Jarosławiu?”) (pytanie wielokrotnego wyboru N=651)

Źródło: Badania IEiZ PWSTE Jarosław 2019-2020

Wśród głównych przyczyn (źródeł) zagrożeń, ankietowani wskazali: „niewłaściwe wychowanie dzieci” – 43%, „wpływ telewizji, Internetu, gier komputerowych” – 35%, „małą skuteczność działania służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo”(31%), trudną sytuację gospodarczą („bezrobocie” – 30%, „zubożenie społeczeństwa” – 14%), „zbyt łagodne prawo” (29%) oraz „niedostateczną ofertę kulturalną i sportową dla młodzieży” (16%) (wykres 12). Powyżej 10% respondentów wskazało na: „zubożenie społeczeństwa”, „osłabienie więzi sąsiedzkich” i „brak współpracy społeczeństwa ze służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo”. Wśród odpowiedzi „inne” podali: niewłaściwy światopogląd społeczny, brak kultury i szacunku wobec innych ludzi, rozbite rodziny, patologie rodzinne, bezdomność i alkoholizm.

Za najskuteczniejsze sposoby poprawy bezpieczeństwa w mieście ankietowani uważają: „rozwój monitoringu wizyjnego ulic miasta” – 38%, „surowsze kary i wyroki” – 36%, „zintensyfikowanie działań profilaktyczno-wychowawczych wśród młodzieży” – 36%, zwiększenie liczby policjantów na ulicach miasta” – 29%, „bezwzględne egzekwowanie prawa” – 27%, „poprawa oświetlenia” – 22% (wykres 13).

Mniejsze znaczenie dla respondentów ma „samopomoc sąsiedzka”, „lepsz organizacja ruchu drogowego”, czy też odpowiedzi wymienione w kategorii „inne” – tworzenie miejsc pracy, większa kultura jazdy, organizacja świetlic środowiskowych dla trudnej młodzieży, obowiązkowa służba wojskowa.

Mieszkańcy zdecydowanie podkreślają konieczność rozwoju monitoringu wizyjnego ulic Miasta oraz potrzebę realizacji programu edukacyjno-profilaktyczno-wychowawczego w kontekście poprawy bezpieczeństwa publicznego w Jarosławiu.

Ze strony Miasta zagadnieniami bezpieczeństwa i porządku zajmuje się przede wszystkim Straż Miejska. Podejmuje ona interwencje, nakłada kary i udziela upomnień o charakterze wychowawczym dotyczące wykroczeń związanych w szczególności z ochroną środowiska, gospodarką odpadami, porządkiem w miejscach publicznych, złym parkowaniem oraz utrzymaniem czystości w gminie. Obok czynności podejmowanych przez patrole prowadzi także monitoring miejski funkcjonujący w oparciu o 68 kamer w tym 31 obrotowych. Uzyskano ogółem 1 912 informacji z obserwacji miejsc publicznych za pomocą kamer monitoringu miejskiego oraz od mieszkańców, zgłoszonych na numer straży miejskiej i telefon alarmowy 986.

W latach 2018-2021 największe natężenie interwencji w zakresie utrzymania czystości zanotowano na ulicach: Żeromskiego – 108 razy, Sobieskiego – 97 razy, ul. Rynek – 78 razy, Raławickiej – 68 razy, ul. Kościuszki – 23 razy, ulicy Konfederackiej - 22 razy, ul. Kilińskiego – 21 razy, a najmniej na ulicy 3 Maja – raz i przy ul. Dominikańskiej - 2 razy. Na ul. Pruchnickiej w zakresie utrzymania czystości - 63 razy, ul. Poniatowskiego w zakresie utrzymania czystości – 60 razy. Skontrolowano ponad 880 posesji w zakresie segregacji śmieci. Podjęto również działania kontrolne pieców CO (642 kontrole).

Dodatkowo Straż Miejska podejmowała następujące działania:

1. przekazano nagrania z monitoringu, dotyczące 77 wniosków z Komendy Powiatowej Policji w Jarosławiu o udostępnienie materiałów z monitoringu wizyjnego Miasta,
2. konwojowano 637 dokumentów, przedmiotów wartościowych lub wartości pieniężnych na potrzeby Miasta,
3. przyjęto zgłoszenia od mieszkańców dotyczące:
  - a) porządku publicznego i spokoju w liczbie 91,
  - b) spożywania alkoholu w miejscach publicznych w liczbie 249,
  - c) zagrożeń w ruchu drogowym w liczbie 310,
  - d) ochrony środowiska i gospodarki odpadami w liczbie 195,
  - e) zagrożeń życia i zdrowia w liczbie 101,

- f) awarii technicznych w liczbie 91,
- g) zwierząt w liczbie 341,
- h) inne zgłoszenia w liczbie 371.
- i) udzielono wsparcia 14 osobom w rozruchu samochodów,

Aktywność Straży Miejskiej w Jarosławiu w 2020 roku obejmowała czynny udział w walce przeciw rozpowszechnianiu się pandemii COVID-19, w tym między innymi poprzez następujące działania:

1. 6 007 kontroli osób przebywających na kwarantannie, izolacji w patrolu mieszanym wspólnie z funkcjonariuszem policji,
2. 2 297 kontrole sklepów, punktów galerii handlowych oraz miejsc publicznych związanych z przestrzeganiem obostrzeń COVID-19,
3. 1 762 czynności związane z rozwożeniem ulotek, maseczek ochronnych, żywności osobom przebywającym na kwarantannie, transportem kombinezonów ochronnych, publikowaniem komunikatów informacyjnych odnośnie pandemii COVID-19,
4. 243 dyżury przy wejściu do siedziby Urzędu Miasta Jarosławia oraz Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Jarosławiu.

Powyższe działania przyczyniły się do podniesienia poziomu przestrzegania wprowadzonych obostrzeń, a tym samym także bezpieczeństwa mieszkańców.

Współpracując z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Jarosławiu, strażnicy miejscy sprawdzali w miesiącach zimowych miejsca, w których potencjalnie mogli przebywać bezdomni. Na podstawie listy przygotowanej przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Jarosławiu, sprawdzali również w miejscu zamieszkania osoby niewydolne społecznie, starsze, mieszkające samotnie, którym w czasie największych mrozów mogło grozić zamarznięcie.

W 2020 r. zrealizowano projekt „Poprawa bezpieczeństwa pieszych w Jarosławiu” ze środków "Programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań razem bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2018-2020”, w ramach którego powstały dwa aktywne przejścia dla pieszych w Jarosławiu:

- na ul. 3 Maja obok kościoła pw. Chrystusa Króla,
- na ul. 3 Maja obok kościoła pw. NMP Królowej Polski.

Straż Miejska podejmowała także działania edukacyjno – profilaktyczne wśród dzieci i młodzieży jarosławskich szkół i przedszkoli, dotyczące m.in. zagrożeń w ruchu drogowym i zasad udzielania pierwszej pomocy. Celem zajęć było kształtowanie nawyków bezpiecznego

zachowania się w sytuacjach zagrożenia. W trakcie zajęć emitowany był, przygotowany w ramach projektu, film edukacyjny „Razem bezpieczniej”. Dla dzieci i uczniów młodszych klas przeprowadzono również konkurs plastyczny, starsi uczniowie wzięli udział w quizie.

Należy dodać, iż jednym z ważnych czynników mających wpływ na stan bezpieczeństwa w Mieście jest realizowany od szeregu lat, od 12 września 1996 roku - zgodnie ze Strategią rozwiązywania problemów społecznych Miasta Jarosławia - Gminny Program Profilaktyki Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii. W jego ramach zapewnia się dostępność pomocy terapeutycznej dla osób uzależnionych, udziela się pomocy prawnej i psychospołecznej rodzinom dotkniętym problemem uzależnień oraz wspomaga instytucje, działające w tym obszarze. Przedsięwzięcia te, w wymiarze zbiorowym, mają na uwadze ograniczenie, a tym samym – pośrednio - pozytywne wpłynięcie na stan bezpieczeństwa i porządku na terenie Jarosławia.

1. 2. Ochrona zdrowia

W latach 2018-20 Miasto podjęło liczne i różnorodne działania obejmujące zagadnienia profilaktyki zdrowotnej oraz przeciwdziałania alkoholizmowi i narkomanii.

W 2018 r. przeprowadzono np. akcję pn: „Przeciw pijanym kierowcom” (ok. 1 tys. uczestników), piknik profilaktyczny w Szkole Podstawowej nr 7 w Jarosławiu pod hasłem „Z uśmiechem po zdrowie” (ok. 500 uczestników), kampanie „Reaguj na przemoc” (ok. 1000 uczestników), „Uzależnieniom mówimy NIE” (ok. 300 uczestników), „Dziewiątka mówi NIE uzależnieniom” (ok. 50 uczestników).

W 2019 r. miały miejsce m.in. akcje „Zachowaj Trzeźwy Umysł” (ok. 1200 uczestników), „Przemoc boli” (ok. 1 000 uczestników), „Rodzina na TAK” (ok. 1000 uczestników), „Przeciw pijanym kierowcom” (ok. 1000 uczestników), „Przemoc można zatrzymać! Kampania „Reaguj na przemoc!” (ok. 1000 uczestników), „Zdrowy przedszkolak” (ok. 125 uczestników), „Uczę się żyć bez przemocy i uzależnień” (ok. 1 200 uczestników), „Uzależnieniom mówimy NIE” (ok. 500 uczestników), Majówka promująca zdrowy tryb życia „Z uśmiechem po zdrowie” (ok. 600 uczestników), „Profilaktyka przez kulturę i sport” (ok. 200 uczestników).

W 2020 r. wśród najpoważniejszych działań znalazły się „Dopalacze – powiedz STOP” (2 000 uczestników), „Reaguj na przemoc” (1 000 uczestników), „Myślę i jeżdżę trzeźwo” (2 000 uczestników), „Pełno mocy w rodzinie bez przemocy” (250 uczestników), „Po stronie

mocy, przeciwko przemocy” (250 uczestników), „Ubezpieczeni przez rodziców” (300 uczestników).

Szczególnością popularnością cieszy się akcja pn.: „Ulica Zdrowia”, która w opinii jarosławian jest istotna, potrzebna i powinna być rozszerzana. Jest ona skierowana do wszystkich mieszkańców Jarosławia oraz gości odwiedzających Miasto.

W latach 2018 - 2020 wzięło w niej udział:

2018 r. - 2500 osób

2019 r. - 1858 osób

2020 r. – z powodu pandemii „Ulica zdrowia” nie była organizowana.

W ramach tego przedsięwzięcia mieszkańcy Jarosławia mieli możliwość skorzystania z bezpłatnych badań w zakresie: badania słuchu, wzroku, stóp, pomiaru ciśnienia tętniczego krwi, poziomu cholesterolu, glukozy, oceny stanu uzębienia dzieci i leczenia zębów. Ponadto mogli wykonać test na HCV, skorzystać z porad pielęgniarek i dietetyków, uczestniczyć w instruktażu z zakresu pierwszej pomocy przedmedycznej, zapoznać się z działaniami w zakresie profilaktyki nowotworu piersi. Dodatkowo mogli uzyskać konsultację w zakresie szkodliwego działania alkoholu, narkotyków i substancji psychoaktywnych, obejmującą użycie narzędzi edukacyjnych symulujących negatywny wpływ alkoholu na organizm oraz skutków używania narkotyków lub przedawkowania leków, typu „alkogogle” i „narkogogle”. W punkcie Narodowego Funduszu Zdrowia można było uzyskać informacje na temat kont osobistych pacjenta, leczenia uzdrowiskowego, leczenia za granicą, rehabilitacji itp.

Warto wspomnieć, że w mobilnym punkcie poboru krwi, tzw. krwiobusie, oddawano honorowo krew, której objętość wyniosła: 2018 r. – 94,5 l., 2019 r. – 130 l., 2020 r. – 102 l., 2021 r. – 47 l. (do maja).

Liczne i ciekawe działania w zakresie profilaktyki i ochrony zdrowia podejmują szkoły podstawowe w Jarosławiu, przy czym tematyka ta pojawia się już od pierwszej i występuje m.in. w ramach zajęć z różnych przedmiotów w kolejnych klasach aż do ósmej.

Edukacja zdrowotna realizowana m.in. przez Szkołę Podstawową nr 1 w klasach 1-3 odbywała się w ramach zajęć edukacji wczesnoszkolnej. Realizowano działania: jak zdrowo, a zarazem kolorowo się odżywiać poprzez pogadanki, prelekcje oraz warsztaty zdrowego odżywiania, higienę ciała i umysłu oraz zdrowia fizycznego i psychicznego, część klas uczestniczyła w projektach i akcjach promujących zdrowe odżywianie z udziałem dietetyka. W klasach starszych 4-8 przeprowadzono edukację zdrowotną podczas zajęć: z przyrody, biologii, geografii, chemii, lekcji wychowawczej, plastyki, w-f. Przeprowadzono pokaz pierwszej pomocy zorganizowany przez wykwalifikowanych ratowników medycznych.

Działania z edukacji zdrowotnej realizowano również w Szkole Podstawowej Nr 2 w Jarosławiu. Dla klas 1 – 3 podczas zajęć z: edukacji polonistycznej, edukacji społecznej, edukacji przyrodniczej, edukacji plastycznej, edukacji informatycznej, wychowania fizycznego. W klasach 4 – 8 edukację zdrowotną poruszano podczas zajęć z: języka polskiego, języka angielskiego, przyrody, biologii, chemii, geografii, matematyki, informatyki, techniki, zajęć z wychowawcą, doradztwa zawodowego, wychowania fizycznego, edukacji dla bezpieczeństwa.

Szkoła Podstawowa nr 9 w Jarosławiu przeprowadziła zajęcia z pierwszej pomocy w ramach edukacji dla bezpieczeństwa oraz edukacji zdrowotnej dla uczniów kl. VIII. W młodszych klasach, edukacja zdrowotna odbywała się na lekcjach biologii, zaś w klasach IV-VI na zajęciach wychowanie do życia w rodzinie. Uczniowie uczestniczyli w projekcie "Zdrowo jem, więcej wiem" .

Szkoła Podstawowa nr 10 w Jarosławiu podejmowała edukację zdrowotną dla klas 1-3 – podczas edukacji wczesnoszkolnej, dla klas 4-8: podczas godzin wychowawczych, z języka polskiego, z języka angielskiego, z języka niemieckiego, edukacji dla bezpieczeństwa, wiedzy o społeczeństwie, matematyki, wychowania fizycznego, informatyki, techniki. Przeprowadzono również zajęcia z pierwszej pomocy podczas lekcji z edukacji dla bezpieczeństwa.

Tematykę z edukacji zdrowotnej poruszono w Szkole Podstawowej nr 11 w Jarosławiu przede wszystkim w ramach edukacji wczesnoszkolnej. Średnia liczba zajęć w roku dla poszczególnych roczników kl. I-III, wyniosła 74 zajęcia. Zajęcia dla klas 4-8 z edukacji zdrowotnej realizowano na przedmiotach: wychowania fizycznego, przyrody, biologii, języka polskiego, języka angielskiego, języka niemieckiego, wychowania do życia w rodzinie oraz w mniejszym wymiarze na plastyce, muzyce, fizyce, chemii, religii i matematyce. Szkoła realizowała zajęcia w formie pogadanki w klasach, nauki pierwszej pomocy - ćwiczenia praktyczne, warsztaty dla nauczycieli z BHP, zajęcia otwarte dla rodziców z udzielania pierwszej pomocy. W świetlicy szkolnej w odpowiedzi na sytuację COVID-19 realizowano zajęcia jak się uchronić oraz z bezpieczeństwa w sieci i uzależnienia od komputera. Średnia liczba zajęć w roku dla poszczególnych roczników klas IV-VIII wyniosła 252 zajęcia.

W szkołach podstawowych Jarosławia realizowane są liczne programy zdrowotne dla uczniów, w tym: „Nie pal przy mnie proszę”, "Zdrowo jem więcej jem", "Znamię! Znam je - profilaktyka czerniaka", "Bieg po zdrowie – 2 edycje", "Umiem pływać", "Przygotujmy lepszy świat", "Projekt ogólnopolski dot. zdrowego odżywiania", "Zawsze razem", "Zachowaj

trzeźwy umysł", "Trzymaj formę", "Dziel się uśmiechem", "Program dotyczący profilaktyki zębów", "Znajdź właściwe rozwiązanie", „Gimnastyka korekcyjna”, "Eko źródło - zdrowia i wiedzy".

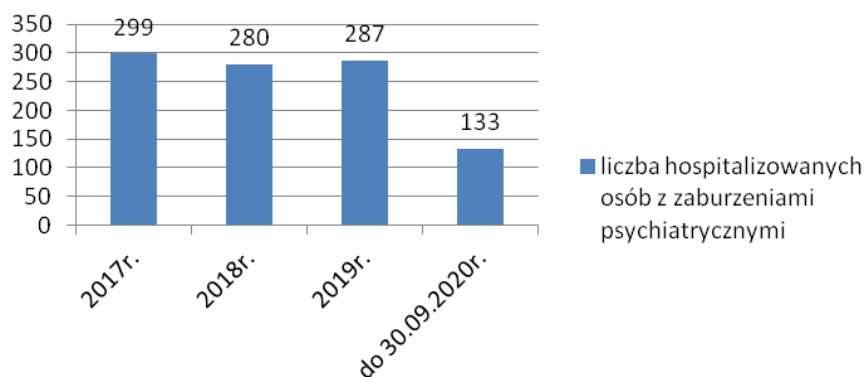
Na terenie miasta Jarosławia funkcjonują dwa szpitale. Centrum Opieki Medycznej w Jarosławiu, którego organem założycielskim jest Rada Powiatu Jarosławskiego oraz Specjalistyczny Psychiatryczny Zespół Opieki Zdrowotnej im. Prof. A Kępińskiego, którego uprawnienia organu założycielskiego od 1 stycznia 1999 r. przejął Samorząd Województwa Podkarpackiego.

Tabela nr 1. Baza materialna służby zdrowia w Jarosławiu w latach 2017-2020

Wyszczególnienie	2017	2018	2019	do 30.09.2020
Liczba łóżek COM	295	305	282	282
Liczba poradni w Jarosławiu	12	12	12	12
Liczba aptek w Jarosławiu	28	28	24	24

Źródło: Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Miejskiej Jarosław na lata 2021-2027

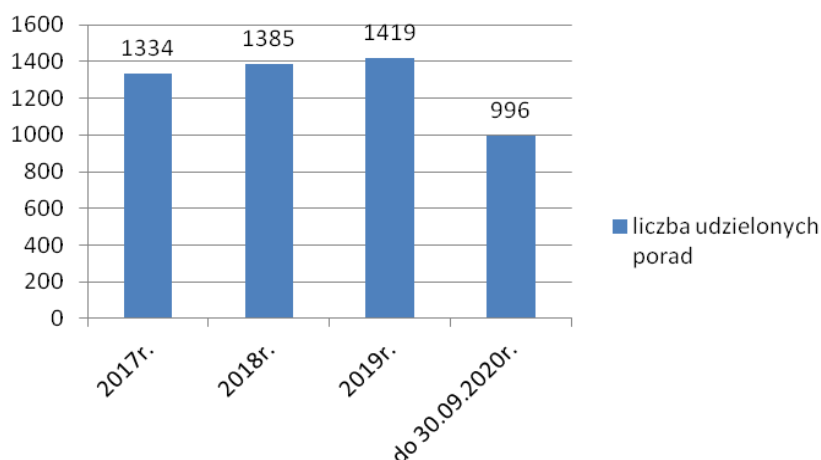
Wykres nr 6. Wskazanie liczby hospitalizowanych osób z zaburzeniami psychiatrycznymi w latach 2017-2020.

Źródło: Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Miejskiej Jarosław na lata 2021-2027.

Wykres nr 7. Wskazanie liczby porad udzielonych w Wojewódzkiej Przychodni Zdrowia Psychicznego przy SPZOZ w Jarosławiu mieszkańcom Jarosławia w latach 2017-2020

Źródło: Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Miejskiej Jarosław na lata 2021-2027

Porównując powyższe dane zauważyć można, że nieznacznie zmniejszyła się liczba hospitalizowanych osób z zaburzeniami psychiatrycznymi z 299 osób w 2017 r. do 287 osób w 2019 r., natomiast zwiększyła się liczba udzielonych porad w Poradni Zdrowia Psychicznego z 1334 w 2017 r. do 1419 w 2019 r.

Wzrastająca populacja osób starszych w Jarosławiu jest odbiciem tendencji krajowej i europejskiej - starzejącego się społeczeństwa. Wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym wpływa na zapotrzebowanie na określone świadczenia zdrowotne i pielęgnacyjne. W grupie starszych osób wzrasta zachorowalność na choroby wieńcowe, nowotworowe, reumatyczne i okulistyczne. Ponadto w społeczeństwie obserwuje się wzrost zachorowań w grupie chorób cywilizacyjnych tj. nowotwory, choroby układu krążenia, choroby psychiczne, alergie. Dlatego bardzo ważna jest profilaktyka.

2. Infrastruktura społeczna, aktywność obywatelska (organizacje pozarządowe, ciała przedstawicielskie, Rady Dzielnic), pomoc społeczna

2.1. Infrastruktura społeczna

Przyjmujemy, dla potrzeb niniejszej diagnozy, iż infrastruktura społeczna obejmuje instytucje typu żłobki, przedszkola, domy i kluby seniora, domy pomocy społecznej oraz świetlice i inne placówki opiekuńcze, w tym prowadzone przez lokalne organizacje społeczne, dla których gmina zleca zadania publiczne.

Placówkami realizującymi funkcje opiekuńcze, wychowawcze i edukacyjne wobec dzieci w wieku do lat 3, są żłobki, a w kolejnym etapie wiekowym - przedszkola.

Z opieki w żłobkach i przedszkolach publicznych korzystają w zdecydowanej większości dzieci zamieszkałe na terenie Gminy Miejskiej Jarosław.

Lista placówek dla dzieci do lat 3 obejmuje:

- Żłobek Miejski "Radosny Zakątek"
  - placówka przy ul. Kraszewskiego dla 40 dzieci
  - placówka przy ul. Skarbowskiego dla 20 dzieci,
- Miejskie Przedszkole Nr 1 z oddziałami żłobkowymi dla 40 dzieci ,
- Miejskie Przedszkole Nr 10 z oddziałami żłobkowymi dla 37 dzieci.

W przypadku opieki przedszkolnej Gmina Miejska Jarosław w 2020 r. była organem prowadzącym dla 8 przedszkoli publicznych w całym roku kalendarzowym. Lista placówek obejmuje:

- Miejskie Przedszkole Nr 1
- Miejskie Przedszkole Nr 3 im. M. Kownackiej
- Miejskie Przedszkole Nr 4
- Miejskie Przedszkole Nr 8 Montessori
- Miejskie Przedszkole Nr 9 im. J. Brzechwy
- Miejskie Przedszkole Nr 10
- Miejskie Przedszkole Nr 11
- Miejskie Przedszkole Nr 12

W roku szkolnym 2019/2020 łączna liczba dzieci realizujących wychowanie przedszkolne w publicznych przedszkolach i oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych wynosiła 1 136. W bieżącym roku szkolnym liczba ta nieznacznie się zmniejszyła. Obecnie w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych wychowaniu przedszkolnemu podlega 1 120 dzieci.

Tabela nr 2. Liczba dzieci w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych

Placówka	Liczba dzieci 2019/2020	Liczba dzieci 2020/2021	Różnica
MP 1	109	106	-3
MP 3	118	128	10

MP 4	100	97	-3
MP 8	125	123	-2
MP 9	123	109	-14
MP 10	99	99	0
MP 11	80	90	10
MP 12	99	99	0
SP 1	28	26	-2
SP 2	36	49	13
SP 4	19	35	16
SP 5	22	25	3
SP 6	23	21	-2
SP 7	50	46	-4
SP 9	18	21	3
SP 10	46	24	-22
SP 11*	41	22	-19

*W roku szkolnym 2019/2020 oraz 2020/2021 w Szkole Podstawowej nr 11 funkcjonował integracyjny oddział przedszkolny.

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

Należy dodać, iż obok przedszkoli publicznych w Jarosławiu funkcjonuje także 6 przedszkoli niepublicznych. Ich lista obejmuje:

- Przedszkole Niepubliczne SMYK
- Przedszkole Niepubliczne Akademia Uśmiechu
- Niepubliczne Przedszkole Wyspa Skarbów
- Niepubliczne Przedszkole Specjalne Dobry Początek
- Katolickie Niepubliczne „Mikołajkowe Przedszkole” im. św. Jana Pawła II
- Niepubliczne Przedszkole Sióstr Służebniczek im. Bł. Edmunda Bojanowskiego

Działania Miasta zmierzające ku poprawie funkcjonowania osób starszych w społeczeństwie oraz w zapobieganiu ich marginalizacji doprowadziły do utworzenia szeregu specjalistycznych placówek obejmujących:

- Dzienny Dom „Senior +” zlokalizowany przy ul. Dolnoleżajskiej 16, dla 20 osób;
- Klub „Senior+” zlokalizowany przy ul. 3-go Maja 48, dla 15 osób;
- Dzienny Dom „Senior +”, zlokalizowany na Placu Mickiewicza 18, dla 20 osób;
- Klub „Senior +” mieszczący się na os. Jagiellonów 1, dla 15 osób.

Taka forma udzielania pomocy, a zarazem aktywizacji osób starszych, cieszy się dużym zainteresowaniem ze strony seniorów zamieszkujących Jarosław. Pozwala na realizację ich pasji, rozwijanie zainteresowań, daje możliwość stałych spotkań i zawierania nowych znajomości.

Ponadto istnieje także Dom Pomocy Społecznej, Plac Mickiewicza 4, przeznaczony dla osób przewlekle chorych psychicznie, który realizuje zadania powiatu w zakresie pomocy instytucjonalnej.

2.2. Aktywność obywatelska (JBO, NGOs, ciała przedstawicielskie, Rady Dzielnic)

Miasto pozytywnie wyróżnia się w tym obszarze. Jarosław przoduje pod względem aktywności obywatelskiej na tle wszystkich miast z listy 122 wybranych jako te, które doświadczają bardzo silnej utraty funkcji społecznych oraz mają mocno niekorzystną sytuację społeczno-gospodarczą.

Aktywność społeczna mieszkańców wyraża się m. in. w podejmowaniu inicjatyw oddolnych i ich wyborze w ramach Jarosławskiego Budżetu Obywatelskiego, a także w działaniach związanych ze spędzaniem czasu wolnego.

2.2.1. Jarosławski Budżet Obywatelski

Jeśli chodzi o Jarosławski Budżet Obywatelski to można zaobserwować wyraźną, pozytywną ewolucję co do liczby zgłaszanych projektów i udziału mieszkańców w głosowaniu. A oto w skrócie jego charakterystyka w latach 2014-2020.

1. Pierwsze głosowanie ws. projektów obywatelskich odbyło się w październiku 2014 r. Mieszkańcy wybrali do realizacji 3 projekty z 11 zgłoszonych, które uzyskały łączne poparcie w liczbie 2 292 głosów. Kwota przeznaczona na BO wyniosła 600 000 zł.

2. Drugie głosowanie ws. projektów obywatelskich odbyło się w październiku 2015 r. Mieszkańcy wybrali do realizacji 3 projekty z 21 zgłoszonych, które uzyskały łączne poparcie w liczbie 4 981 głosów. Kwota przeznaczona na BO wyniosła 600 000 zł.
3. Trzecie głosowanie ws. projektów obywatelskich odbyło się w październiku 2016 r. Mieszkańcy wybrali do realizacji 6 projektów na 2017 r. Łącznie oddali 8 514 ważnych głosów. Kwota przeznaczona na BO w 2018 r. wyniosła 600 000 zł.
4. Czwarte głosowanie ws. projektów obywatelskich odbyło się w październiku 2017 r. Mieszkańcy wybrali do realizacji 19 projektów z 50 zgłoszonych. Łącznie mieszkańcy oddali 16 693 ważnych głosów. Kwota przeznaczona na BO w 2018 r. wyniosła 750 000 zł.
5. Piąte głosowanie ws. projektów obywatelskich odbyło się w październiku 2018 r. Mieszkańcy wybrali do realizacji 29 projektów z 82 zgłoszonych. Łącznie mieszkańcy oddali 20 795 głosów. Kwota przeznaczona na BO w 2019 r. wyniosła 1 000 000 zł.
6. Szóste głosowanie ws. projektów obywatelskich odbyło się w październiku 2019 r. Mieszkańcy wybrali do realizacji 29 projektów z 85 zgłoszonych. Kwota przeznaczona na BO w 2020 wyniosła 1 000 000 zł. Łącznie mieszkańcy oddali 33 186 ważnych głosów (każdy mieszkaniec mógł oddać max. 3 głosy).
7. Siódme głosowanie ws. projektów obywatelskich odbyło się w trakcie drugiej fali koronawirusa w październiku 2020 r. Mieszkańcy wybrali do realizacji 29 projektów z 50 zgłoszonych. Mimo pandemii łącznie oddali 17 212 ważnych głosów (każdy mieszkaniec mógł oddać max. dwa głosy). Kwota przeznaczona na BO wyniosła 1 000 000 zł.

Zauważalny wzrost zaangażowania mieszkańców w BO przekłada się przede wszystkim na liczbę składanych propozycji projektów i liczbę oddanych głosów. Towarzyszy temu wzrost kwoty na realizację zadań Jarosławskiego Budżetu Obywatelskiego oraz liczba wybranych projektów.

2.2.2. Organizacje pozarządowe (NGOs)

Na terenie Jarosławia funkcjonuje obecnie około 130 organizacji pozarządowych. Pełna ich lista jest zamieszczona na stronie urzędu miasta - <http://www.jaroslaw.pl/lista-ngo>. Ponadto działają 4 kluby wolontariusza: Jarosławska Kuźnia Wolontariatu, Lokalne Centrum Wolontariatu przy ZSSCHiO w Jarosławiu, Klub Wolontariatu przy Komendzie Hufca Związku Harcerstwa Polskiego im. Bałki Puzon w Jarosławiu, Akademickie Centrum Wolontariatu przy PWSTE. W każdym z klubów zaangażowanych jest ok. 40 wolontariuszy.

W ramach wsparcia lokalnego wolontariatu w roku 2018 odbyło się jedno szkolenie dla podmiotów dla przedstawicieli i członków NGOs. W roku 2019 również odbyło się jedno podobne szkolenie.

W roku 2018 i 2019 została przyznana dotacja dla projektu Jarosławska Kuźnia Wolontariatu, której wnioskodawcą było Jarosławskie Stowarzyszenie Oświaty i Promocji Zdrowia w ramach budżetu obywatelskiego. Jarosławska Kuźnia Wolontariatu zrealizowała projekt polegający na przygotowaniu wolontariuszy wspierających działania na rzecz społeczności lokalnej.

Aktywność trzeciego sektora

Tabela nr 3. Zestawienie najaktywniejszych podmiotów i kierunków podejmowanych działań i osiągnięć

L.P.	Nazwa organizacji	Cel działalności
1.	Autonomiczne Zrzeszenia Combat Aikido, Rynek 20/4, 37-500 Jarosław,	Stowarzyszenie prowadzi szkołę w ramach Polskiej Federacji Sztuk Walki i Sportów Obronnych z siedzibą w Zarzeczcu k/Żywca oraz ośrodki szkoły m. in w Pruchniku, Roźwienicy, Kańczudze, Przeworsku, Rzeszowie, Szebniach itd. z różnym jednak powodzeniem. Celem działalności Zrzeszenia jest: - propagowanie aikido jako sztuki walki oraz umiejętności wykorzystania technik aikido w sytuacjach zagrożenia, - organizowanie zajęć sportowo-rekreacyjnych, obozów, rajdów oraz imprez sportowych dla dorosłych, młodzieży i dzieci oraz profilaktyka w zakresie przeciwdziałania wadom postawy u dzieci.
2.	Diabetycy Powiatu Jarosławskiego, ul. Kraszewskiego 39, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenia pracuje nad zmianą nawyków żywieniowych wśród młodzieży szkolnej, wspiera kształtowanie pozytywnych postaw społecznych i promuje zdrowy styl życia, turystykę rowerową, dba wśród chorych na cukrzycę o postawy prozdrowotne, organizuje, rajdy Nordic Walking, spaceru na świeżym powietrzu, badania przesiewowe dla mieszkańców.
3.	Jarosławskie Stowarzyszenie Oświaty i Promocji Zdrowia, ul. Rynek 13A, 37-500 Jarosław	Jarosławskie Stowarzyszenie Oświaty i Promocji Zdrowia zajmuje się promowaniem zdrowego stylu życia w społeczności lokalnej, w szczególności wśród dzieci i młodzieży, wspiera zdolności i talenty dzieci i młodzieży poprzez zagospodarowanie wolnego czasu w aktywny sposób (sport, turystykę, krajoznawstwo, regionalizm). Wspiera także dzieci z rodzin dysfunkcyjnych. Organizuje szkolenia dla rodziców na temat promocji zdrowego stylu życia, profilaktyki, kształtowania zachowań sprzyjających kształtowaniu postaw obywatelskich. Działa w zakresie budowy społeczeństwa obywatelskiego.

4.	Klub Sportowy Przedmieście Jarosław, ul. Burmistrza Matusza 10, 37-500 Jarosław	Klub realizuje zajęcia w zakresie kultury fizycznej dla dzieci, młodzieży i dorosłych oraz realizuje wychowanie dzieci i młodzieży przez kulturę fizyczną i sport, szkolenie w zakresie piłki nożnej oraz prowadzi turnusy wyjazdowe i wypoczynkowe.
5.	Klub Sportów Walki "Sokół", ul. Dolnoleżajska 51, 37-500 Jarosław,	Działalność Klubu polega na szkoleniu dzieci i młodzieży w zakresie sportu walki - kickboxing.
6.	Klub Uczelniany Akademickiego Związku Sportowego przy PWSTE, ul. Czarnieckiego 16, 37-500 Jarosław	Klub realizuje zajęcia z kultury fizycznej i turystyki, dba o podnoszenie sprawności fizycznej i polepszanie stanu zdrowia społeczności akademickiej, w tym poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - rozwijanie sportu wyczynowego w środowisku akademickim, - podtrzymywanie tradycji narodowej, rozwój świadomości narodowej i obywatelskiej, a także wychowywanie członków Związku zgodnie z tradycjami AZS - powodowanie aktywności i kształtowanie poczucia współodpowiedzialności za losy macierzystej organizacji, uczelni, szkoły, środowiska, - działanie na rzecz wyrównania szans młodzieży z rodzin w trudnej sytuacji życiowej, - działanie na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijanie kontaktów i współpracy między społeczeństwami, - działanie na rzecz organizacji wolontariatu, - przeciwdziałanie patologiom społecznym, w szczególności narkomanii, alkoholizmowi, niktynizmowi, zagrażającym środowisku młodzieży uczącej się.
7.	Międzyszkolny Klub Sportowy SAN JAROSŁAW, os. Armii Krajowej 11/4, 37-500 Jarosław	Klub zajmuje się organizowaniem pozalekcyjnego życia sportowego uczniów, poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - popularyzowanie różnych form aktywności ruchowej, - uczestnictwo i organizowanie imprez sportowych, - kształtowanie pozytywnych cech charakteru i osobowości, - organizowanie szkolenia sportowego w grach zespołowych, - zapewnienie młodzieży możliwości udziału w sporcie kwalifikowanym, - organizację turnusów sportowo – wypoczynkowych,
8.	Miejski Szkolny Związek Sportowy, ul. Sikorskiego 5, 37-500 Jarosław	Celem Związku jest: <ul style="list-style-type: none"> - propagowanie, upowszechnianie i rozwój kultury fizycznej wśród młodzieży szkolnej w tym: organizowanie zawodów międzyszkolnych w różnych dyscyplinach sportu na poziomie szkół podstawowych miasta Jarosławia.
9.	Ośrodek Kultury i Formacji Chrześcijańskiej im. Służebnicy Bożej Anny Jenke, ul. Benedyktyńska 5, 37-500 Jarosław	Ośrodek jest udostępniany grupom, wspólnotom i osobom indywidualnym, a także sam organizuje dla nich spotkania formacyjne i integracyjne, dni skupienia oraz rekolekcje. Ośrodek zapewnia obsługę duszpasterską kościoła rektoralnego. Rozwija i popiera inicjatywy pastoralne na rzecz osób niepełnosprawnych umysłowo, ich rodzin i przyjaciół. Ośrodek jest otwarty na inicjatywy ze strony miasta oraz współpracę transgraniczną.

10.	Stowarzyszenie EM-ART., ul. Przemyska 15, 37-500 Jarosław	Celem stowarzyszenia jest działalność kulturalna i oświatowa na rzecz aktywizacji seniorów, poprzez propagowanie ochrony dóbr kultury, sztuki i tradycji. W szczególności organizacja dla seniorów wyjazdów wypoczynkowych i udział w przeglądach zespołów ludowych. Prezentuje bogatą ofertę kulturalną zarówno w tańcu jak też w śpiewie.
11.	Polski Związek Niewidomych Okręg Podkarpacki Koło Powiatowe w Jarosławiu, ul. Przemyska 15, 37-500 Jarosław	Związek działa na rzecz zapobiegania wykluczeniu społecznemu oraz zawodowemu osób niewidomych i słabowidzących, zapewnia wszechstronną pomoc osobom dotkniętym chorobami narządu wzroku oraz ich rodzinom, działa na rzecz niwelowania barier mentalnych w dostępie do kultury poprzez organizację wyjazdów do teatru, filharmonii i opery oraz miejsc atrakcyjnych dla osób niewidomych i słabo widzących.
12.	Polskie Stowarzyszenie Diabetyków - Podkarpacki Oddział Wojewódzki, ul. Lenartowicza 31, Rzeszów	Stowarzyszenie Diabetyków prowadzi nieodpłatnie działalność na rzecz poprawy sytuacji prawnej, ekonomicznej i zdrowotnej osób chorych na cukrzycę. Jako organizacja realizuje działania w zakresie ochrony i promocji zdrowia, działania na rzecz osób niepełnosprawnych i uzależnionych, edukacji diabetologicznej, działalności charytatywnej.
13.	Stowarzyszenie Kulturalno-Wychowawcze im. ks. Piotra Skargi pl. ks. Piotra Skargi 2, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie Kulturalno-Wychowawcze realizuje swoje zadania społeczno-socjalne na rzecz dzieci i młodzieży, ich rodzin, osób z niepełnosprawnościami. W ramach prowadzonej świetlicy środowiskowej będącej placówką wsparcia dziennego o charakterze profilaktyczno-wychowawczym, realizuje zadania w zakresie kulturalnym, szkoleniowym, rekreacyjno-sportowym, organizacji turnusów integracyjnych dla dzieci i młodzieży.
14.	Stowarzyszenie Muzyczne Laudate Dominum Jarosławska Orkiestra Dęta im. Antoniego Kulikowskiego, os. Piłsudskiego 11/28, 37-500 Jarosław	Celem Stowarzyszenia jest: organizowanie działań z zakresu kultury muzycznej, w szczególności w Jarosławiu i w okolicach, pielęgnowanie i kultywowanie 60-cio letniej tradycji orkiestry dętej działającej przy klasztorze oo. Dominikanów w Jarosławiu oraz prowadzenie działalności muzycznej: koncertowej, artystycznej, impresaryjnej i mecenatu muzycznego.
15.	Stowarzyszenie Nowa Kultura ul. 3 Maja 12, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie działa na rzecz misji Kościoła Rzymsko-Katolickiego we współczesnym świecie realizowanej we współpracy z jego pasterzami poprzez kształtowanie postaw promujących godność każdego człowieka oraz budowanie jedności. Prowadzi świetlicę środowiskową, organizuje festyny dla rodzin oraz turnusy wypoczynkowe dla dzieci z rodzin ubogich.

16.	Stowarzyszenie Piłki Ręcznej JKS Jarosław, ul. Pogodna 46, 37-500 Jarosław	Działalnością Klubu jest aktywność sportowa, a w szczególności: -organizowanie sekcji w zakresie piłki ręcznej, współzawodnictwa sportowego, obozów szkoleniowych, prowadzenie zajęć treningowych, - prowadzenie działalności wychowawczej i popularyzatorskiej w zakresie kultury fizycznej.
17.	Stowarzyszenie Reprezentacyjny Chór Mieszany "Jarosław", ul. Fredry 1A, 37-500 Jarosław	Celem stowarzyszenia jest rozwijanie i propagowanie inicjatyw, postaw i działań na rzecz rozwoju kultury i sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji poprzez działalność edukacyjną, koncertową i opiekuńczo-wychowawczą. Swą ofertę prezentuje w licznych w spotkaniach plenerowych.
18.	Stowarzyszenie Sportowe Jarosławski Klub Badmintona "JKB", os. Wojska Polskiego 2/16, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie realizuje szkolenie dzieci i młodzieży w zakresie badmintona.
19.	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Oddział Powiatowy w Jarosławiu os. Jagiellonów 1, 37-500 Jarosław	Towarzystwo tworzy społeczny ruch na rzecz pomocy dzieciom i rodzicom, którego celem jest troska o prawa, jakość warunków życia, wychowania i edukacji dziecka, jego wszechstronny rozwój, zdrowie, bezpieczeństwo, podmiotowość, godność i równość szans życiowych. Głównie swą działalność skupia się na prowadzeniu świetlicy środowiskowej w ramach, której organizuje zajęcia pozalekcyjne oraz prowadzi turnusy wakacyjno- wypoczynkowe dla dzieci.
20.	Towarzystwo Sportowe Miedzyszkolny Klub Sportowy SAN Jarosław, ul. Blichowa 1, 37-500 Jarosław	Towarzystwo głównie zajmuje się organizowaniem gry siatkowej kobiet oraz organizacją pozalekcyjnego życia sportowego uczniów, promowaniem różnych form aktywności ruchowej, organizowaniem i uczestnictwem w imprezach sportowych, organizowanie szkolenia sportowego w grach zespołowych.
21.	Uczniowski Klub Sportowy TOP 9 ul. Łazy Kostkowskie 14, 37-500 Jarosław	Klubu jest realizatorem programów sportowych dla dzieci i młodzieży, organizuje wypoczynek letni dla dzieci i młodzieży w ramach promowania zdrowego stylu życia bez nałogów, prowadzi szkolenia dla dzieci i młodzieży w zakresie piłki nożnej.
22.	Uczniowski Klub Sportowy TRAMP, ul. Św. Ducha 1, 37-500 Jarosław	Celem Uczniowskiego Klubu Sportowego TRAMP jest rozwój dyscypliny łucznictwa, organizowanie aktywnego sportowego trybu życia, wyłanianie talentów sportowych. Klub organizuje alternatywne formy spędzania wolnego czasu dla dzieci i młodzieży, szkolenia dzieci i młodzieży w zakresie łucznictwa sportowego.

23.	Uczniowski Klub Sportowy Football Academy, os. Witosa 16/4, 37-500 Jarosław	Uczniowski Klub Sportowy Football Academy prowadzi szkolenie dzieci i młodzieży w zakresie piłki nożnej. Football Academy to elitarna sieć szkółek piłkarskich dla dzieci w wieku 4-12 lat. Bazują na angielskich metodach treningowych i organizacyjnych.
24.	Jarosławskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego, ul. Strzelecka 48, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie prowadzi działalność służącą rozwojowi programów sportowych piłki nożnej dla dzieci i młodzieży, organizuje turnusy i rozgrywki międzyklubowe na terenie kraju, w tym szkolenia dla dzieci i młodzieży w zakresie piłki nożnej.
25.	Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Oddział Jarosław, ul. Przemyska 15, 37-500 Jarosław	Związek zrzesza emerytów, rencistów, inwalidów w celu: poprawiania ich warunków socjalno-bytowych oraz uczestniczenia w życiu społecznym, realizuje działania na rzecz integrowania i aktywizowania emerytów, rencistów i inwalidów, wspiera organizowanie dla osób starszych różnych form życia kulturalnego, artystycznego, sportowego i turystycznego.
26.	Stowarzyszenie "Muzyka Dawna" w Jarosławiu, ul. Rynek 6, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie zajmuje się propagowaniem dobrego stylu życia opartego na tradycji poprzez namysł nad nią, dokumentowanie jej, badanie, upowszechnianie wyników tych badań oraz czynne jej praktykowanie. Stowarzyszenie jest od ponad 25 lat corocznie organizatorem Festiwalu Muzyki Dawnej w Jarosławiu, dzięki któremu Jarosław jest żywym miejscem muzycznych podróży z udziałem wielkich muzyków.
27.	Stowarzyszenie Rodzina Kolpinga w Jarosławiu, ul. 3-go Maja 49, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie realizuje zadania m.in. w zakresie: pomocy społecznej, działalności charytatywnej i środowiskowej, ochrony i promocji zdrowia, działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami, wypoczynku dzieci i młodzieży, kultury, edukacji, upowszechniania kultury fizycznej i sportu, organizowania wymiany międzynarodowej dzieci i młodzieży, organizowania kół i sekcji zainteresowań, promocji i organizacji wolontariatu.
28.	Parafialny Klub Sportowy Kolping - Jarosław, ul. 3-go Maja 49, 37-500 Jarosław	Celem Klubu jest propagowanie sportu, w szczególności: tenisa stołowego, piłki nożnej, ręcznej, siatkowej i koszykówki, tenisa ziemnego, turystyki rowerowej i innych. W Klubie działa także sekcja judo. Organizuje rekreację, rehabilitację i imprezy sportowe dla osób z niepełnosprawnościami.
29.	Stowarzyszenie "Dziedzictwo Kresów", ul. 3-go Maja 30, 37-500 Jarosław	Celem działalności Stowarzyszenia jest dbałość o historię i pamięć wielu polskich rodzin zmuszonych do opuszczenia swoich domów na Kresach oraz podtrzymywanie tradycji narodowej oraz zachowanie, pielęgnowanie i ochrona świadomości narodowej, obywatelskiej, kulturowej, ochrona pamięci narodowej dotyczącej kresów wschodnich RP, wpieranie rozwoju kultury, sztuki, ochrona dóbr kultury i tradycji.

30.	Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną Koło w Jarosławiu, ul. Wilsona 6a, 37-500 Jarosław	Celem Stowarzyszenia zajmuje się udzielaniem wsparcia dla osób z niepełnosprawnością intelektualną od wieku dziecka do dorosłości, w tym oferuje formy wsparcia: edukację, rehabilitację, opiekę, indywidualnego asystenta, mieszkania chronione, przygotowanie do pracy, aktywność zawodową, Platformę self-adwokatów.
31.	Okręg Polskiego Związku Wędkarskiego w Przemyślu, ul. Szopena 15A, 37-700 Przemyśl	Związek zajmuje się organizowaniem i rozwojem wędkarstwa, rekreacji, sportu wędkarskiego, ochrona wód, działaniami na rzecz ochrony przyrody, edukacją i kształtowaniem etyki wędkarskiej oraz upowszechnianiem wiedzy o warunkach ochrony i połowu ryb.
32.	Stowarzyszenie Jarosławskie Włóczykije, Osiedle Imienia Marszałka Józefa Piłsudskiego 21 /11, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie działa na rzecz integracji i rozwoju lokalnego środowiska społecznego, poprzez wspieranie inicjatyw ruchowych i społecznych, w tym aktywnego „chodzenia z kijkami”, jako treningów Nordic Walking.
33.	Stowarzyszenie Miłośników Sztuk Walki "IWARASHI" os. Słoneczne 3/6, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie swą aktywność koncentruje na krzewieniu kultury fizycznej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych, wychowywaniu przez kulturę fizyczną i sport oraz propagowaniu zdrowego i aktywnego trybu życia. W ramach działalności klubowych prowadzi zajęcia z dwóch odmiennych systemów walki: <ul style="list-style-type: none"> • Zajęcia z Ju-Jitsu w zakresie samoobrony i opartym głównie na systemach szkoły Toshu Kakuto Ju-Jutsu • Zajęcia z szermierki szablą japońską. Dojo Szkoły Sztuk Walk Seimeikan.
34.	Stowarzyszenie Rozwój Sportowy Jarosławia i Okolic Oddział Jarosław, os. Piłsudskiego 26/54, 37-500 Jarosław	Celem Stowarzyszenia jest prowadzenie działalności sportowej, w szczególności prowadzenie drużyny futsalowej Tech - Project Futsal Team Jarosław zrzeszającej młodzież w wieku szkolnym z terenu Jarosławia i okolic oraz upowszechnianie kultury fizycznej, podnoszenie sprawności i polepszanie zdrowia dzieci i młodzieży, wychowywanie dzieci i młodzieży przez kulturę fizyczną i sport.
35.	Stowarzyszenie Szkolenia Sportowego Dzieci i Młodzieży Jarosławianie Kochają Sport, os. J. Piłsudskiego 11/11, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie prowadzi działalność edukacyjną i kulturalną zwłaszcza w zakresie inicjowania, wspierania i pomocy w przedsięwzięciach sportowych w szczególności na rzecz dzieci, młodzieży z rodzin w trudnej sytuacji życiowej.

36.	Klub Sportowy Łączy Nas Sport, os. Kopernika 1 lok. 11, 37-500 Jarosław	Klub występuje w najwyższej klasie rozgrywkowej w kraju. Głównym celem Klubu jest podniesienie poziomu sportowego zawodników oraz organizowanie zajęć sportowych w tenisie stołowym, a także aktywizacja mieszkańców miasta w zakresie kultury fizycznej i propagowanie zdrowego stylu życia.
37.	Dziecięcy Klub Sportowy Progres Jarosław	Działalnością Klubu jest krzewienie kultury fizycznej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych, Klub prowadzi Akademię i poprzez zajęcia sportowe w piłce nożnej wpływa na poprawę zdrowia i rozwija swoich zawodników zarówno fizycznie, jak i kształtuje charaktery. Klub oprócz walorów sportowych przedkłada dużą uwagę na istotę kształtowania młodzieży i dzieci zgodnie z wartościami lokalnymi, kulturą lokalną oraz utożsamianiem się z pochodzeniem jarosławskim.
38.	Klub Sportowy JKS Jarosław, ul. Bandurskiego 1, 37-500 Jarosław	Klub zajmuje się krzewieniem kultury fizycznej, głównie piłki nożnej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych, zajmuje się również wychowywaniem dzieci i młodzieży przez kulturę fizyczną i sport oraz propagowanie zdrowego i aktywnego trybu życia, zawodów, imprez sportowo-kulturalnych i rekreacyjnych. Prowadzi szkolenia dla różnych grup wiekowych, w tym: Juniorzy starsi, Juniorzy starsi II, Trampkarze starsi, Młodzicy starsi, Młodzicy starsi II, Młodzicy młodsi.
39.	Jarosławska Grupa Biegowa Sokół, ul. Poniatowskiego 61/22, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie realizuje działanie na rzecz integracji i rozwoju lokalnego środowiska poprzez wspieranie inicjatyw społecznych m.in.: w obszarach: kultura fizyczna i sport, oświata, edukacja, ochrona środowiska, ochrona zdrowia, rozwój regionalny i lokalny, pomoc społeczna, promocja i upowszechnianie biegania jako najprostszej formy ruchu. Klub organizuje w szczególności imprezy biegowe oraz cykliczne spotkania biegowe, wspiera społeczną aktywność obywateli w zakresie kultury fizycznej i sportu, promuje aktywny i zdrowy styl życia.
40.	Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza O/Jarosław, ul. Jezuicka 1, 37-500 Jarosław	Towarzystwo realizuje naukowe badanie dziejów piśmiennictwa polskiego ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Adama Mickiewicza i współczesnej mu literatury i kultury, budzenie zamiłowania do literatury polskiej, naukowe pogłębianie jej znajomości, popularyzacja osiągnięć nauki o literaturze, troska o program edukacji polonistycznej, opiniowanie programów i metod nauczania literatury ojczystej.
41.	Stowarzyszenie Kombatantów Misji Pokojowych ONZ Koło nr 3 w Jarosławiu, ul. Czarnieckiego 14/4, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie podejmuje działania na rzecz integracji weteranów misji oraz stymulowanie ich aktywności w życiu społecznym. Wyjaśnianie społeczeństwu znaczenia i roli ONZ i innych organizacji międzynarodowych w zapewnieniu pokoju i bezpieczeństwa, wygaszaniu konfliktów w świecie oraz budowy wzajemnego zaufania i współpracy,

42.	Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, 3 Maja 4, 37-500 Jarosław	Towarzystwo wspiera osoby, którym bliskie jest dziedzictwo historyczne i kulturowe oraz dzieje współczesne Lwowa i Kresów Południowo - Wschodnich dla podtrzymania stosunków koleżeńskich oraz udzielanie wzajemnej pomocy, pielęgnuje upowszechnianie prawdy o dziejach Lwowa i Kresów Południowo - Wschodnich oraz pielęgnowanie dorobku historycznego tych ziem, dba o utrzymywanie bliskich kontaktów z Polakami oraz organizacjami polskimi działającymi we Lwowie i na Kresach.
43.	Stowarzyszenie Miłośników Jarosławia, Rynek 11, 37-500 Jarosław	Podstawową formą aktywności Stowarzyszenia były i są spotkania o charakterze naukowym poświęcone historii miasta, zabytkom i ludziom zasłużonym dla rozwoju Jarosławia. Stowarzyszenie organizuje także wystawy malarstwa, grafiki, fotografii, plakatów i pocztówek. Stowarzyszenie zajmuje się także ochroną zabytków oraz pamiątek przeszłości, wspiera działalność na rzecz estetycznego wyglądu miasta i jego wszechstronnego rozwoju oraz porządku i bezpieczeństwa publicznego, działalności edukacyjnej.
44.	Towarzystwo Przyjaciół Anny Jenke, ul. Kraszewskiego 37, 37-500 Jarosław	Towarzystwo Przyjaciół Anny Jenke ma charakter religijno-kulturowy i realizuje działania w zakresie gromadzenia i zabezpieczania wszelkich pamiątek pozostałych po Annie Jenke, a także zbieranie wszelkich świadectw jej życia i działalności na podstawie zeznań osób, które znały ją osobiście, wspiera prowadzenie działań na rzecz rozpowszechniania wiedzy o Annie Jenke jako człowieku wiary, żyjącym na co dzień miłością oraz jako pedagogu. Organizuje sesje, konkursy na temat życia i działalności Anny Jenke, podczas których wygłaszane są referaty na tematy działalności Sługi Bożej Anny Jenke i pielęgnuje stawianie jej jako przykład do naśladowania we współczesnej rzeczywistości.
45.	Polski Związek Działkowców Stowarzyszenie Ogrodowe w Warszawie Rodzinny Ogród Działkowy Słoneczne w Jarosławiu, ul. Sanowa 2d, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie organizuje przestrzeń rekreacyjno-wypoczynkową, kulturalną, edukacyjną, ochrony przyrody, zdrowia, realizuje też potrzeby socjalne członków społeczności lokalnych poprzez zapewnienie im powszechnego dostępu do infrastruktury ROD, sali konferencyjnej, biblioteki oraz działek dających możliwość prowadzenia upraw ogrodniczych na własne potrzeby, a także podniesienie standardów ekologicznych otoczenia.
46.	Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych "TOBIE", ul. Jana Pawła II nr 30, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie realizuje działania na rzecz osób niepełnosprawnych fizycznie i umysłowo oraz ich rodzin, zapobiega izolacji społecznej osób z niepełnosprawnościami, propaguje zasady tolerancji wobec osób z niepełnosprawnościami, stwarza warunki do integracji z osobami zdrowymi, prowadzi kampanie dla społeczeństwa w zakresie potrzeb osób z niepełnosprawnościami, poczucia współodpowiedzialności za warunki życia osób z niepełnosprawnościami. Współpracuje z organizacjami oświatowo-wychowawczymi oraz szkołami w celu kształtowania właściwych postaw u dzieci i młodzieży.

47.	Fundacja Regionalny Klaster Ekonomii Społecznej i Innowacji Centrum Rozwoju, ul. Czernieckiego 16, 37-500 Jarosław	Celem porozumienia jest podejmowanie wspólnych inicjatyw gospodarczych i społecznych, w tym edukacyjnych, na rzecz rozwoju lokalnego, lokalnej polityki społecznej, rynku pracy, a w szczególności rozwoju ekonomii społecznej, przedsiębiorczości oraz społecznej odpowiedzialności biznesu w powiatach: jarosławskim, lubaczowskim, przemyskim, przeworskim. Najważniejsze działania to: organizowanie cyklicznie targów dla podmiotów ES, oferowanie produktu turystycznego - spływów kajakowych, organizowanie pikników rodzinnych, seminariów.
48.	Stowarzyszenie Przedsiębiorców Ziemi Jarosławskiej "Rozwój i Postęp", ul. Rynek 6, lok. 20, 37-500 Jarosław	Celem Stowarzyszenia Przedsiębiorców Ziemi Jarosławskiej "Rozwój i Postęp" jest: działalność wspomagająca rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości, promocja zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy, działalność wspomagająca rozwój wspólnot i społeczności lokalnych, działania na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpracy między społeczeństwami i upowszechnianie zasad etyki i godności przedsiębiorców.
49.	Stowarzyszenie Katolicki Ruch Antynarkotyczny KARAN, ul. Pułaskiego 9, 26-605 Radom	Stowarzyszenie KARAN jest organizacją pożytku publicznego, która zajmuje się promocją zdrowego stylu życia, przeciwdziałaniem występowaniu wszelkich patologii społecznych w środowisku dzieci i młodzieży, w tym głównie uzależnieniu od różnego rodzaju środków narkotycznych oraz pogłębianiem wartości moralno-duchowych. Misją Stowarzyszenia KARAN jest niesienie pomocy terapeutycznej i psychologicznej, socjalnej i moralnej osobom znajdującym się w ciężkiej sytuacji życiowej (rodzinom, dzieciom, młodzieży i osobom starszym), w szczególności osobom uzależnionym od środków zmieniających świadomość, narażonym na przemoc i agresję oraz promowanie zdrowego stylu życia.
50.	Stowarzyszenie Akademia Trzeciego Wieku, ul. Czernieckiego 16, 37-500 Jarosław	Działalnością Stowarzyszenia jest: prowadzenie edukacji w różnych dziedzinach nauk, szczególnie w zakresie medycyny i profilaktyki zdrowia, nauk humanistycznych, kultury i sztuki, nauk społecznych, ekonomicznych i technicznych dla osób starszych. Propaguje różne formy aktywności intelektualnej, psychicznej i fizycznej dla seniorów oraz upowszechnia wiedzę o Ziemi Jarosławskiej i Podkarpaciu.
51.	Fundacja Dróg Kulturowych, ul. Benedyktyńska 5 37-500 Jarosław	Fundacja prowadzi działania w zakresie tworzenia i propagowania idei szlaków kulturowych jako produktów kulturowo-turystycznych łączących państwa. Wspiera budowę oferty rynkowej opartej na znacznym potencjale turystycznym, propaguje oddziaływanie kulturowe na umysł i ducha ludzkiego oraz większe przyciąganie zasobów ludzkich, a co za tym idzie kapitału. Ponadto swoją działalność skupia na organizacji pikników pn.: Piknik Dróg Kulturowych, organizuje seminaria, w których poruszane są również wątki o rozwoju kompetencji kulturowych społeczeństwa jako ważnych elementów konkurencyjnej gospodarki, a także propaguje instrument dla społeczności, jakim

		jest Droga Integralnej Odnowy Człowieka Via Reginae.
52.	Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Powiatu Jarosławskiego, ul. Benedyktyńska 5, 37-500 Jarosław	Stowarzyszenie zajmuje się propagowaniem idei rozwoju społeczno-gospodarczego Powiatu Jarosławskiego poprzez wspieranie i realizację wszelkich inicjatyw lokalnych, głównie skupia się na organizacji zawodów sportowych, w tym biegów i maratonów, a także wielu inicjatyw dla młodzieży.
53.	Związek Harcerstwa Polskiego Komenda Hufca w Jarosławiu, ul. Sienkiewicza 11, 37-500 Jarosław	Związek Harcerstwa Polskiego Komenda Hufca prowadzi działania zmierzające do wszechstronnego, intelektualnego, społecznego, duchowego, emocjonalnego i fizycznego rozwoju człowieka, a w szczególności: kształtowania osobowości człowieka odpowiedzialnego, przy poszanowaniu jego prawa wolności, godności, umacniania w społeczeństwie przywiązanie do wartości: wolności, prawdy, sprawiedliwości, demokracji, samorządności, równouprawnienia, tolerancji i przyjaźni, upowszechnianie wiedzy o świecie przyrody.
54.	Polski Związek Głuchych, Koło Terenowe Jarosław, ul. Przemyska 15, 37-500 Jarosław	Związek jest realizatorem rehabilitacji w kierunku przystosowania osób niesłyszących i innych osób z wadą słuchu do życia społecznego i zawodowego, wspiera także organizowanie pracy oświatowej, zawodowej, kulturalnej i społecznej, koordynuje własne formy rekreacji ruchowej turystyki i sportu prowadzenie zawodowej rehabilitacji osób niesłyszących i z wadą słuchu. Realizuje także kampanie w sprawie ochrony słuchu oraz podejmuje działania zmierzające do zapobiegania inwalidztwu słuchu.
55.	Towarzystwo Brata Alberta, ul. Jasna 4, 37-500 Jarosław	Towarzystwa opiera działania na niesieniu pomocy osobom bezdomnym oraz ubogim, starszym, chorym, z niepełnosprawnościami, ofiarom przemocy i innym osobom potrzebującym pomocy – w duchu patrona, św. Brata Alberta. Towarzystwo prowadzi placówkę wsparcia całodobowego kobiet.
56.	Aeroklub Ziemi Jarosławskiej, ul. Ks. Jakuba Makary 1/20, 37-500 Jarosław	Aeroklub prowadzi edukację z zakresu kultury fizycznej i sportu, w szczególności w zakresie sportów lotniczych, realizuje szkolenia i treningi w sportach lotniczych, zajmuje się także doskonaleniem kadr lotniczych, w tym trenerskich i instruktorskich, tworzy przestrzeń szkoleniową dla środowiska lotniczego i sympatyków lotnictwa.
57.	Regionalny Związek Pszczelarzy w Jarosławiu, Maleniska 7B, 37-500 Jarosław	Związek wspiera pszczelarzy w zakresach: edukacyjnym (szkolenia, konferencje), organizacyjnym i materialnym przy realizacji programów związanych z zaopatrzeniem w sprzęt pasieczny, sprzęt do gospodarki wędrownej, leki, matki oraz pakiety pszczele. Wspomaga poszczególne Koła przy organizowaniu wewnętrznych i zewnętrznych imprez pszczelarskich, współpracuje ze szkołami propagując wiedzę o pszczelarstwie, o pszczołach i ich produktach, organizując nasadzenia krzewów, drzew oraz innych roślin miododajnych.

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

Tabela nr 4. Zestawienie podmiotów Ekonomii Społecznej

Rodzaj podmiotu	Forma	Data powołania	Rodzaj działalności
Fundacja Pomocy Edukacyjnej dla Młodzieży im. Heleny i Tadeusza Zielińskich	fundacja	13.02.1992	Działalność gospodarcza dotyczy własnej stacji paliw oraz wynajmu nieruchomości, uzyskane dochody w całości przeznaczone są na pokrycie wydatków statutowych.
Przedsiębiorstwo Społeczne OMNES	spółka non profit (sp. z o.o.)	23-04-2010	Pozostała produkcja i przemysł, usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej.
Przedsiębiorstwo Społeczne Sanlento Sp. z o.o.	spółka non profit (sp. z o.o.)	23-02-2018	Gastronomia.
Spółdzielnia Socjalna Ogród Dokumentów	spółdzielnia socjalna	25-02-2013	Usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej, porządkowanie domów i ogrodów.
Przedsiębiorstwo Społeczne Protect.	spółka non profit (sp. z o.o.)	04-12-2017	Działalność agentów i brokerów ubezpieczeniowych.

Źródło: <http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl/powiat-12-250-jaroslowski.html>

2.2.3. Ciała przedstawicielskie

W Mieście powołano szereg ciał przedstawicielskich celem prowadzenia dialogu obywatelskiego z różnymi środowiskami. Poniżej zaprezentowano najważniejsze z nich.

- *Młodzieżowa Rada Miejska* - jest ważnym organem doradczym Burmistrza w sprawach dotyczących osób uczących się,
- *Rada Seniorów* - zadaniem Rady jest inicjowanie przedsięwzięć zmierzających do integracji społecznej seniorów, wzmacnianie ich aktywności obywatelskiej, współpraca z władzami samorządowymi miasta przy opiniowaniu i rozstrzygnięciu istotnych problemów dotyczących potrzeb osób w wieku senioralnym, w tym konsultowanie, doradzanie czy analizowanie projektów przygotowywanych przez Radę Miasta i Burmistrza,
- *Miejska Rada Działalności Pożytku Publicznego* – to organ konsultacyjny i opiniodawczy w zakresie współpracy Miasta z organizacjami pozarządowymi w poczynaniach na rzecz mieszkańców. Dba także o podnoszenie standardów współpracy administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi. Niestety od 2019 roku jest nieaktywna,
- *Rada Rozwoju Miasta Jarosławia* - jej zadaniem jest współpraca przedstawicieli różnych środowisk, w tym kluczowych instytucji, organizacji, stowarzyszeń oraz

przedsiębiorców na rzecz wypracowania kierunków rozwoju w Strategii Rozwoju Miasta na lata 2021-2027 i wdrożenia Planu Rozwoju Instytucjonalnego i Planu Rozwoju Lokalnego,

- *Rada ds. Sportu* - jest organem opiniodawczo – doradczym Burmistrza Miasta Jarosławia w sprawach dotyczących kultury fizycznej, sportu i turystyki.

2.2.4. Rady Dzielnic

Działalność Rad Dzielnic utworzonych uchwałą Rady Miasta Jarosławia z dnia 25 stycznia 2016 Nr 193/XX/201 można scharakteryzować w skrócie następująco:

- utworzone na terenie miasta Jarosławia Dzielnice aktywnie korzystają z większości przypisanych im w statucie kompetencji,
- wszystkie Rady Dzielnic wyraziły opinię na temat przedstawionego przez Burmistrza Miasta projektu budżetu miasta Jarosławia na 2020 rok i prawie wszystkie zgłosiły propozycje budżetowe z terenu dzielnicy,
- przewodniczący niektórych Rad Dzielnic aktywnie uczestniczyli w pracach komisji Rady Miasta nad projektami budżetów miasta Jarosławia na lata 2018 - 2021 i sesjach budżetowych,
- przewodniczący Rad Dzielnic każdorazowo zapraszani są na obrady sesji Rady Miasta Jarosławia i część z nich z tego przywileju chętnie korzysta,
- przedstawiciele niektórych Dzielnic oraz jej mieszkańcy składają wnioski na realizację zadań w swojej dzielnicy w ramach budżetu obywatelskiego,
- Rady Dzielnic składały propozycje nadania nazw nowo powstałym w Jarosławiu ulicom i rondom,
- dzielnice aktywnie uczestniczyły w kolejnych edycjach konkursu „Kwitnąca Dzielnica”, w której to mieszkańcy tworzą oryginalne i pomysłowe aranżacje terenów zielonych,
- dzielnice organizowały spotkania z mieszkańcami z udziałem Burmistrza Miasta Jarosławia,
- zgodnie z przypisanymi kompetencjami Rady Dzielnic występowały do Burmistrza i Rady Miasta z postulatami i wnioskami w sprawach należących do miasta, a dotyczących Dzielnicy,
- większość Rad Dzielnic aktywizuje miejscową społeczność w sprawach estetyki, organizuje imprezy okolicznościowe i zgłasza priorytety inwestycyjne,

- członkowie Rad Dzielnic aktywnie współpracują z odpowiednimi instytucjami w sprawach sygnalizacji, oznakowania dróg i ulic, a także w zakresie utrzymania bezpieczeństwa i porządku w Dzielnicy,
- Rady Dzielnic prowadzą stałą współpracę z radnymi miasta ze swego okręgu wyborczego. Zdecydowana większość Przewodniczących Rad Dzielnic powiadamia radnych miasta każdorazowo o terminie spotkań, utrzymuje z nimi bieżący kontakt, który ma na celu sprawniejszą realizację potrzeb Dzielnicy.

2.3 Pomoc społeczna

2.3 Pomoc społeczna

Zjawiska takie jak ubóstwo rodzin i osób samotnych, zwłaszcza starszych, bezrobocie, problemy egzystencji osób samotnych, starszych i niepełnosprawnych, uzależnienia i przemoc w rodzinie, stanowią zespół problemów społecznych, których rozwiązywaniem na poziomie lokalnym zajmuje się samorząd, a w jego ramach wyspecjalizowane instytucje pomocy społecznej.

W latach 2017 - 2020 najczęstszymi powodami przyznawania pomocy była niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba oraz bezrobocie, a więc beneficjentami Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Jarosławiu były w przeważającej części rodziny borykające się z trudną sytuacją zdrowotną, na co w dużej mierze wpływa wysoka liczba osób starszych w mieście. Dlatego też działania skupiały się na osobach w podeszłym wieku (osób w wieku 50 lat i więcej na koniec 2019 r. było 10 564), w szczególności po to, aby zapobiec zjawisku wykluczenia społecznego. Niejednokrotnie także udzielano pomocy osobom i rodzinom uwikłanym w przemoc domową. Przyjęcie Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Miejskiej Jarosław na lata 2021-2027 pozwala na eliminowanie bądź chociaż częściowe ograniczanie uciążliwości problemów społecznych, które są obecne w życiu mieszkańców gminy.

Z danych zawartych w sprawozdaniach z działalności Zespołu Interdyscyplinarnego do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Gminie Miejskiej Jarosław za lata 2017-2020 wynika, że z roku na rok wzrasta liczba wszczynanych przez zespół procedur "Niebieskie karty", co świadczy o tym, że problem przemocy w rodzinie w ostatnich latach nasila się. Podmiotami, które wszczęły najwięcej procedur była policja, która w kolejnych latach wszczęła odpowiednio 31, 48 i 49 procedur oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Jarosławiu, który wszczął odpowiednio 5 i 3 procedury. Innymi jednostkami, które

w latach 2017 - 2020 sporadycznie wszczynają procedurę, były jednostka ochrony zdrowia (jedna procedura wszczęta w roku 2017) oraz jednostka oświatowa (jedna procedura w roku 2018 i 2 procedury w 2019 r. i 7 procedur w 2020 r.).

W latach 2017 - 2020 procedury "Niebieska karta" prowadzone były w kierunku występowania w rodzinach przemocy fizycznej, psychicznej lub ekonomicznej. Na terenie gminy nie została wszczęta żadna procedura związana ze stosowaniem przemocy seksualnej czy też przemocy poprzez zaniedbanie. Przemoc w rodzinach nią dotkniętych występowała z różną częstotliwością, przy czym zdecydowaną większość przypadków stanowiła przemoc jednorazowa.

Osobami, które zdecydowanie częściej dotyka przemoc są kobiety i dzieci. Wśród ofiar przemocy, zarówno fizycznej jak i psychicznej, zdarzają się jednak także mężczyźni.

Analizując dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Jarosławiu można stwierdzić, że najliczniejszą grupę klientów w ostatnich latach stanowią seniorzy, w związku z czym to właśnie ta grupa powinna zostać objęta szczególną opieką ze strony odpowiednich instytucji. Istotną kwestią jest to, aby zapobiec wykluczeniu społecznemu w tej grupie mieszkańców. Ważne jest, aby objąć osoby starsze i samotne systemem wsparcia, który umożliwi najpełniejsze i najdłuższe funkcjonowanie tych osób w środowisku sąsiedzkim i rodzinnym, w miejscu zamieszkania. Często osoby starsze to osoby samotne, nieposiadające rodziny, która udzieliłaby im odpowiedniej pomocy. Osoby starsze wymagają również pomocy materialnej, medycznej oraz wsparcia w wykonywaniu codziennych czynności życiowych.

Nasilający się proces starzenia się ludności stawia przed administracją rządową i samorządową zadania, wymagające sformułowania takich celów działania, których realizacja sprzyjała będzie zaspokajaniu specyficznych potrzeb osób starszych.

Problem niepełnosprawności oraz długotrwałej lub ciężkiej choroby jest kluczowym problemem społecznym w skali ogólnokrajowej. Bez wątplenia wpływ na skalę omawianego problemu ma starzenie się społeczeństwa. Charakterystyczną cechą tego problemu, w odróżnieniu od innych jest fakt, iż nie ma działań ograniczających jego występowanie jak ma to miejsce np. w przypadku ubóstwa, bezrobocia, alkoholizmu.

Główne działania wobec osób niepełnosprawnych lub dotkniętych chorobą opierały się o pomoc w formie pieniężnej, świadczeń w naturze, jak i pomocy środowiskowej.

Niepełnosprawność to druga po bezrobociu najliczniejsza przesłanka do korzystania ze świadczeń z pomocy społecznej w Jarosławiu. Liczba wniosków złożonych o wsparcie w MOPS w Jarosławiu w związku z niepełnosprawnością zgodnie z ustawą o pomocy społecznej w 2018 – 442, w 2019 – 445, w 2020 – 394 .

Do świadczeń pieniężnych realizowanych przez gminę, z których mogli korzystać osoby niepełnosprawne zaliczano:

- zasiłek stały - wypłacany z tytułu niepełnosprawności lub niezdolności do pracy, z tytułu wieku;
- zasiłek pielęgnacyjny
  - wypłacany niepełnosprawnemu dziecku;
  - osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16. roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
  - osobie, która ukończyła 75 lat;
  - osobie, która legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, jeżeli niepełnosprawność powstała w wieku do ukończenia 21 roku życia.

Poza wsparciem finansowym skierowanym bezpośrednio do osób niepełnosprawnych, realizuje się także pomoc w formie wypłaty świadczeń w związku ze sprawowaniem opieki nad niepełnosprawnymi członkami rodzin.

Do świadczeń tych zalicza się:

- dodatek do zasiłku rodzinnego z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego - wypłacany rodzicowi,
- świadczenie pielęgnacyjne - z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej;
- specjalny zasiłek opiekuńczy,
- zasiłek dla opiekuna jednorazowe świadczenie z tytułu urodzenia żywego dziecka, u którego zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie oraz nieuleczalną chorobę zagrażającą jego życiu, które powstały w prenatalnym w okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu.

Tabela nr 5. Liczba świadczeń pieniężnych wypłacanych przez MOPS w Jarosławiu w związku z niepełnosprawnością

Rodzaj świadczenia	2017	2018	2019	2020
Zasilek stały	301	247	268	242
Zasilek pielęgnacyjny	1804	1752	1828	1909
Świadczenie pielęgnacyjne	234	244	270	288
Specjalny zasilek opiekuńczy	162	137	150	141
Zasilek dla opiekuna	24	18	33	12
Dodatek do zasiłku rodzinnego z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego	447	469	450	429
Jednorazowe świadczenie z tytułu urodzenia żywego dziecka, u którego zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie oraz nieuleczalną chorobę zagrażającą jego życiu, które powstały w prenatalnym w okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu	4	4	3	3

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

Oprócz wypłaty świadczeń finansowych, MOPS w Jarosławiu zapewnia osobom niepełnosprawnym pomoc w formie usług opiekuńczych, specjalistycznych usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Wśród seniorów uczęszczających do placówek wsparcia dziennego w Jarosławiu (Dzienne Domy i Klub "Senior+") ok. 30 osób to osoby posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności.

Prawo do świadczeń z pomocy społecznej przysługuje osobom i rodzinom, których posiadane dochody nie przekraczają kryteriów dochodowych ustalonych w oparciu o ustawę o pomocy społecznej, przy jednoczesnym wystąpieniu przynajmniej jednej z okoliczności wymienionej w w/w ustawie.

Wśród świadczeń pomocy społecznej wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje świadczeń: świadczenia pieniężne oraz niepieniężne. Do świadczeń pieniężnych zaliczają się:

zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy, wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd. Natomiast do świadczeń niepieniężnych realizowanych przez MOPS należą: praca socjalna, opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne, opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne, pomoc rzeczowa, sprawienie pogrzebu, schronienie, posiłek, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania i ośrodkach wsparcia, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania i ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, kierowanie oraz ponoszenie opłat za pobyt osób w domach pomocy społecznej. Rodzaj, forma i rozmiar przyznanego świadczenia uzależnione są od okoliczności uzasadniających udzielenie świadczenia.

Podstawowym działaniem MOPS jest praca socjalna i świadczenie usług socjalnych. Świadczenia materialne stanowią uzupełnienie tych działań.

Praca socjalna jest to działalność zawodowa mająca na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi, należąca do zadań obowiązkowych gminy.

Kolejną istotną formą pomocy udzielanej przez MOPS jest świadczenie usług opiekuńczych, specjalistycznych usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Tego typu pomoc przysługuje osobom samotnym, które z powodu wieku, choroby, niepełnosprawności, wymagają pomocy innych osób, a którym opieki nie może zapewnić najbliższa rodzina.

Usługi opiekuńcze - przeznaczone są dla osób, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy innych osób, ze względu min. na samotność, niemożność zapewnienia właściwej opieki przez rodzinę. Usługi te obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktu z otoczeniem.

Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych:

2018 r. - 143 osób

2019 r. - 140 osób

2020 r. - 142 osób

Specjalistyczne usługi opiekuńcze - usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym.

Liczba osób korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych:

2018 r. - 13 osób

2019 r. - 19 osób

2020 r. - 24 osoby

Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi - usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym. Usługi te obejmują czynności polegające na: uczeniu i rozwijaniu umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia oraz pielęgnacji jako wspieraniu procesu leczenia.

Liczba osób korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi :

2018 r. - 60 osób;

2019 r. - 53 osoby;

2020 r. - 52 osoby;

Osoby, które były w stanie samodzielnie funkcjonować i którym nie można było zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych lub specjalistycznych usług opiekuńczych, a które wymagały całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, były kierowane przez MOPS do Domów Pomocy Społecznej.

W roku 2018 skierowano 8 osób, a przebywało 52, w roku 2019 wydanych skierowań było 13, a liczba osób przebywających wynosiła 54, natomiast w roku 2020 wydano 7 skierowań, a w DPS przebywało 57 osób.

Pozostałymi formami pomocy świadczonymi przez MOPS były:

- zasiłek stały:
  - 2018 r. - 247 świadczeń;
  - 2019 r. - 268 świadczeń;
  - 2020 r. - 242 świadczenia;
- zasiłek okresowy:
  - 2018 r. - 398 świadczeń;
  - 2019 r. - 364 świadczenia;
  - 2020 r. - 322 świadczenia;
- zasiłek celowy:
  - 2018 r. - 286 świadczeń;
  - 2019 r. - 225 świadczeń;
  - 2020 r. - 167 świadczeń;
- zasiłek specjalny celowy:

- 2018 r. - 87 świadczeń;
2019 r. - 101 świadczenie;
2020 r. - 66 świadczeń;
- składka na ubezpieczenie zdrowotne:
2018 r. - 243 osoby;
2019 r. - 247 osób;
2020 r. - 232 osoby;
  - schronienie dla osób z Jarosławia:
2018 r. - 22 osoby;
2019 r. - 29 osób;
2020 r. - 27 osób;
  - sprawianie pogrzebu:
2018 r. - 2 osoby;
2019 r. - 6 osób;
2020 r. - 2 osoby;
  - skierowania do Środowiskowego Domu Samopomocy:
2018 r. - 12 skierowań, a uczestniczyło 49 osób;
2019 r. - 10 skierowań, a uczestniczyło 56 osób;
2020 r. - 16 skierowań, a uczestniczyło 56 osób;
  - rodziny objęte pomocą asystenta rodziny:
2018 r. - 22 rodziny;
2019 r. - 25 rodzin;
2020 r. - 20 rodzin;
  - wynagrodzenie za sprawowanie opieki nad osobami ubezwłasnowolnionymi:
2018 r. - 5 osób
2019 r. - 2 osoby
2020 r. - 11 osób
  - praca socjalna - forma pomocy, która jest niepoliczalna ze względu na swój szeroki zakres działań.

Również ważnym instrumentem wsparcia mieszkańców w ramach Wieloletnich Rządowych Programów jest dożywianie, a jego zakres oddziaływania przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 6. Świadczenia przyznawane w ramach Wieloletnich Rządowych Programów „Posilek w szkole i w domu” na lata 2019-2023 oraz „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania” na lata 2014- 2019 (ilość osób)

	Świadczenia pieniężne na zakup żywności	Posilek	Posilek w stołówce szkolnej
2018 r.	617	63	438
2019 r.	531	66	396
2020 r.	512	52	313

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

Od 1 stycznia 2018 r. do chwili obecnej realizowany jest na terenie Miasta program pod nazwą Jarosławska Karta Seniora. Program ten został przyjęty Uchwałą Rady Miasta Jarosławia nr 607/LVI/2017 z dnia 23 października 2017 r. w sprawie przyjęcia Programu Jarosławskiej Karty Seniora i ma charakter otwarty i ewolucyjny. Zakłada stałe poszerzanie się kręgu beneficjentów Programu oraz podmiotów, które w ramach prowadzonej działalności wyrażają wolę stosowania zniżek i ulg dla jarosławskich seniorów.

Program skierowany jest do osób powyżej 60 roku życia, zamieszkujących Gminę Miejską Jarosław, a jego celem jest:

- wspieranie i wzmacnianie potencjału Seniorów oraz aktywizowanie ich poprzez uczestnictwo w życiu społecznym;
- wspieranie aktywności Seniorów umożliwiając im starzenie się w zdrowiu, przy zachowaniu samodzielności, niezależności i satysfakcji z życia;
- ułatwianie Seniorom dostępu do kultury, sportu i rozrywki;
- stwarzanie warunków sprzyjających zaangażowanie Seniorów w życie społeczno-gospodarcze.

Cele powyższe realizowane są poprzez wdrożenie systemu ulg i zniżek beneficjentom Programu przez instytucje kulturalne, sportowe i rekreacyjne miasta Jarosławia oraz inne instytucje publiczne i podmioty gospodarcze biorące udział w Programie.

Jarosławska Karta Seniora jest wydawana bezpłatnie i bezterminowo. W 2018 r. wydano 660 kart, w 2019 r. - 390, a w 2020 r. - 246.

MOPS w Jarosławiu realizował także działania w ramach programu ogólnopolskiej Karty Dużej Rodziny (KDR). Pomoc ta przysługuje rodzinom z przynajmniej trójką dzieci, niezależnie od dochodu. Karta wydawana jest bezpłatnie, każdemu członkowi rodziny. Rodzice mogą korzystać z Karty dożywotnio, dzieci do 18 r. życia lub do ukończenia nauki,

nie dłużej niż do 25 roku życia. Od 1 stycznia 2018 r. istnieje możliwość przyznawania karty elektronicznej, która ma formę aplikacji na smartfony. Aplikacja posiada kilka funkcji, np. posiadanie na jednym smartfonie kart swoich dzieci oraz małżonka, wyszukiwanie partnerów KDR wg kategorii czy lokalizacji, dodawanie listy partnerów do listy „ulubionych”. Aplikacja pozwala również na informowanie członków rodzin o aktualnych zniżkach i nowych partnerach oraz informuje o konieczności złożenia nowego wniosku.

Karta Dużej Rodziny oferuje system zniżek oraz dodatkowych uprawnień - jej posiadacze mogą korzystać z katalogu oferty kulturalnej, rekreacyjnej czy transportowej na terenie całego kraju. Zniżki mogą oferować nie tylko instytucje publiczne, ale również przedsiębiorcy prywatni. Dzięki karcie osoby z rodzin wielodzietnych mogą korzystać m.in. z ustawowych zniżek na przejazdy kolejowe, zniżek w opłatach paszportowych, a także darmowych wstępów do parków narodowych, muzeów i innych dóbr kultury.

Od 01.01.2019 r. prawo do posiadania KDR przysługuje rodzicom, którzy mieli na utrzymaniu kiedykolwiek co najmniej troje dzieci bez względu na ich wiek. W dniu 24.03.2014 r. Rada Miasta Jarosławia na wniosek Burmistrza Miasta Jarosławia przyjęła program Jarosławska Karta Dużej Rodziny.

Tabela nr 7. Liczba wydanych Kart Dużej Rodziny (narastająco)

Rok	Liczba rodzin	Liczba osób
2018	511	2636
2019	1414	4431
2020	1867	5304

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

3. Obsługa mieszkańców

Na parterze Urzędu Miasta Jarosławia w budynku Rynek 1 znajduje się Kancelaria Ogólna, czynna od wtorku od piątku w godz. od 7.30-15.30, a w poniedziałek w wydłużonym czasie pracy 7.30-18.00. Kancelaria pozwala mieszkańcom na załatwienie wszystkich spraw w Urzędzie. Dysponuje czterema stanowiskami pracy, które bezpośrednio obsługują petentów.

Stanowisko ogólne obsługuje pracownik Wydziału Organizacyjno-Administracyjnego, który jest zobowiązany do następujących zadań:

- a. wydawania odpowiednich druków i formularzy w celu załatwienia sprawy,
- b. informowania o możliwości załatwienia konkretnej sprawy i kierowania strony do konkretnego merytorycznie pracownika, dyrektora Wydziału, Zastępcy

Burmistrza czy Burmistrza, jeżeli sprawa wymaga podjęcia decyzji na wyższym szczeblu,

- c. przyjęcia korespondencji wpływającej do Urzędu do poszczególnych Wydziałów merytorycznych.

Stanowisko ds. finansowych obsługuje pracownik Wydziału Finansowo-Księgowego, który jest zobowiązany do następujących zadań:

- a. przyjmowania dyspozycji kasowej w zakresie podatków i opłat lokalnych, opłaty skarbowej,
- b. wydawania druków Wydziału Finansowo-Księgowego, pomocy w należyтым ich wypełnieniu,
- c. informowania mieszkańców o stanie bieżących opłat i zaległości finansowych.

Stanowisko ds. finansowych w zakresie odpadów komunalnych obsługuje pracownik Wydziału Finansowo-Księgowego, który jest zobowiązany do następujących zadań:

- a. przyjmowania dyspozycji kasowej za odpady komunalne od osób fizycznych i podmiotów gospodarczych,
- b. przyjmowania wniosków nadpłaty za odpady komunalne oraz generowania rozliczeń finansowych za odpady komunalne,
- c. pomocy w wypełnianiu druków i deklaracji oraz wyjaśniania zasad segregowania śmieci.

Stanowisko ds. związanych z gospodarowaniem odpadami komunalnymi obsługuje pracownik Wydziału Gospodarki Nieruchomościami, Mieniem Komunalnym i Ochrony Środowiska, który jest zobowiązany do następujących zadań:

- a. przyjmowania, weryfikacji informacji od właścicieli nieruchomości, wydawania decyzji, przyjmowania wniosków oraz wprowadzania danych w rejestrze właścicieli psów,
- b. informowanie o możliwości elektronicznego znakowania psów (czipowania) i korzyści z tego wynikających.
- c. przyjmowania informacji o przedsiębiorcach i obsługi systemu informatycznego,
- d. nadzór nad działaniami w zakresie selektywnego zbierania odpadów przez osoby fizyczne i przedsiębiorców, a także pomoc przy wypełnianiu deklaracji i wniosków z zakresu Wydziału,
- e. pomocy w rozwiązywaniu problemów, dot. gospodarowania odpadami komunalnymi,

- f. stały kontakt z pracownikiem jednostki podległej w celu rozwiązania problemu i szybszego załatwienia sprawy,
- g. możliwość zaopatrzenia się w worki do selekcji odpadów na życzenie strony.

Na parterze znajduje się również kasa Urzędu Miasta, czynna od wtorku do piątku w godz. 7.30 - 14.30, a w poniedziałek 7.30-18.00, w której można dokonać wszystkich płatności gotówką, karta płatniczą i blikiem. Osoby starsze i z niepełnosprawnościami nie muszą wychodzić na górę, ponieważ mogą swoje sprawy załatwić na parterze.

Na dole w budynku Urzędu Miasta Jarosławia, ul. Rynek 1, mieści się również Wydział Spraw Społecznych i Obronnych, który obsługuje interesantów w zakresie dowodów osobistych, spraw meldunkowych, obsługi wyborów, działalności gospodarczej. Strony są załatwiane w danym dniu, większość jest umówiona na konkretny dzień i godzinę, co wpływa na szybsze i efektywniejsze załatwienie sprawy. Ze względu na zniesienie właściwości miejscowej w przypadku działalności gospodarczej przyjmuje się interesantów nie tylko z naszego Miasta, ale również z terenu powiatu. Pracownicy odpowiedzialni za obsługę stron w Urzędzie podlegają ciągłym szkoleniom i podnoszą swoje kwalifikacje w obszarze swojego zakresu czynności.

Ponadto na parterze budynku Urzędu Miasta Jarosławia (Ratusz) znajduje się:

- tablica ogłoszeń z wizualnym rozkładem pomieszczeń,
- infokiosk,
- toaleta przystosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Wejście do obu budynków Urzędu Miasta Jarosławia nie jest dostosowane dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich z uwagi na istniejące progi w drzwiach wejściowych (zabytkowe drzwi). Dlatego zainstalowano dzwonki przywoławcze. W Kancelarii Ogólnej lada nie jest obniżona do wysokości pozwalającej obsługiwać osoby poruszające się na wózku (brak przynajmniej jednego stanowiska).

Istnieje możliwość skontaktowania się z Urzędem Miasta Jarosławia zdalnie, za pomocą Internetu. Możliwość korzystania z Internetu przy załatwianiu spraw urzędowych pozwala przede wszystkim zaoszczędzić czas związany z odwiedzaniem urzędu. To również nowoczesna forma kontaktu mieszkańca z urzędem, jednak w tej formie dla załatwienia sprawy przez e-PUAP niezbędne jest posiadanie podpisu kwalifikowanego przez mieszkańca.

Do kontaktu z mieszkańcami wykorzystywana jest strona internetowa Miasta, która szybko i przystępnie z nurtem aktualności przedstawia najważniejsze informacje zarówno własne, jak i pochodzące ze źródeł zewnętrznych – alarmy pogodowe, ostrzeżenia,

zapowiedzi itp. Ponadto zawiera wiele danych o lokalnym samorządzie, jego strukturze, kompetencjach, kadrze zarządzającej gminy i podziale zadań. Z kolei BIP jest miejscem publikacji lokalnych aktów prawnych, obowiązujących i historycznych, danych o przetargach, naborach, programach i politykach miejskich. Zawiera dane wymagane prawem, jednak ich organizacja w niektórych obszarach jest mało przejrzysta dla przeciętnego odbiorcy. Np. katalogi usług czy aktów prawnych nie są jednolite, co utrudnia znalezienie niektórych pozycji. Osłabia to wrażenie transparentności działań samorządu.

Profile urzędu i burmistrza na Facebooku są redagowane w sposób merytoryczny, rzetelny i wyważony, a ponadto spójny z przekazem w pozostałych formach. Burmistrz szybko i osobiście odpowiada na posty z pytaniami adresowanymi na FB do niego.

Konferencje prasowe burmistrza miasta służą przekazaniu mediom informacji o największym znaczeniu dla miasta, a także udzieleniu niezbędnych wyjaśnień i odpowiedzi na pytania. Organizowane są w zależności od potrzeb, stąd ich różna liczba w ostatnich latach: 2018 – 16, 2019 – 3, 2020 – 2. Ostatni rok, z racji pandemii, jest nietypowy, stąd szereg zapytań od mediów wpływa drogą telefoniczną bądź mailową do rzecznika prasowego, który odpowiadając przedstawia stanowisko burmistrza. Rzecznik nawiązuje też, jeśli trzeba, kontakty z mediami w sprawach wymagających poinformowania jak najszerszej grupy mieszkańców, co w czasach pandemii stało się dość częstą koniecznością.

Dostęp do usług publicznych świadczonych przez Miasto jest częściowo wzmocniony w sferze informatycznej poprzez program e-urząd, a także elementy tzw. wirtualnego biura obsługi (na stronie internetowej miasta i w BIP) z wykazami usług i wzorami druków urzędowych.

Warunki techniczne na stanowiskach pracy umożliwiają elektroniczne procedowanie części spraw na poziomie interakcyjnym. Zrealizowano projekt e-Jarosław, dzięki któremu rozpoczęto proces, który uwzględnia e-usługi: e- usługi – usługa mobilna, e-podatki, e-dzienniczek (dla szkół), e-podatki, pozwolenia na sprzedaż alkoholu, e-zgłoszenia (dla sytuacji uszkodzeń, zagrożeń, awarii itp.). Ze strony internetowej urzędu można też przejść na platformę ePUAP. Brakuje odpowiedniej konfiguracji e-usług i integracji wykorzystywanych systemów informatycznych.

Wyposażenie stanowisk pracy zapewnia niezakłóconą i efektywną obsługę obywateli i podmiotów oraz realizację procesów wewnętrznych, z zachowaniem procedur ochrony danych (RODO) oraz adekwatnych reguł zabezpieczeń przed wzrastającymi zagrożeniami w cyberprzestrzeni. Jednakże biorąc pod uwagę szybki postęp w dziedzinie informatyki,

należy dokonać unowocześnienia rozwiązań oraz zakupu nowego sprzętu w celu dalszego realizowania działań w sposób niezakłócony i efektywny.

4. Dziedzictwo kulturowe, kultura i rozrywka

4.1. Dziedzictwo kulturowe

Jarosław należy do miast, które zachowały w ogólnym zarysie swe średniowieczne rozplanowanie lokacyjne. Bogata kultura i tradycje pozwoliły na zachowanie się na jego obszarze zabytków o znaczeniu regionalnym oraz krajowym.

W 2009 roku utworzono Park Kulturowy obejmujący obszar Zespołu Staromiejskiego oraz Zespołu Klasztornego oo. Dominikanów.

W wymiarze materialnym bogata historia Miasta do dziś jest doskonale widoczna w zachowanym układzie urbanistycznym Starego Miasta, w szczególności Rynku i jego okolic. Świadczą o tym także liczne wysokiej klasy zabytki na skalę regionalną i krajową. Do kluczowych obiektów, o szczególnej wartości możemy zaliczyć Kamienicę Orsettich, Ratusz, Cerkiew, Klasztor Sióstr Benedyktynek, Kościół pw. św. Mikołaja i Stanisława biskupa oraz Kolegiatę Bożego Ciała.

W wymiarze niematerialnym na szczególną uwagę zasługuje dziedzictwo kulturowe Jarosławia zakotwiczone w tradycji jarmarcznej i rzemieślniczej. Nawiązanie do korzeni w zakresie silnych dawniej kompetencji handlowych w połączeniu z obecnym potencjałem Miasta w zakresie przedsiębiorczości może prowadzić do powrotu do tradycji jarmarcznych powiązanych z organizacją cyklicznych wydarzeń o charakterze handlowo-kulturalnym.

Znaczna liczba zabytków oraz bogate dziedzictwo kulturowe mogą stanowić podstawę dalszego rozwoju gminy, szczególnie w zakresie turystyki oraz uczynić z miasta ważny ośrodek kultury w regionie. Powrót do ożywienia kulturalnej funkcji Rynku przez organizację wydarzeń kulturalnych i rozrywkowych, jest coraz bardziej widoczny wśród mieszkańców.

Zgodnie z danymi GUS, wydatki budżetowe Gminy Jarosław na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wykazują tendencję malejącą. W 2018 r. wydatki wyniosły: 13 786 621,24 zł., w 2019 roku wyniosły: 7 311 988,92 zł. w 2020 roku wyniosły: 5 994 314,09 zł.

W XVI i XVII wieku w Jarosławiu odbywały się słynne „jarmarki jarosławskie”, uważane wówczas za największe w Europie. Zbieg szlaków handlowych przyciągał tysiące kupców z całej Europy i bliskiego wschodu. Miasto było znane z handlu bydłem, a ogromne, rozbudowane piwnice pod kamienicami służyły do składu towarów.

W nawiązaniu do sławnej przeszłości, co roku na Rynku organizowany jest od kilku lat Jarmark Jarosławski, ożywiający kupieckie tradycje Miasta.

Jarosław jest miastem typowo kresowym, miastem wielokulturowym. Od najdawniejszych czasów spotykał się tu wschód z zachodem i północ z południem. Pozostałością po tych barwnych czasach są nazwy jarosławskich kamienic: Orsettich i Attavantich czy nazwa ulicy Ormiańskiej. Do dnia dzisiejszego w mieście zachwyca wielość świątyni różnych religii i obrządków. Obok świątyni rzymskokatolickich możemy podziwiać monumentalną cerkiew konkatedralną pw. Przemienienia Pańskiego, w której znajduje się cudowna ikona „Brama Miłosierdzia”. Pamiątką po wyznawcach obrządku wschodniego jest także prezbiterium dawnej cerkwi pw. Zaśnięcia NMP, znajdujące się w Parku Czesławy „Baški” Puzon.

Przez Jarosław prowadzi Szlak Chasydzki, dzięki któremu można poznać liczne obiekty pozostałe po żydowskiej społeczności Jarosławia. W mieście znajdują się dwie synagogi, budynki żydowskie, jak np. budynek Towarzystwa Żydowskiego Jad-Charuzim oraz cmentarz żydowski – kirkut, położony na obrzeżach miasta. Kres społeczności żydowskiej w mieście położyła masowa eksterminacja podczas II wojny światowej. Przez pewien okres czasu Jarosław posiadał także świątynię protestancką, którą za czasów austriackich stanowił kościółek św. Ducha, zamieniony na zbór ewangelicki.

W mieście można odnaleźć ślady bytności Węgrów i ich kultury. Jedna z ulic nosi nazwę ulicy Węgierskiej, a na terenie opactwa sióstr benedyktynek, gdzie po upadku powstania antyhabsburskiego przebywał książę Franciszek Rakoczy, znajduje się baszta Węgierska. W mieście również usytuowane są dwa kopijniki oraz pomnik przyjaźni polsko-węgierskiej. Imprezą, która wspaniale ukazuje wielokulturowy charakter Jarosławia, jest Międzynarodowy Festiwal Kultury Kresowej, organizowany we wrześniu.

Mimo znaczącego potencjału turystycznego, nie jest on odpowiednio wykorzystany. Przyczyną może być m. in. zły stan i niedostosowanie obiektów zabytkowych dla potrzeb turystyki oraz niezadawalający stan techniczny oraz poziom wyposażenia instytucji kultury. Sytuacja ta uległa poprawie w ostatnich latach. Dzięki realizacji projektów dofinansowanych ze środków unijnych wyremontowano m. in. Piwnice Ratusza, Bramę Krakowską oraz wyremontowano i doposażono budynek Jarosławskiego Ośrodka Kultury i Sztuki. Kończy się modernizacja południowej i zachodniej części płyty rynku.

W badaniu ankietowym przeprowadzonym wśród mieszkańców w 2020 do według młodzieży oferta spędzania czasu wolnego (w tym kulturalna) w Mieście jest postrzegana jako bardzo wąska i niedostosowana do potrzeb młodych ludzi. Na pytanie co zachęca do zamieszkania w Jarosławiu a co do jego opuszczenia, 42,18% respondentów odpowiedziało, że oferta

kulturalna i sportowa zachęca do opuszczenia. Na pytanie dla kogo Jarosław jest dobrym miejscem do życia i rozwoju? 61,40% respondentów odpowiedziało, że dla osób starszych. Obserwuje się małe zaangażowanie społeczeństwa w życie kulturalne Miasta oraz słabą znajomość oferty dostępnej w zakresie kultury. Umożliwienie współtworzenia poszczególnych wydarzeń przez mieszkańców, zwłaszcza przez młodzież, przyczyniłoby się do wzrostu atrakcyjności tych wydarzeń i zwiększenia frekwencji uczestników. Oferta kulturalna powinna być skierowana do wszystkich kategorii wiekowych, a w szczególności młodzieży i ludzi młodych. Promocja tej oferty przy wykorzystaniu nowoczesnych środków przekazu umożliwiłaby dotarcie do grona ludzi młodych.

4.2. Kultura i rozrywka

Jarosław jest jednym z prężniejszych ośrodków kulturalnych, organizującym wiele wydarzeń artystycznych, imprez kulturalnych, sportowych, koncertów czy przedsięwzięć o charakterze rozrywkowym. W Mieście funkcjonują instytucje zajmujące się szeroko rozumianą kulturą i sztuką. Wśród nich znajdują się Jarosławski Ośrodek Kultury i Sztuki w Jarosławiu, Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Miejska Biblioteka Publiczna im. Aleksandra Fredry czy Muzeum w Jarosławiu – Kamienica Orsettich. Jednakże Miastu brakuje jednej szeroko rozpoznawalnej marki turystyczno-kulturowej.

Miejska Biblioteka Publiczna im. Aleksandra Fredy w Jarosławiu jest samorządową instytucją kultury. Siedziba Główna Biblioteki mieści się przy ul. ks. Jakuba Makary 1. Na terenie miasta działają dwie filie biblioteczne; Filia nr 2 przy ul. Skarbowskiego 10, Filia nr 4 na os. Kopernika 5, które obsługują mieszkańców osiedli odległych od centrum Miasta.

Od 2006 r. Miejska Biblioteka Publiczna w Jarosławiu pełni funkcję biblioteki powiatowej. Biblioteka Publiczna w Jarosławiu jest wiodącą biblioteką na Podkarpaciu. Posiada przestronny, funkcjonalny lokal, jest w pełni skomputeryzowana. W ramach biblioteki działa nowoczesne Centrum Multimedialne z Czytelnią Internetową i salą kinową z odsłuchem muzyki. Księgozbiór liczy ponad 90 tys. woluminów i jest stale uaktualniany. Oprócz książek w formie tradycyjnej gromadzone są zbiory specjalne, wśród nich kolekcje audiobooków i filmów. Wszystkie rodzaje zbiorów są zarejestrowane w bibliotecznym katalogu online.

Czytelnikom proponuje bogaty księgozbiór i ciekawą ofertę kulturalną, tj. spotkania autorskie, promocje książek, warsztaty, wystawy, konkursy. Wymienione imprezy czytelnicze poruszają tematy z zakresu kultury, literatury, życia społecznego, historii. Biblioteka wspiera proces edukacyjny jarosławskich szkół i placówek oświatowo-wychowawczych. Biblioteka

proponuje również dostęp do e-usług, w tym: elektroniczny katalog zbiorów, internetowe konto czytelnika, system zamawiania i rezerwacji książek, dostęp do platform książek elektronicznych. Biblioteka jest w pełni przystosowana jest dla osób z niepełnosprawnością ruchową oraz osób niewidomych i niedowidzących. Nie ma dostępności dla osób niesłyszących i osób z niepełnosprawnością intelektualną. Biblioteka nie posiada miejsca parkingowego, w tym dla osób z niepełnosprawnościami.

W ramach biblioteki w 2020 r. funkcjonowały agendy:

- wypożyczalnia dla dorosłych w siedzibie głównej biblioteki przy ul. ks. Jakuba Makary 1. W roku 2020 zarejestrowano 2657 czytelników, którym wypożyczono 34 521 książek. Największą popularnością cieszyła się literatura piękna dla dorosłych, której wypożyczono 29 339 woluminów. W ciągu roku wypożyczalnię odwiedziło 15 067 czytelników. W wypożyczalni dla dorosłych funkcjonuje Dyskusyjny Klub Książki, który skupia czytelników, którzy szczególnie interesują się literaturą piękną. W raportowanym roku zorganizowano 2 spotkania, w których wzięło udział 18 osób;
- wypożyczalnia dla dzieci, w której w 2020 r. zarejestrowano 1 829 czytelników, a wypożyczono 10 330 książek. W omawianym okresie odnotowano 6 132 odwiedzin i udzielono 1 193 informacji. W ciągu całego roku prowadzone są imprezy czytelnicze, tj. spotkania autorskie, głośne czytanie, lekcje biblioteczne, konkursy, projekcje filmowe, inscenizacje, gry i zabawy. Dla dzieci pozostających w mieście zorganizowano szereg zajęć podczas ferii zimowych i wakacji. Wszystkie prowadzone formy pracy miały na celu popularyzację książki i podnoszenie kultury czytelniczej wśród dzieci. W 2020 r. w wypożyczalni dla dzieci przeprowadzono m.in. 8 spotkań z książką (262 uczestników), 8 dyskusji nad książką (257), 2 lekcje biblioteczne, w których wzięło udział 56 uczniów, 1 konkursy (7 uczestników);
- czytelnia główna i multimedialna posiada 14 883 woluminów książek i czasopism oprawnych oraz 3 256 pozycji multimedialnych. W 2020 r. prenumerowała na bieżąco 37 tytułów czasopism.

Czytelnia prowadzi udostępnianie prezencyjne i krótkoterminowe na zewnątrz oraz wypożyczenia międzybiblioteczne. W 2020 r. czytelnię główną odwiedziło 6 895 użytkowników, którym:

- udostępniono na miejscu 902 książek i czasopism oprawnych oraz 2 026 czasopism bieżących,
- wypożyczono krótkoterminowo na zewnątrz 2 727 książek i 4 779 jednostek zbiorów multimedialnych,

- udzielono 4 379 informacji.

W czytelni systematycznie prowadzone były lekcje biblioteczne, warsztaty, pogadanki, spotkania autorskie dla uczniów wszystkich szczebli szkół.

Filia nr 2, która mieści się przy ul. Skarbowskiego 10, posiada wypożyczalnię dla dorosłych i dzieci, jest skomputeryzowana, posiada 3 stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu, w tym 2 dla czytelników. Filia działa w nowym lokalu, posiada funkcjonalne wyposażenie meblowe oraz ciekawą aranżację. Czytelnicy mogą skorzystać z czytelni internetowej i prasy, kąciaka dziecka oraz strefy gier.

Filia nr 4 przy os. Kopernika 5, posiada wypożyczalnię dla dorosłych i dzieci. Jest skomputeryzowana, posiada 2 stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu (1 dla czytelników).

Stan zbiorów bibliotecznych Miejskiej Biblioteki Publicznej w Jarosławiu na dzień 31 grudnia 2020 roku wynosił: 93 398 jednostek o wartości 1 355 366 zł, w tym 90 114 książek o wartości 1 278 901 zł i 3 274 zbiorów multimedialnych o wartości 76 465 zł. W 2020 r. wpłynęło 4 311 jednostek na łączną kwotę 97 925 zł, w tym 4 082 woluminów księgozbioru na kwotę 91 185 zł oraz 229 jednostek multimediiów na kwotę 6 739 zł.

Jarosławski Ośrodek Kultury i Sztuki (dalej zwany JOKiS) to samorządowa instytucja kultury, utworzona w 1980 r. (dawna nazwa MOK). Misją JOKiS-u jest zapewnienie stałego i zrównoważonego rozwoju kultury i sztuki oraz dostępu do kultury Jarosławia na wielu polach działania, poprzez wszechstronne tworzenie, wspieranie i realizację zadań wynikających z potrzeb społecznych i tradycji kulturowych, a także animowanie i edukacja oraz bogata współpraca w zakresie kultury w oparciu o rozwój bazy kulturalnej i zasobów ludzkich. JOKiS jest organizatorem licznych koncertów, festiwali, spektakli teatralnych, przeglądów, pokazów, wystaw, konkursów, konferencji naukowych, imprez miejskich, wydarzeń artystycznych w przestrzeni miejskiej Jarosławia. Są to zarówno wydarzenia organizowane od dziesięcioleci, mające olbrzymi wkład w życie kulturalne Jarosławia i promujące Miasto w kraju i za granicą jak: Ogólnopolski Festiwal Kolęd i Pastorałek, Teatralne Spotkania Jasełkowe, Międzynarodowy Konkurs Fotograficzny „Tylko Jedno Zdjęcie”, Wojewódzki Przegląd teatralny „Kacperek”, Ogólnopolski Przegląd Teatralny „Na dziedzińcu”, Jesienne Impresje Artystyczne, Ogólnopolski Festiwal Piosenki Ojczystej „Serce w plecaku”, konkurs plastyczny „W świecie dziecięcych marzeń”, jak też wydarzenia młodsze: Międzynarodowy Konkurs Fotograficzny „Kuferek”, Jarosławskie Dni Sztuki, działania kulturalne w Dzielnicach, Ogólnopolski Festiwal Teatrów „Drobny”, prezentacje multimedialne i online „Zapisani w jarosławskiej kulturze”. Ośrodek jest też

współorganizatorem wielu wydarzeń: Międzynarodowego Festiwalu Kultury Kresowej, Jarmarku Jarosławskiego, Ogólnopolskiego Konkursu Recytatorskiego, Narodowego Czytania, Przeglądu Twórczości Dziecięcej, Przeglądu Piosenki Kresowej. Działalność Jarosławskiego Ośrodka Kultury i Sztuki prowadzona jest w zabytkowym budynku o wysokich walorach artystycznych i historycznych – to obiekt użyteczności publicznej udostępniony dla różnych grup wiekowych dzieci, młodzieży, dorosłych seniorów, a także osób z niepełnosprawnościami. W ośrodku aktywnie działają pracownie, w których zajęcia prowadzi wykwalifikowana kadra instruktorów. Są to: pracownia teatralna - Kameralna Scena Młodych im. Izabelli Melińskiej (Teatr Plaster, Teatr Kąt, Teatr Plasterek, Teatr Cienie), Jarosławskie Centrum Ceramiki Artystycznej, Jarosławska Scena Piosenki Aktorskiej, pracownia wokalna, Grupa poetycka Anafora, Szkoła rysunku i malarstwa, Pracownia Fotografii i Filmu, Klub fotograficzny Atest70, pracownie plastyczne – Plastik i Klub Małego Artysty Odkrywcy, pracownia grafiki warsztatowej „Łączymy pokolenia”, pracownia rękodzieła artystycznego, Stowarzyszenie Em-art., grupa baletowa. W Ośrodku działają galerie wystawiennicze: Mała Galeria, Galeria Dziecięca i Młodzieżowa „W Korytarzu”, Projektor Sztuki, Galeria Rysunku i Grafiki, Galeria Teatralna oraz kino „IKAR”. W ramach działalności JOKiS funkcjonują również, mieszczące się w kamienicy w Rynek 6 Księgarnia Jarosławski Kuferek Artystyczny wraz z galerią odsprzedażową prac lokalnych artystów oraz Galeria Rynek 6 mająca niemal trzydziestoletnią historię. Od 2019 r. do JOKiS należy Centrum Edukacji Kulturalnej mieszczące się w piwnicach Ratusza oraz w Bramie Krakowskiej. CEK jest przestrzenią bogato wyposażoną i przygotowaną do zwiedzania oraz prowadzenia zajęć z historii sztuki, edukacji kulturalnej, dziedzictwa kulturowego Jarosławia. Odbywają się tam warsztaty, spotkania, nagrania, a w przestrzeni Bramy Krakowskiej wystawy, koncerty i prezentacje multimedialne.

Jarosławski Ośrodek Kultury i Sztuki w 2020 r. był organizatorem oraz współorganizatorem wielu wydarzeń kulturalnych. W szczególności zaś współpracował z Urzędem Miasta Jarosławia, Miejską Biblioteką Publiczną im. Aleksandra Fredry w Jarosławiu, Muzeum Kamienica Orsettich w Jarosławiu, Powiatowym Ogniskiem Baletowym im. Lidii Nartowskiej w Jarosławiu, Powiatową Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną w Jarosławiu, Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, ze szkołami, placówkami wychowawczymi i oświatowymi wszystkich szczebli oraz z całym szeregiem stowarzyszeń. Prowadzi również działania kulturalne w Dzielnicach Miasta we współpracy z Radami Dzielnic.

Jarosławski Ośrodek Kultury i Sztuki pragnie rozwijać i poszerzać swoją działalność kulturalną w oparciu o oczekiwania odbiorców i z zachowaniem wysokiego poziomu artystycznego.

Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu jest ośrodkiem kultury działającym na terenie Miasta, który realizuje wielopłaszczyznową politykę kulturalną w wymiarze środowiskowym, regionalnym oraz ponadregionalnym/międzynarodowym. Działająca od 2009 roku instytucja, upowszechnia, popularyzuje, promuje, a także tworzy i chroni kulturę. Swoją działalnością jednostka obejmuje teren Gminy Miejskiej Jarosław oraz obszary kulturowo i etnicznie z nią związane. Podstawowe zadania realizowane przez CKiP to m.in.: prowadzenie wielokierunkowej działalności, uwzględniającej indywidualne i zbiorowe formy uczestnictwa w kulturze, organizowanie imprez kulturalnych i rekreacyjnych, popularyzacja, promocja i upowszechnianie kultury – w szczególności lokalnych twórców, edukacja kulturalna i wychowanie przez sztukę, inicjowanie i tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego, kół, klubów zainteresowań, sekcji i zespołów. Ponadto instytucja jest jedynym w mieście ośrodkiem kulturalnym prowadzącym działania z zakresu kultury wyższej, adresowane głównie do młodzieży powyżej 16 roku życia, osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. CKiP samodzielnie organizuje oraz włącza się w organizację szeregu różnego rodzaju imprez.

Wsparciem działalności instytucji kultury byłoby stworzenie dogodnej infrastruktury umożliwiającej organizowanie imprez plenerowych, m.in. zakup mobilnej sceny oraz wykorzystanie potencjałów jakimi jest rzeka San wraz z Bulwarami.

Jednym z kluczowych obszarów działalności Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu jest działalność ekspozycyjna i wystawiennicza. Przedmiotowe działania jednostka realizuje dwojako: zarówno poprzez całoroczną działalność wystawienniczą – w oparciu o trzy galerie usytuowane w kamienicy Attavantich, w siedzibie Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu – oraz sezonowo w przestrzeni publicznej, w oparciu o plenerowy modułowy system wystawienniczy oraz mobilny system wystawienniczy.

Obok działalności wystawienniczej, galerie w założeniu pełnią funkcję edukacyjną. Poza galeriami zlokalizowanymi w kamienicy Attavantich (Galeria Główna u Attavantich, Galeria Debiutów, Galeria w Holu u Attavantich) centrum ma do dyspozycji jeszcze galerie plenerowe usytuowane w przestrzeni Starego Miasta. Oprócz działalności wystawienniczej w Galerii Głównej u Attavantich realizowane są zajęcia plastyczne pn. Pracownia Rysunku Odręcznego i Malarstwa.

W ramach prowadzonej działalności statutowej Centrum Kultury i Promocji

w Jarosławiu wydaje publikacje o tematyce kulturalnej oraz turystycznej. W 2020 r. przygotowano 8 wydawnictw:

- Kalejdoskop Jarosławski (periodyk),
- Notatnik Jarosławski,
- ulotki/broszury/foldery:
  - folder „Jarosław-warto zobaczyć”,
  - folder o Podziemnym Przejściu Turystycznym w Jarosławiu,
  - ulotka „Jarosław”,
- Kalendarz ścienny „Jarosław 2021”,
- Kalendarz biurowy 2021 Podziemne Przejście Turystyczne,
- questing
  - Kupiecka Historia Jarosławia.

W Jarosławiu funkcjonują szkoły artystyczne: Zespół Szkół Plastycznych im. Stanisława Wyspiańskiego w Jarosławiu oraz Zespół Państwowych Szkół Muzycznych w Jarosławiu, których potencjał i możliwości w zakresie rozwoju kultury są nie wykorzystywane.

5. Turystyka, sport i rekreacja

Na terenie Miasta Jarosławia jest 7 - nieoznakowanych w terenie - szlaków lokalnych, jedna trasa oznakowana i szereg szlaków ponadlokalnych.

5.1. Szlaki lokalne nieoznakowane

Szlak Kupiecki – długość 500 m, czas przejścia około godziny. Podążając jego śladami można poznać historię dawnych kamienic kupieckich, zobaczyć jak wyglądały obiekty, które tworzą historię miasta Jarosławia. Miejsca, które były nieodłączną częścią „złotego wieku”, słynnych jarmarków jarosławskich, a dziś są poniekąd wizytówkami Jarosławia. Są to: ratusz (siedziba władz miasta, jego istnienie potwierdzone jest od XV w.), studnia (odkryta przypadkowo podczas prac remontowych w roku 1956), kamienica Gruszewiczów (kamienica wiatowa, której Wielka Izba ozdobiona jest dekoracją sakralną – rzadko spotykane w kamienicach świeckich), kamienica Rydzikowa (to tutaj mieści się Podziemna Trasa Turystyczna im. prof. Feliksa Zalewskiego otwarta w 1984r.), kamienica Attavantich (cenny zabytek architektury mieszczańskiej, siedziba Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, w tym Centrum Informacji Turystyczno-Kulturalnej), kamienica Orsettich (jedna z najpiękniejszych i najlepiej zachowanych kamienic mieszczańskich w Polsce), ulica

Grodzka (niegdyś główna ulica miasta, która prowadziła do wnętrza grodu), a także Brama Krakowska.

Szlak Wielokulturowy – długość szlaku 1,1 km, czas przejścia oscyluje w granicach 2,5 h. Szlak Wielokulturowy, jak sama nazwa wskazuje, jest wspomnieniem multikultury, mieszanek narodowości z różnych stron świata, które niegdyś tu, w Jarosławiu, żyły obok siebie na co dzień. Początek trasy znajduje się na ulicy Grodzkiej – głównej ulicy prowadzącej do wnętrza jarosławskiego grodu. To stąd turyści wyruszają, by poznać mieszanek ówczesnych kultur. Kolejno zobaczyć można: ulicę Węgierską (prowadzi wzdłuż dawnej fosy i murów miejskich), Kopijnik majora Leona Czechowskiego (w formie rzeźbionej, drewnianej, figury), duża oraz mała synagoga, ulica Ormiańska, ulica Tatarska, cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego (zbudowana na miejscu dawnego zamku, można w niej podziwiać ikonę Matki Bożej „Bramy Miłosierdzia”).

Szlak Kultury Wschodniej – trasa o długości 3,1 km, przejście zajmuje ok. 1,5 h. Przedstawia miejsca związane z prawosławiem oraz obrzędkiem grecko-katolickim. Podziwiać można zarówno budynki świeckie, jak i obiekty sakralne, a wśród nich: cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego (zbudowana na miejscu dawnego zamku, można w niej podziwiać ikonę Brama Miłosierdzia), pierwsza świątynia prawosławna (ulożona na wzgórzu św. Jana – obecne miejsce kolegiaty pw. Bożego Ciała), kamienica Stanisława Ludkiewicza (kompozytor ukraiński), dawny cmentarz grecko-katolicki (obecny park Czesławy Puzon, zwanej „Baską”), bursa szkolna dla młodzieży grecko-katolickiej.

Szlak Kultury Polskiej – liczy 3,3 km, a przejście zajmuje około 3 godziny. Na szlaku można zobaczyć obiekty zarówno religijne, jak i budynki użytkowe czy mieszkalne. Trasa obejmuje następujące zabytki: dawny plac targowy, ratusz (siedziba władz miasta, jego istnienie potwierdzone jest od XV w., kamienicę Orsettich (siedziba Muzeum w Jarosławiu), Attavantich (siedziba Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, w tym Centrum Informacji Turystyczno-Kulturalnej), kamienicę Gruszewiczów (kamienica wiatowa, której Wielka Izba ozdobiona jest dekoracją sakralną – rzadko spotykane w kamienicach świeckich), Marysieńki (ukochana Jana III Sobieskiego) czy Rydzikową (to tutaj mieści się Podziemna Trasa Turystyczna im. prof. Feliksa Zalewskiego otwarta w 1984r.), plac św. Michała (miejsce po kolegiacie pw. Wszystkich Świętych), Kolegiatę pw. Bożego Ciała (najstarszy pojezuicki kościół w Polsce), opactwo ss. Benedyktynów (pierwszy żeński klasztor w diecezji przemyskiej), bazylikę Matki Bożej Bolesnej (miejsce kultu maryjnego od 1381r.), reprezentacyjną kamienicę Feliksa Wojciechowskiego, kościół pw. Św. Ducha (dawny kościół obronny), gmach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (siedziba Jarosławskiego

Ośrodka Kultury i Sztuki), zespół kościelno-klasztorny oo. Reformatów (kościół Świętej Trójcy, wybudowany w XVIII w.), Stary Cmentarz (jeden z najstarszych zamiejskich cmentarzy w Europie).

Szlak Kultury Żydowskiej – długość 5,3 km, czas przejścia około 1,5 h. Historia, sztuka oraz kultura żydowska, zwłaszcza w XVII/XVIII w., zapisała się na kartach historii Jarosławia, co można zobaczyć na trasie szlaku, którego zwiedzanie obejmuje: bibliotekę i salę modlitw (kamienica Rynek 15, niegdyś siedziba Żydowskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Tarbud”), Jad Charuzim (siedziba Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Rękodzielników Żydowskich), kahał – gminę żydowską oraz dom Kalek i Starców (mieszczące się przy pl. Mickiewicza, kolejno nr 8 i nr 6), dużą i małą synagogę (wybudowane w XIX w.), mykwa – łaźnię rytualną (początkowo szkoła dwuklasowa, obecnie siedziba drukarni), kirkut – cmentarz żydowski (oddalony około 5 km od pozostałych zabytków).

Szlak Dziedzictwa Pokoszarowego – najdłuższy, około 7,6 km, czas przejścia ok. 4 godziny. Jarosław był ważnym miastem wojskowym, czego dowodem jest stacjonowanie garnizonu wojskowego, czwartego, co do wielkości w Galicji. Ponadto procentowo liczba wojska przewyższała ludność cywilną. Miejsca, które składają się na dziedzictwo pokoszarowe: koszary św. Anny (ul. Benedyktyńska), koszary klasztorne (ul. Jezuicka), koszary Robinsona (ul. Podzamcze), koszary Pfeffera (ul. Blichowa), koszary Artyleryjskie (ul. Głęboka), koszary Kawalerii (ul. Poniatowskiego), dawne kasyno wojskowe (ul. Poniatowskiego), koszary Franciszka Józefa I (ul. Poniatowskiego), koszary Piechoty – Baracken Lager (ul. Czarnieckiego – ul. Pruchnicka), koszary Goldfingera (ul. Konarskiego), koszary miejskie (ul. Jana Pawła II), koszary Piechoty – Baracken Kaserne (ul. Kościuszki), koszary Obrony Krajowej nr 34 (ul. Kościuszki).

Pieszy szlak „Drogi integralnej Odnowy Człowieka Via Reginae” – długość ok. 6 km. To trasa o tematyce kultu maryjnego, na której znajduje się 5 jarosławskich zabytków, nazywanych „stacjami”. Wyszczególniono V stacji: Stacja I: Opactwo Benedyktyńskie (dawne opactwo ss. Benedyktynek – pierwszy żeński klasztor w diecezji przemyskiej), Stacja II: Kolegiata rzymskokatolicka pw. Bożego Ciała (najstarszy pojezuicki kościół w Polsce, miejsce kultu Matki Bożej Śnieżnej Królowej Rodzin), Stacja III: Cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego (miejsce kultu Matki Bożej „Bramy Miłosierdzia”), Stacja IV: Parafia rzymskokatolicka pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski (tytuł Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski kościół uzyskał w 1977 r.), Stacja V: Klasztor oo. Dominikanów (Bazylika Matki Bożej Bolesnej – miejsce kultu maryjnego od 1381 r.).

5.2. Trasa oznakowana w terenie

Pieszy Szlak Historyczny Miasta Jarosławia – nazywany także Pieszym Szlakiem Dziedzictwa Kulturowego Miasta Jarosławia. Liczy nieco ponad 5 km, na jego przejście trzeba poświęcić ok. 1,5 h. Obejmuje najważniejsze obiekty miasta Jarosławia, które świadczą o jego bogatej historii: rynek, cerkiew greckokatolicka pw. Przemienienia Pańskiego (zbudowana na miejscu dawnego zamku), skarpa staromiejska (punkt widokowy), dawne kolegium Jezuitów i dawny kościół Jezuitów (najstarszy pojezuicki kościół w Polsce – kolegiata pw. Bożego Ciała), dawny zespół kościelno-klasztorny panien Benedyktynek (opactwo ss. Benedyktynek – pierwszy żeński klasztor w diecezji przemyskiej), fragment (prezbiterium) dawnej cerkwi greckokatolickiej (w parku Czesławy Puzon ps. „Baśka”), zespół kościelno-klasztorny oo. Franciszkanów Reformatorów (kościół pw. Trójcy Świętej z XVIII w.), zespół kościelno-klasztorny oo. Dominikanów (Bazylika Matki Bożej Bolesnej), Stary Cmentarz (jeden z najstarszych zamiejskich cmentarzy w Europie), gmach dawnego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (siedziba Jarosławskiego Ośrodka Kultury i Sztuki), fragment murów obronnych z relikami Bramy Krakowskiej.

5.3. Szlaki ponadregionalne

Szlak św. Jakuba – przez Jarosław przebiega część szlaku św. Jakuba, a dokładnie część drogi św. Jakuba Via Regia. Szlaki Jakubowe biegną przez całą Europę – w Polsce obejmują około 900 km i dzielą się na 22 oznakowane odcinki. W Jarosławiu szlak obejmuje 2,5 km trasy, a jego przejście zajmuje ok. 2 godziny. Fragmenty wyznaczone w Jarosławiu: Punkt Informacji Drogi św. Jakuba Via Regia (Biblioteka Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu), cerkiew grecko-katolicką pw. Przemienienia Pańskiego (Sanktuarium Maryjne „Brama Miłosierdzia”), bazylika Matki Bożej Bolesnej i klasztor oo. Dominikanów (miejsce kultu maryjnego od 1381r.), tablica informacyjna i kierunkowskaz na parking przed założeniem klasztoro-kościelnym ul. Dominikańska. Ponadto dwa słupy kilometrowe usytuowane kolejno w kampusie Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu (3993km) oraz na skwerze Małego Rynku (3990 km).

Szlak Chasydzki – biegnie m.in. przez Jarosław, liczy około 600 km i jest trasą, której celem jest przedstawienie terenów związanych z dziedzictwem kultury oraz religii żydowskiej. Obecnie szlak obejmuje 25 miejscowości z terenów Podkarpacia i Lubelszczyzny. Planowane jest jego rozszerzenie na dalsze obszary Polski, a także Ukrainy. Na trasie zwiedzania: Mała i Duża Synagoga (wybudowane w XIX w.), Jad Charuzim (siedziba Towarzystwa Wzajemnej

Pomocy Rękodzielników Żydowskich) oraz cmentarz żydowski (oddalony około 5 km od pozostałych zabytków).

Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej – trasa, która obejmuje aż 8 województw (podkarpackie, lubelskie, łódzkie, małopolskie, mazowieckie, podlaskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie), a jego celem jest przedstawienie najcenniejszych obiektów oraz miejsc, które były nieodłącznym tłem zdarzeń w latach 1914–1918. W Jarosławiu na szlaku znajdują się następujące obiekty: cmentarz wojenny w dzielnicy Garbarze, cmentarz wojenny na Widnej Górze.

Żółty szlak pieszy i rowerowy na trasie Jarosław – Radawa – trasa odnowiona w 2016 r. Fragment dłuższego szlaku łączącego Horyniec Zdrój z Jarosławiem, docelowo z Pruchnikiem. Trasa rozpoczyna swój bieg na ul. Sobieskiego, przy cerkwi pw. Przemienienia Pańskiego. Szlak bogaty jest w wiele miejsc historycznych, m.in.: Miejsce Kaźni i Męczeństwa w Koniaczkowie (krematorium wojenne), cmentarze z okresu I Wojny Światowej w Cetuli oraz w Radawie. Inne miejsca na trasie stanowią miejsca przyrodnicze, np. edukacyjna ścieżka Nadleśnictwa Jarosław czy miejsca widokowe, jak rozległa panorama Podgórze Jarosławskiego wraz z Jarosławiem, którą można dostrzec z granicy lasów.

Niebieski szlak rowerowy dookoła Jarosławia – trasa licząca niespełna 42 km, czas przejazdu wynosi ok. 3 h, a jej poziom trudności jest skierowany do osób średniozaawansowanych. Trasa rozpoczyna się i kończy w Jarosławiu, a w trakcie jej trwania przejechać można przez następujące miejscowości: Sobiecin, Wietlin, Wysocko, Radymno, Łowce, Chłopice, Kidałowice, Widna Góra.

Czerwony szlak rowerowy w gminie Jarosław – szlak, którego długość wynosi nieco ponad 75 km, czas potrzebny na przebycie trasy to niecałe 8 h. Poziom trudności trasy określony jest jako zaawansowany. Szlak rozpoczyna i kończy się w Jarosławiu, a w trakcie podróży przejeżdża się przez: Zarzecze, Pruchnik, Kramarzędkę, Helusz, Wolę Węgierską, Tuligłowy, Rokietnicę.

5.4. Oferta turystyczna

Do bogatej oferty turystycznej Miasta należy zaliczyć szlaki turystyczne wymienione w pkt. 5.1. – 5.3., a także wskazane poniżej atrakcje/zabytki.

1. Zespół zabudowy staromiejskiej – rynek

Teren obecnego rynku jest miejscem drugiej lokacji Jarosławia do której doszło w 1375 r. wykonanej przez Władysława Opolczyka. Rynek w Jarosławiu przypomina swoim kształtem rynek krakowski. Jest placem trapezoidalnym, z krótszą podstawą w pierzei

północno-zachodniej, a dłuższą w południowo-wschodniej. W wykonanym planie miasta tzw. szwedzkim z 1704 r., rynek przedstawiony z trzech stron otoczony jest podcieniami. Jedynie czwarta strona była wolna, ponieważ tu znajdował się kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych. Po katastrofie budowlanej świątyni w 1804 r. kilka lat później doszło do jego rozbiórki. Rynek z przyległymi parcelami przypuszczalnie wpisano w układ dwóch ważnych dróg handlowych. Dzisiaj pozostałością tych traktów są trzy ulice – Grodzka, Sobieskiego i Spytka.

2. Podziemne Przejście Turystyczne w Jarosławiu

Powstało w wyniku realizacji projektu „Jarosław – Użgorod: inicjatywa na rzecz podniesienia atrakcyjności turystycznej historycznych miast partnerskich”. Od 2015 r. przyciąga jak magnes turystów do Jarosławia. Całe Przejście o łącznej długości około 187 m obejmuje podziemia trzech kamienic kupieckich: Orsettich, Attavantich oraz Gruszewiczów, których atmosfera przenosi w minione stulecia. Nowoczesna atrakcja turystyczna łączy w sobie tradycyjną ekspozycję ze sporą ilością urządzeń multimedialnych oraz malowniczą scenografią, dzięki której zwiedzanie jest rozrywką dla większych, jak i mniejszych turystów. Wybierając się do Podziemnego Przejścia Turystycznego można m. in. poznać bogatą historię miasta Jarosławia w XVI czy XVII w., jak i dowiedzieć się o największej w dziejach Polski katastrofie budowlanej z II połowy XX w. Instytucja zarządzająca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu.

3. Podziemna Trasa Turystyczna im. prof. Feliksa Zalewskiego, Kamienica Rydzikowa

Podziemna Trasa Turystyczna im. prof. Feliksa Zalewskiego to druga podziemna trasa w mieście. Znajduje się we wschodniej pierzei rynku, w rozległych podziemiach pod kamienicą Rydzikową (Rynek 14) z początku XVII w., u zbiegu Rynku z ulicą Kasztelańską.

Kamienica Rydzikowa sama w sobie jest również atrakcją – reprezentuje najlepiej zachowany przykład tzw. kamienicy jarosławskiej – typu kamienicy, który charakteryzuje się m.in. krytym dziedzińcem zwany wiatą. Podany typ budowli wzorowany jest na orientalnych domach – *fonduku*, o konstrukcji wiatowej, dostosowanej do funkcji domu handlowego, z zapleczem wielokondygnacyjnych piwnic oraz chodników.

Podziemna Trasa Turystyczna im. prof. Feliksa Zalewskiego została otwarta 1 czerwca 1984 roku z inicjatywy Zespołu Naukowego z Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Trasa o długości około 150 m, przy różnicy poziomów sięgającej do 8,5 m głębokości,

zwana potocznie „lochami”, składa się z podziemnych komór, piwnic i korytarzy obudowanych cegłą.

Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Właściciel deklaruje chęć udostępniania atrakcji zwiedzającym.

4. Muzeum, Kamienica Orsettich

Jedna z najpiękniejszych renesansowych kamienic mieszczańskich w Polsce – unikalny na skalę Polski przykład zachowanego domu mieszczańskiego z XVII w. Kamienica zachowała oryginalny układ przestrzenny, sklepienie oraz belkowy strop w Wielkiej Izbie. Od 1945 r. mieści się w niej Muzeum wnętrza i kultury mieszczańskiej Jarosławia. Warto zobaczyć ekspozycje są podporządkowane dawnemu charakterowi kamienicy, kiedy to mieszkało na piętrze. Funkcje handlowe i reprezentacyjne załatwiano na parterze, gdzie obecnie są eksponowane muzealia związane z historią miasta i regionu. Natomiast na piętrze wystawy prezentują stylizowane wnętrza mieszczańskie. W piwnicach mieści się Podziemne Przejście Turystyczne.

Właścicielem kamienicy jest placówka powiatu jarosławskiego – Muzeum w Jarosławiu Kamienica Orsettich.

5. Centrum Edukacji Kulturalnej

Od 2019 roku w piwnicach Ratusza – od strony studni miejskiej oraz w Bramie Krakowskiej mieści się Centrum Edukacji Kulturalnej – fascynujący świat sztuki, gdzie interaktywne urządzenia i aplikacje multimedialne ułatwią poznanie ważnych zagadnień związanych m. in. z architekturą, malarstwem, muzyką czy rzeźbą. W placówce (w części znajdującej się w Bramie Krakowskiej – zachowany fragment fortyfikacji miejskich z połowy XVI w., zwiedzający zapozna się z detalami architektonicznymi zabytków jarosławskich, biografiami wybitnych Jarosławian. Do innych z dostępnych atrakcji w Centrum Edukacji Kulturalnej zaliczymy także wirtualny spacer po szlaku pokoszarowym czy odkrycia zasad sztuki planowania. Na najmłodszych czekają multimedialne gry edukacyjne. Instytucja zarządzająca: Jarosławski Ośrodek Kultury i Sztuki.

6. Ratusz, wieża zegarowa

Ratusz okazały budynek, który w swojej historii przechodził wiele okresów rozkwitu i upadku. Obecnie siedziba władz miasta. Pierwsza wzmianka pochodzi już z ostatniej ćwierci XV w., gdzie zapewne drewniany spłonął w 1600 r. w pożarze. Odbudowano go, jako murowany. Niespełna 25 lat później spłonął w wyniku ponownego pożaru. Po odbudowaniu uzyskał styl późnego renesansu, jako budowla na rzucie kwadratu

z podcieniami oraz kilkunastu kondygnacyjnymi piwnicami. Austriacy w 1782 r. zajęli ratusz na warsztaty wojskowe. Kilkakrotnie przebudowany i remontowany. Na I piętrze warto zwrócić uwagę na fragmenty malowideł ściennych z XVII w., w Sali Narad sztukaterie z pocz. XX w.

W czasie przebudowy ratusza w 1896 r. została wzniesiona wieża zegarowa. Zegar i jego mechanizm powstały w Fabryce Zegarów Wieżowych Richarda Liebinga w Wiedniu. Mechanizm jest ręcznie nakręcany minimum co 36 godzin. Szczyt kwadratowej wieży zegarowej wieńczy iglica z metalową kulą oraz wiatrowskaz w postaci orła i strzałki.

Obiekt udostępniany do zwiedzania okazjonalnie.

7. Studnia Miejska

W północnej części rynku, blisko ratusza znajduje się studnia miejska pochodząca z okresu późnego średniowiecza. Odkryta przypadkowo w 1965 r. podczas prac ratunkowo-zabezpieczających Starego Miasta przed katastrofą budowlaną. Sięga ok. 30 m głębokości – oczyszczona do poziomu ok. 12 m. Oryginalna jest dolna część studni, natomiast górna stanowi rekonstrukcję. Zniszczoną cegłę zastąpiono współczesną, a całość przykryto drewnianym zadaszeniem. Dawniej pełniła rolę zbiornika zaopatrującego mieszkańców rynku i przybyszy w wodę, dziś atrakcja turystyczna.

Obiekt ogólnie dostępny.

8. Kamienica Attavantich

Kamienica Attavantich poważnie ucierpiała w 1625 r., w czasie pożaru. Następnie budynek został zakupiony i przywrócony do stanu świetności przez włoskiego kupca Juliusza Attavantiego, któremu także zawdzięcza swoją obecną nazwę. W latach 1796–1814 pełniła rolę ratusza miejskiego. W II poł. XIX w. stała się budynkiem dwupiętrowym z jednopiętrową oficyną. Kamienica u schyłku XIX w. zyskała sztukateryjny wystrój sali balowej ulokowanej na II piętrze – Sala Lustrzana. W XX w. swoje siedziby w budynku posiadały m. in.: szkoła ludowa, biblioteka miejska, muzeum miejskie oraz w 1904 r. założone przez pianistkę Marię Turzańską – Towarzystwo Muzyczne im. Fryderyka Chopina. Obecnie od 2009 r. mieści siedzibę Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu. Na parterze znajduje się Centrum Informacji Turystyczno-Kulturalnej oraz Galeria w Holu. Galeria Główna zajmuje I piętro wraz z sąsiadującą Galerią Debiutów. Natomiast ostatnią kondygnację Sala Lustrzana, będąca miejscem imprez kulturalnych i koncertów. W piwnicach mieści się Podziemne Przejście Turystyczne. Kamienica udostępniana w godzinach pracy Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu. Ważne – na parterze zlokalizowana informacja turystyczna.

9. Kamienica Gruszewiczów

Kamienica Gruszewiczów zlokalizowana również w zwartej zabudowie południowo-wschodniej pierzei rynku. Najprawdopodobniej powstała na pocz. XVII w., była własnością rodziny aptekarzy jarosławskich Gruszewiczów i to im zawdzięcza swoją obecną nazwę. Budynek stanowi przykład późnorenesansowej zabudowy rynku. Reprezentuje typ kamienicy mieszczańskiej wiatowej, z wewnętrznym dziedzińcem, schodami i krytym świetlikiem. W obiekcie znajduje się Wielka Izba – obecnie Sala Ślubów – sala nakryta sklepieniem kolebkowym z lunetami, ozdobiona polichromią datowaną na I połowę XVII w., z bardzo rzadkimi w budownictwie świeckim scenami Męki Pańskiej i postaciami ewangelistów. Na pierwszym piętrze kamienicy mieści się obecnie jedna z najstarszych galerii wystawienniczych w Jarosławiu – „Galeria Rynek 6” o bogatych tradycjach i wkładzie w życie artystyczne Miasta, na parterze Księgarnia Jarosławski Kuferek Artystyczny prowadząca galerię odsprzedażową prac lokalnych artystów. W piwnicach mieści się Podziemne Przejście Turystyczne.

Wielka Izba – Sala Ślubów jest udostępniana do zwiedzania okazjonalnie.

10. Kamienica Marysieńki

Kamienica „Marysieńki” zbudowana na przeł. XVI i XVII w., jako podcieniowa z wiatą i Wielką Izbą. Należała do rodziny Zamoyskich od 1649 r., w tym do Jana „Sobiepana” i jego małżonki Marii Kazimiery, późniejszej Sobieskiej, której swoją nazwę zawdzięcza. Książę Konstanty Czartoryski, ówczesny właściciel kamienicy w 1859 r. zlikwidował podcienia i przebudował fasadę w styl klasycystyczny. Kamienica od 1867 do 1939 należała kolejno do rodzin: Strisowerów, Grunerów, Kremerów i Gerberów. Siedziba Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia od 1977 r.

Obiekt udostępniany do zwiedzania okazjonalnie.

11. Brama Krakowska

Brama Krakowska to jedna z trzech głównych bram wjazdowych wchodzących w skład dawnych obwarowań miejskich z I połowy XVI w., położona na zamknięciu ul. Grodzkiej. Brama, przez którą wjeżdżało się do miasta od strony Krakowa. Jej istnienie zawdzięczamy Spytkowi III Jarosławskiemu, który zadbał także o obronność miasta. Brama Krakowska stanowiła część całego systemu obronnego, do którego zaliczały się wały, parkany oraz mury obronne z basztami. Obecnie mieszkańcy, jak i turyści mogą podziwiać fragmenty Bramy. W piwnicach mieści się Centrum Edukacji Kulturalnej Jarosławskiego Ośrodka Kultury i Sztuki.

12. Ulica Grodzka

Ulica Grodzka, dawniej Krakowska lub Niemiecka. Była jedną z głównych ulic miasta, która przechodziła bezpośrednio w trakt krakowski. Obecna nazwa ulicy – grodzka, pochodzi od „grodu”, a rozwój zabudowy na jej długości współgrał z rozwojem Jarosławia. Spacerując ul. Grodzką można zauważyć pomiędzy kamienicami 15 i 17 – najwęższą w mieście – kamieniczkę o około 2,5 m. Możemy podziwiać pod nr 7 jedyną w Polsce kamienicę mieszczańską z częściowo zachowanym i rzadkim zegarem słonecznym z XVII w. Natomiast na elewacji kamienicy nr 10 zobaczymy rzadki fryz o motywie renesansowej arabeski, w postaci szyszki pinii i rozłupanym owocem granatu wykonanej techniką sgraffito. To niektóre z wielu ciekawostek ulicy Grodzkiej warte poznania.

13. Miejska Wiata Targowa

Pierwszy budynek w Jarosławiu łączący nowoczesną konstrukcję z historyczną formą zewnętrzną, a zarazem jeden z najstarszych wielkich bazarów na ziemiach polskich. Budowę wiaty targowej rozpoczęto w 1913 r., jest to budynek o konstrukcji żelbetowej, ze ścianami murowanymi z cegły na planie zbliżonym do prostokąta. Pod względem konstrukcyjnym nawiązuje do hali targowej we Wrocławiu wzniesionej wg projektu R. Plueddemanna i F. Friese. W środku, na północnej ścianie, znajduje się zegar (nieczynny), który sygnowany jest znakiem firmy zegarmistrzowskiej z inicjałami G. B. – Gustava Beckera, producenta jednych z najlepszych zegarów na świecie.

14. Punkt Widokowy

Punkt Widokowy położony w obrębie Małego Rynku, znajduje się na skarpie staromiejskiej z pięknym widokiem na Dolinę Dolnego Sanu, w tym na wzgórzu św. Michała – miejsce pierwszej lokacji miasta, na którym mieści się dawne opactwo pp. Benedyktynów. U podnóża skarpy płynął San do około 1870 r., kiedy to przesunięto jego koryto 1 km na wschód. Pod Jarosławiem w tym miejscu wiosną 1656 r. doszło do bitwy wojsk polskich ze szwedzkimi. Wydarzenie to zostało upamiętnione przez Henryka Sienkiewicza w powieści „Potop”.

15. Gmach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”

Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Jarosławiu powstało 20 marca 1889 r. jako dziesiąty z kolei oddział „Sokoła” lwowskiego. Organizacja początkowo nie posiadała własnej siedziby, sali gimnastycznej i boiska. Dopiero w 1892 r. rozpoczęto starania o budowę siedziby na placu o powierzchni około 800 m², wydzielonym z części ogrodów im. A. Mickiewicza. Już w 1900 r. budynek projektu Teodora Talowskiego był przykryty

dachem. Połączenie cegły, kamienia i płaskorzeźb to elementy charakterystyczne, wyróżniające obiekt na tle innych. Gmach niezmiennie zaliczany jest do jednego z piękniejszych obiektów „Sokoła” w Polsce. Obecnie budynek jest siedzibą Jarosławskiego Ośrodka Kultury i Sztuki.

16. Duża i mała synagoga

W życiu społecznym Żydów synagogi były miejscem o ważnym znaczeniu, gdzie nie tylko odprawiano nabożeństwa czy studiowano Torę. Były również przestrzenią do dyskusji i wymiany informacji lokalnego środowiska. W Jarosławiu pierwszą synagogę zbudowano w II połowie XVII w. Podczas zamieszek w 1708 r. została zniszczona. Na jej miejscu przy ul. Opolskiej wzniesiono nowy, kubaturowy budynek nakryty mansardowym dachem, zwany Dużą Synagogą. Prace związane z jej budową były prowadzone w latach 1807 – 1811. Obecnie w budynku znajduje się Zespół Szkół Plastycznych im. Stanisława Wyspiańskiego. Obok Dużej Synagogi, przy placu Bóźnic pod koniec XIX w. wzniesiono drugą – tzw. Małą Synagogę, w której oprócz modlitw organizowano uroczystości ślubne, szabatowe i inne. Do 1995 r. mieściły się w niej Pracownie Konserwacji Dzieł Sztuki, obecnie nieużytkowana.

17. Cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego, ikona Brama Miłosierdzia

Cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego zbudowana w latach 1717-1749 na wzgórzu zamkowym, na fundamentach zrujnowanego już zamku Kostków i Ostrogskich. Pierwotnie jednonawowa, w latach 1911-1912 przebudowana w stylu pseudobizantyjskim wg projektu inż. Mieczysława Dobrzańskiego. Na wewnątrz świątyni składało się bogate wyposażenie z rozebranej cerkwi pw. Objawienia Trójcy Przenajświętszej oraz znajdująca się w niej do dziś, ikona Matki Bożej „Brama Miłosierdzia” – *Myłoserdia Dweri*. Ikona, przeniesiona z podmiejskiej cerkwi pw. Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny, została uznana za cudowną przez papieża Piusa VI w 1779 r., a w 1996 r. uroczystie koronowana. W 2015 r. na prośbę papieża Franciszka ikona była w Watykanie, goszcząc na otwarciu roku Miłosierdzia Bożego i stając się Jego symbolem.

18. Cerkiew pw. Zaśnięcia NMP, park miejski im. Cz. Puzon ps. „Baśka”

Dawniej świątynia drewniana, a od połowy XVII wieku murowana, która w 1789 r. została zamieniona przez Austriaków na arsenał. Po wystawieniu na licytację została w 1791 r. odkupiona przez Ukraińców, dzięki pomocy ówczesnych proboszczów parafii. Wówczas wykonano renowację przebudowując zachowane prezbiterium na kaplicę mszalną. Około połowy XIX w. cerkiew została częściowo rozebrana. Wnętrze zachowanego prezbiterium

cerkwi zdobi dekoracja malarska z XVIII oraz XIX/XX w. ze scenami 7 Sakramentów Świętych, wizerunkami ewangelistów i proroków.

19. Kolegiata pw. Bożego Ciała

Kościół pw. św. Jana, ówczesna kolegiata pw. Bożego Ciała, powstał w latach 1580–1594 z fundacji Zofii ze Sprowy, jest najstarszym jezuickim kościołem w Polsce. Jezuita przybyli do miasta w 1573 r., opuszczając go w 1773 r. po kasacie klasztoru przez papieża Klemensa XIV. Do wnętrza kościoła prowadzą Drzwi Tysiąclecia – monumentalne drzwi projektu jarosławskiego artysty-rzeźbiarza, Stanisława Lenara, przedstawiające sceny z dziejów Polski i Jarosławia. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Bożej Śnieżnej Królowej Rodzin, który ocalał z pożaru świątyni w 1862 r. Otoczony jest szczególnym kultem. Przed kościołem znajduje się galeria rzeźb przedstawiająca patronów świątyni oraz świętych jezuickich – oryginały autorstwa wybitnego rzeźbiarza Tomasa Huttera.

20. Jarosławskie Opactwo – dawne opactwo ss. Benedyktynki; Czarna Kaplica

Anna Ostrogska z Kostków, właścicielka Jarosławia w 1611 roku wydając akt fundacyjny sprowadziła Benedyktynki z Chełmna na Pomorzu do miasta w miejsce, w którym pierwotnie miasto było lokowane. Na wzgórzu wybudowano kościół wraz z zespołem klasztornym – od tego czasu zaczęto go nazywać wzgórzem Anny. W czasie zaborów, w ramach kasaty józefińskiej w 1782 roku zakon Benedyktynki w Jarosławiu został zlikwidowany, a mniszki zostały zmuszone do opuszczenia jarosławskiego klasztoru, do którego powróciły w 1991 r. W tym czasie kościół stał się magazynem, a klasztor koszarami. Stąd również wzięła się późniejsza nazwa klasztoru, do dziś używana „Anna Kasarnia”. W dawnym opactwie ss. Benedyktynki znajduje się kaplica rekolekcyjna, tzw. „Czarna Kaplica”, jedyna na świecie kaplica zawdzięczająca swoje istnienie pożarowi, będąca pamiątką czasów II wojny światowej. W 1944 r. hitlerowcy podpalili zgromadzone w kaplicy środki chemiczne licząc na wybuch, który zniszczy klasztor. Wysoka temperatura jedynie stopiła cegłę, tworząc charakterystyczne sople i zabarwiając wnętrze na czarno. Opactwo wewnątrz którego znajduje się kaplica otaczają fortyfikacje porównywane do francuskiego Carcassonne.

21. Zespół kościelno-klasztorny oo. Dominikanów, ołtarz relikwii, studzienka

Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej jest jedną z najpiękniejszych świątyń Jarosławia. W tym miejscu 20 sierpnia 1381 r. pasterze znaleźli na drzewie gruszy figurę Piety, co było początkiem kultu maryjnego. Również w pobliżu kościoła znajduje się tzw. Studzienka, murowana kaplica z 1752 r., gdzie wypływa źródło o cudownych właściwościach wody. Jest licznie nawiedzana przez turystów. Do jednych

z najcenniejszych zabytków zalicza się także Ołtarz Relikwii, powstały w latach 1708–1709 r. Mieści niemal 200 relikwii męczenników i świętych, żyjących od III do XVII wieku, w tym relikwie krwi ojca świętego Jana Pawła II. W przeszklonych relikwiarzach, pośród jedwabnych kwiatów i barwnych tkanin zobaczyć można fragmenty kości, obiekty z miejsc otaczanych czcią oraz przedmioty związane ze świętymi pierwszych wieków chrześcijaństwa: dziewicami, męczennikami i wyznawcami znanymi z litanii do Wszystkich Świętych. W mensie ołtarza spoczywają relikwie św. Teofila w liturgicznych szatach – patrona rycerstwa kresowego żyjącego w VIII w.

22. Zespół kościelno-klasztorny oo. Franciszkanów Reformatów

Franciszkanie Reformaci przybyli do Jarosławia w 1700 r. na prośbę Antoniego Kwołka, bogatego mieszczanina i osiedlili się w drewnianej kaplicy. W latach 1710–1716 powstał zespół klasztorny wraz z kościołem pw. Trójcy Świętej – konsekrowany przez biskupa przemyskiego Jana Kazimierza Bokuna. Jednonawową świątynię ozdobiono siedmioma ołtarzami, a w 1753 malowidłami na tęczy kościoła. W latach 1909–1911 malarz Jan Tabiński wykonał polichromię na ścianach i sklepieniu kościoła. Zasadnicza bryła świątyni i klasztoru, jak i ukształtowanie wnętrza oraz ich wyposażenie w stylu baroku zachowały się do dnia dzisiejszego bez wielkich zmian. W latach 80. XX w. dobudowano kaplicę Bożego Miłosierdzia wg projektu architekta Zygmunta Strączyka. Przykościelny plac otaczają XVIII-wieczne kaplice Drogi Krzyżowej z obrazami Męki Pańskiej Mariana Strońskiego z Przemyśla.

23. Kościół pw. Świętego Ducha

Kościół znajdujący się przy ulicy Grunwaldzkiej, będący dawniej kościołem szpitalnym związanym z fundacją dla ubogich w 1462 r. W latach 1689–1690 zbudowany na miejscu drewnianego. Otwory strzelnicze pod okapem nasuwają domysł, że ten kościół mógł być związany z systemem obronnym miasta zrealizowanym przez Jana III Sobieskiego w 1690 roku. Dziś kościół filialny, należy pod zarząd duszpasterski parafii Bożego Ciała przy kolegiacie w Jarosławiu.

24. Klasztor ss. Niepokalanek, figura Matki Bożej Niepokalanej

W miejscu gdzie kiedyś istniał folwark jezuicki położony jest obecnie klasztor ss. Niepokalanek, nad rzeką San. Folwark po kasacie zakonu stał się własnością hrabiów Siemieńskich. Pod budowę klasztoru grunt zakupiła Marcelina Darowska, gdzie budowę domu zakonnego zakończono pod koniec września 1875 r. Natomiast w kaplicy oddanej do użytku w sierpniu 1876 r. znajduje się figura Matki Bożej Niepokalanej. Wykonana w marmurze kararyjskim przez znanego artystę Oskara Sosnowskiego. Figura ta została

koronowana w 1946 r. w podzięcie za ocalenie klasztoru od ataków artyleryjskich i lotniczych podczas II wojny światowej.

5.5. Wsparcie oferty turystycznej

W ramach Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu działa Centrum Informacji Turystyczno-Kulturalnej (ul. Rynek 5) oraz Punkt Informacji Turystycznej (ul. Sikorskiego 2a). Podstawowym zadaniem ww. podmiotów jest promocja Miasta i regionu oraz świadczenie usług w zakresie informacji turystycznej i kulturalnej.

W CITK mieszkańcy i turyści mogą uzyskać potrzebne informacje, otrzymać bezpłatne plany miasta, ulotki i foldery dotyczące atrakcji turystycznych i aktualnie organizowanych wydarzeń. Prowadzona jest także sprzedaż pamiątek związanych z miastem, do których zalicza się także bogata oferta wydawnicza, która wspiera środowiska lokalnych twórców poprzez promowanie ich dokonań.

O wyjątkowo wysokim standardzie oferowanych usług świadczy przyznany przez Polską Organizację Turystyczną – najwyższy z obowiązujących – czterogwiazdkowy (****) certyfikat. Dzięki współpracy z Green Velo, Centrum Informacji Turystyczno-Kulturalnej to również miejsce przyjazne turystyce rowerowej. Pracownicy CITK zajmują się także kompleksową obsługą Podziemnego Przejścia Turystycznego, wiodącej atrakcji turystycznej miasta.

Miasto obfituje w atrakcje turystyczne, które warto byłoby wykorzystać do przygotowana we współpracy z innymi gminami Podkarpacia i zainteresowanymi partnerami samorządowymi z zagranicy, wspólnej pakietowej oferty łączącej atrakcje turystyczne z kulturalnymi, sportowymi czy rekreacyjnymi. Wsparciem w zakresie podnoszenia standardu usług turystycznych, byłyby szkolenia dla osób zajmujących się obsługą ruchu turystycznego.

Na terenie Miasta Jarosławia funkcjonują obiekty hotelowe:

- 1) Hotel Turkus – 27 pokoi, do 70 miejsc noclegowych
- 2) Hotel Jarosław ADM – 30 pokoi, do 110 miejsc noclegowych
- 3) Hotel Coloseum – 50 pokoi (2-osobowe), do 120 miejsc noclegowych
- 4) Dwór Hetman – 13 pokoi (2-osobowych), do 30 miejsc noclegowych
- 5) Gościniec Asticus – 10 pokoi, 22 miejsca noclegowe
- 6) Lwi Dworek – 5 pokoi, do 15 miejsc noclegowych
- 7) Zajazd Polonez – 22 pokoje, do 40 miejsc noclegowych – poza Jarosławiem
- 8) Hotelik Luna – 19 pokoi, do 45 miejsc noclegowych – poza Jarosławiem

- 9) Dwór Boratyn – 14 pokoi, do 40 miejsc noclegowych – poza Jarosławiem
10) Hotel Krakowiak – 10 pokoi, do 30 miejsc noclegowych.

Poniżej wykaz wydawnictw turystycznych w całości o Jarosławiu albo uwzględniających Miasto.

1. Folder „Jarosław Miasto Olśnień” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław 2021.
2. Folder „Jarosław – Warto zobaczyć” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław, Jarosław 2020.
3. Folder „Jarosław – Tu warto być” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław 2020.
4. Folder „Podziemne Przejście Turystyczne w Jarosławiu” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław 2020.
5. „Notatnik Jarosławski” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław 2020.
6. „Jarosław. Fotoalbum” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław 2020.
7. „Warto zobaczyć... Jarosław – szlak dziedzictwa pokoszarowego” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław 2016.
8. Jarosław. Plan miasta – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław 2019.
9. „Jarosław. Przewodnik”, Jerzy Czechowicz – wydawnictwo: Edytorial, Rzeszów 2015.
10. „Tajemnice Jarosławskich Podziemi”, Zdzisław Kohutek, Zbigniew Zięba – wydane pod patronatem Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia, Jarosław 2014.
11. „Spacer po Opactwie. Podkarpackie Carcassonne”, Iwona Lis – wydawca: Ośrodek Kultury i Formacji Chrześcijańskiej im. sł. Bożej Anny Jenke w Jarosławiu, Jarosław 2019.
12. „Polska pod ziemią”, Mikołaj Gospodarek – wydawca: Pascal, Bielsko-Biała 2021.
13. „Ilustrowany Przewodnik po Galicyi”, Mieczysław Orłowicz – wydawca: Karol Kwieciński, Lwów 1915 (wznowienie).
14. „Szlakiem założeń rezydencjonalnych i innych atrakcji turystycznych województwa podkarpackiego”, Sylwester Polanowski – wydawnictwo: Lygian, Krosno 2013.
15. „Polska na weekend” – wydawnictwo: Pascal, Bielsko-Biała 2017, Olszanica 2019.

16. „Podkarpacie”, Lech Majewski, Andrzej Wesół – wydawnictwo: Bosz.
17. „Kanon krajoznawczy województwa podkarpackiego” – wydawnictwo: Edytorial, Rzeszów 2017.
18. „Polska Wschodnia”, Adam Bujak – wydawnictwo: Biały Kruk, Kraków 2018.
19. „Podkarpacie z lotu ptaka” – wydawnictwo: Libra, Rzeszów 2011.
20. „Droga św. Jakuba w Polsce”, Łukasz Mróz – Wydawnictwo Edytorial, Przeworsk–Rzeszów 2019.
21. Folder „Podziemne Trasy Turystyczne Polski” – wydawca: Stowarzyszenie Podziemne Trasy Turystyczne Polski, 2019.
22. Mapa turystyczna: „Województwo podkarpackie – 101 atrakcji turystycznych” – wydawnictwo: Compass.
23. Mapa „Województwo Podkarpackie” – wydawnictwo: BiK.
24. Mapa „Bieszczady” – wydawnictwo: Compass.
25. Mapa „Rzeczpospolita w epoce Wazów (1587-1632-1648-1668)” – wydawnictwo: Kartografia, Warszawa 2020.
26. Mapa „Kresy – Litwa, Białoruś, Wołyń, Podole, Ukraina Zachodnia” – wydawnictwo: Kartografia, Warszawa 2014.
27. Mapa „Galicja- Mapa rozwoju sieci dróg bitych i kolei żelaznych (od 1772 do 1918) uzdrowiska, kopalnie” – wydawnictwo: Kartografia, Warszawa 2019.
28. Mapa rowerowa „Susiec na Roztoczu” – wydawnictwo: Wydawnictwo Turystyczne Paweł Wład, Rzeszów 2018.
29. Mapa „Wschodni szlak rowerowy - Green Velo” – wydawnictwo: Euro Pilot, Warszawa 2015.
30. Mapa „Królestwo rowerowe Pogórze Karpackie – Green Velo” – wydawnictwo: Euro Pilot, Warszawa.
31. „Atlas rowerowy – województwo Podkarpackie – Green Velo” – wydawca: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Departament Promocji Turystyki i Współpracy Gospodarczej.
32. „Wschodni szlak rowerowy – Green Velo” – wydawca: Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego, Kraków 2014.
33. „Paszport turystyczny – Green Velo” – wydawca: Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego.
34. „Przewodnik Szlak Maryjny, Światło ze wschodu” – wydawnictwo Compass, Rzeszów 2019.

35. „Szlakiem obiektów UNESCO po pograniczu polsko-słowackim” – wydawca: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Departament Promocji i Współpracy Gospodarczej, Rzeszów.
36. Ulotka „Podziemne Przejście Turystyczne w Jarosławiu” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław 2019.
37. Ulotka „Jarosław – Perła Podkarpacia” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław.
38. Ulotka „Jarosław – Miasto Olśnień” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław.
39. Ulotka „Jarosław Miasto po drodze” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław 2021.
40. Ulotka „Jarosław Sanktuaria” – wydawca: Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu, Jarosław 2021.
41. „Podkarpacka Księga Łamigłówek” – wydawnictwo: PSAR, Rzeszów 2018.

5.6. Sport i rekreacja

Wiodącą rolę w organizacji życia sportowego i rekreacji pełni Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji im. Burmistrza Adolfa Dietziusa w Jarosławiu, którego celem jest realizacja zadań własnych gminy, głównie w zakresie promocji i szerzenia wychowania fizycznego, sportu, rekreacji, rehabilitacji, turystyki i wypoczynku. Cel ten realizowany jest przy wykorzystaniu posiadanej bazy sportowo-rekreacyjnej, urządzeń i sprzętu oraz poprzez organizację imprez i zawodów sportowych.

MOSiR posiada halę sportowo-widowiskową, która cieszy się dużym zainteresowaniem ze strony potencjalnych użytkowników, do których należą szkoły, stowarzyszenia, organizacje sportowe, zakłady pracy oraz rekreacyjne grupy niezrzeszone i osoby fizyczne. Sala posiada stałą widownię z 402 miejscami, 7 trybun przestawnych, na których pomieścić się może około 400 osób oraz 400 krzeseł składanych. MOSiR posiad również krytą pływalnię. Jest to obiekt, którego powierzchnia lustra wody wynosi 520 m². Pływalnia posiada dwie niecki, mniejszą i większą z atrakcjami wodnymi takimi jak: bicze wodne, masaże podwodne, gejzery podwodne, grzybek, kurtyna wodna, „dzika rzeka”, oraz zjeżdżalnię rurową o długości 80 m, wannę z masażem oraz widownię na 130 miejsc siedzących. Obiekt posiada pełne zaplecze socjalno-sanitarne. Hala basenowa może jednorazowo pomieścić 130 osób, ale istnieje zapotrzebowanie na większą. Obsługa klientów odbywa się za pomocą

elektronicznego systemu, dzięki czemu nie ma potrzeby wcześniejszej rezerwacji wstępu. Obiekt jest w pełni przystosowany dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Ponadto na terenie pływalni funkcjonuje: bar - kawiarnia z widokiem na halę basenową, sala konferencyjna przystosowana do prezentacji multimedialnych oraz Centrum Rehabilitacji i Odnowy Biologicznej. Problemem jest brak parkingów przy MOSiR oraz innych obiektach sportowych i rekreacyjnych, w szczególności dla autokarów turystycznych,

Na terenie ośrodka jest również pływalnia sezonowa. Do dyspozycji użytkowników oddana jest niecka rekreacyjna oraz brodzik dla dzieci, a także teren do leżakowania, boisko rekreacyjne do gier zespołowych oraz pełne zaplecze socjalno-sanitarne.

Obok MOSiR usytuowany jest jednogwiazdkowy Hotel „Turkus” czynny całodobowo i całorocznie. Hotel pełni również rolę zaplecza noclegowego dla organizowanych imprez sportowych rozgrywanych na obiektach MOSiR, jak również zgrupowań sportowych. Hotel posiada 27 pokoi, w których jest 70 miejsc noclegowych. Na terenie hotelu jest restauracja, która oferuje całodzienne wyżywienie.

MOSiR dysponuje ponadto stadionem miejskim lekkoatletycznym z boiskiem piłkarskim ze sztuczną nawierzchnią. Użytkownicy obiektu mają do dyspozycji: boisko do piłki nożnej oraz do mini piłki nożnej ze sztuczną nawierzchnią, boisko do siatkówki, bieżnie, skocznie do skoku w dal, o tyczce, wzwyż oraz rzutnię do pchnięcia kulą. Płyta boiska posiada oświetlenie umożliwiające przeprowadzenie treningów oraz rozgrywek mistrzowskich w porze nocnej. Wokół bieżni wybudowane zostały trybuny ziemne. Łączna liczba siedzisk na trybunach ziemnych wynosi 1830. Przy wejściu od ul. Piekarskiej wybudowana została trybuna zadaszona zawierająca 82 miejsca siedzące.

Na terenie Miasta jest również stadion miejski (piłkarski) przy ulicy Bandurskiego. Stadion Miejski w swojej strukturze posiada boisko do piłki nożnej z naturalną nawierzchnią trawiastą oraz trybunami o pojemności 1200 miejsc, boisko treningowe i kort tenisowy. Na obiekcie znajduje się budynek z pełnym zapleczem socjalno-sanitarnym.

MOSiR zarządza również lodowiskiem, które jest obiektem sezonowym posiadającym tafle lodu sztucznie mrożoną o pow. 600 m². Obiekt wyposażony jest w trybuny oraz posiada pełne zaplecze socjalno-sanitarne.

Zaplecze sportowe pozwala na prowadzenie różnego rodzaju zajęć, brak środków finansowych sprawia, że oferta sportowa i rekreacyjna wśród dostępnych form spędzania czasu wolnego jest ciągle niezadawalająca.

W Jarosławiu działa ok. 30 klubów sportowych, z których część osiąga bardzo dobre wyniki np.:

- Sokołów S.A./Kolping Frac Jarosław: brązowy medalista DMP sezon 2020/21, drużynowy Mistrz Polski sezon 2019/20, brązowy medalista DMP, sezon 2018/19, złoty medal – Drużynowe Mistrzostwa Polski, zdobywcy Pucharu Polski - 2018 (Warszawa), brązowy medal Drużynowych Mistrzostw Polski - 2016, zdobywcy Pucharu Polski - 2016 (Bydgoszcz), mistrzostwo I ligi i awans do Superligi (2012),
- Eurobud Grupa JKS Jarosław/SPR JKS Jarosław: awans do superligi 2019/2020, udział w rozgrywkach I ligi kobiet w piłce ręcznej 2018/2019, brązowy medal Mistrzostw Polski Seniorek (1997),
- TS MKS San-Pajda Jarosław: udział w rozgrywkach I ligi, w 2017 finał Mistrzostw Polski U-23 – miejsce III (30.04.2017 Legionowo), pierwsze miejsce w rundzie zasadniczej w rozgrywkach II ligi kobiet w sezonie 2018/2019,
- SPR JKS San Jarosław: udział w rozgrywkach I ligi kobiet sezon 2020/2021,
- Klub Uczelniany AZS PWSTiE: - sekcja koszykówki mężczyzn funkcjonuje od 6 lat, obecnie rywalizuje w III lidze (wcześniej występującym w ekstraklasie od 2006 r. klubie MKS Znicz Jarosław),
- Klub Sportów Walki „SOKÓŁ”: I miejsce Mistrzostw Świata seniorów full contact 2015, 28.11.2015 Dublin (Irlandia), I miejsce złoty medal Mistrzostw Polski Jun. w formule low Kick i K-1 Warszawa 2018, srebro Pucharu Świata jun. w formule K-1 – Budapeszt 2018, III miejsce brązowy medal Puchar Świata K-1 juniorów Macedonia (Skopie) – 2017, II miejsce srebrny medal Mistrzostw Polski Kadetów w formule kick light (Bronowski Igor) – 2018, III miejsce w Pucharze Świata WAKO w formule K-1, II miejsce w Pucharze Europy Slovak Open w formule K-1 w 2018, II miejsce Mistrzostw Polski młodzieżowców semi contact 2006, Węgrów.

Na terenie Miasta Jarosławia działają prężnie uczniowskie kluby sportowe, m.in.:

- UKS TOP - 9 Jarosław, liczba zawodników amatorów - 32 os. (w 2020 r.), liczba członków klubu – 11 os., liczba trenerów – 2 os., liczba instruktorów – 2 os.,
- Tech Project Futsal Team Jarosław, liczba zawodników amatorów – 75 os., liczba członków klubu – 115 os., liczba trenerów – 5 os.,
- KS PRZEDMIEŚCIE JAROSŁAW, liczba zawodników amatorów - 62 os. (w 2020 r.), liczba członków klubu – 15 os., liczba trenerów – 2 os., liczba instruktorów – 2 os.,

- PKS Kolping Jarosław, liczba zawodników amatorów - 27 os. (w 2020 r.), liczba członków klubu – 44 os., liczba trenerów – 4 os.,
- Uczniowski Klub Sportowy "TRAMP" Jarosław, liczba zawodników amatorów - 37 os. (w 2020 r.), liczba członków klubu – 43 os., liczba trenerów – 2 os., liczba instruktorów – 1 os.,
- Stowarzyszenie Sportowe Jarosławski Klub Badmintona JKB, liczba zawodników amatorów - 8 os. (w 2020 r.), liczba członków klubu – 10 os., liczba trenerów – 2 os., liczba instruktorów – 1 os.,
- TS MKS SAN Jarosław (piłka siatkowa), liczba zawodników amatorów - 48 os. (w 2020 r.), liczba trenerów – 5 os., liczba instruktorów – 2 os.,
- Klub Sportów Walki Sokół Jarosław, liczba zawodników amatorów - 12 os. (w 2020 r.), liczba członków klubu – 2 os., liczba trenerów – 2 os., liczba instruktorów – 2 os.,
- PZW Koło/Klub "Jarosław - Miasto", liczba zawodników amatorów - 11 os. (w 2020 r.), liczba członków klubu – 824 os., liczba trenerów – 3 os., liczba instruktorów – 9 os.

Tabela nr 8. Wykaz klubów sportowych

L.p.	Klub sportowy/ grupa nieformalna/ inna aktywność	Dziedzina sportu
1	Towarzystwo Sportowe Międzyszkolny Klub Sportowy - SAN w Jarosławiu	Głównie siatkówka halowa i plażowa, a poza tym także MMA i CROSSFIT
2	Stowarzyszenie Klub 100 - JKS Jarosław w Jarosławiu	piłka nożna
3	Międzyszkolny Klub Sportowy "Znicz" w Jarosławiu	koszykówka
5	Szachowy Klub Sportowy "Ikar" w Jarosławiu	szachy
6	Okręg Polskiego Związku Wędkarskiego	wędkowanie
7	Autonomiczne Zrzeszenie Combat Aikido	sztuki walki
8	Stowarzyszenie Rozwój Sportowy Jarosławia i okolic	futsal
9	Miejski Szkolny Związek Sportowy w Jarosławiu	organizator zawodów różnych dyscyplin np., sztafetowe biegi przełajowe, szachy, koszykówka, mini piłka ręczna, tenis stołowy, mini koszykówka, piłka nożna
10	Klub Sportów Walki SOKÓŁ	sztuki walki
11	Klub Sportowy "ŁĄCZY NAS SPORT"	tenis stołowy, oraz akrobatyka i TEQBALL
12	Stowarzyszenie Piłki Ręcznej JKS Jarosław	piłka ręczna
13	Uczniowski Klub Sportowy TOP 9	piłka nożna
14	Stowarzyszenie Sportowe Jarosławski Klub Badminton JKB	badminton
15	Klub Uczelniany AZS PWST-E	koszykówka, pływanie,

		boks i karate
16	Parafialny Klub Sportowy KOLPING	tenis stołowy
17	EUROBUD GRUPA JKS JAROSŁAW	piłka ręczna
18	Dziecięcy Klub Sportowy Progres Jarosław	piłka nożna
19	Uczniowski Klub Sportowy TRAMP	łucznictwo
20	Klub Sportowy PRZEDMIĘSCIE JAROSŁAW	piłka nożna
21	Klub Sportowy JKS Jarosław	piłka nożna
22	Uczniowski Klub Sportowy FOOTBALL ACADEMY	piłka nożna
23	Jarosławskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego	piłka nożna
24	Międzyszkolny Klub Sportowy SAN JAROSŁAW	piłka nożna i orientacja sportowa
25	Jarosławska Grupa Biegowa Sokół	biegi
26	Uczniowski Klub Sportowy START Jarosław	piłka nożna
27	Jarosławski Klub Karate KYOKUSHIN w Jarosławiu	sztuki walki
28	Wielosekcyjny Klub Sportowy Błysk Jarosław	głównie pływanie i piłka nożna
29.	JKS 1909	piłka nożna
30.	SPR JKS SAN Jarosław	piłka ręczna

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

B. Wymiar gospodarczy

1. Podmioty gospodarcze (w tym gospodarstwa rolne)

W Jarosławiu po roku 1945 zaczął się prężnie rozwijać przemysł. Rozbudowano istniejące przedsiębiorstwa m.in. Zakłady Mięsne, Zakłady Przemysłu Cukierniczego. Powstały również nowe np. Zakłady Przemysłu Dzwierskiego „Jarlan” oraz Huta Szkła Jarosław. Było to jednym z głównym czynników zachęcających do osiedlania się w Mieście. Niestety po upadku komunizmu i przemianach ustrojowych nastąpiła stagnacja gospodarcza, a część z firm upadła lub została wykupiona przez zagranicznych inwestorów.

Mimo znaczących problemów rozwojowych Jarosław nadal stanowi ważny ośrodek produkcyjny, usługowy i handlowy zarówno z perspektywy przedsiębiorców, jak również mieszkańców dwóch powiatów (jarosławskiego i przeworskiego). Koncentrują się tutaj usługi niemal we wszystkich najpotrzebniejszych branżach. Miasto pełni funkcję centrum handlowego i dystrybucyjnego dla okolicznych miejscowości.

Warto wspomnieć o sztandarowych firmach jakie zainwestowały w Mieście. Lear Corporation jest jednym z 5 zakładów w Polsce należących do amerykańskiego producenta siedzeń, komponentów elektronicznych i oprogramowania dla sektora motoryzacyjnego. Produkcję poszycia siedzeń w Jarosławiu rozpoczął w 2004 r. Drugim, dużym zakładem produkującym na skalę międzynarodową, jest huta szkła Owens-Illinois, specjalizująca się w produkcji opakowań szklanych dla produktów spożywczych. Jest to największa huta

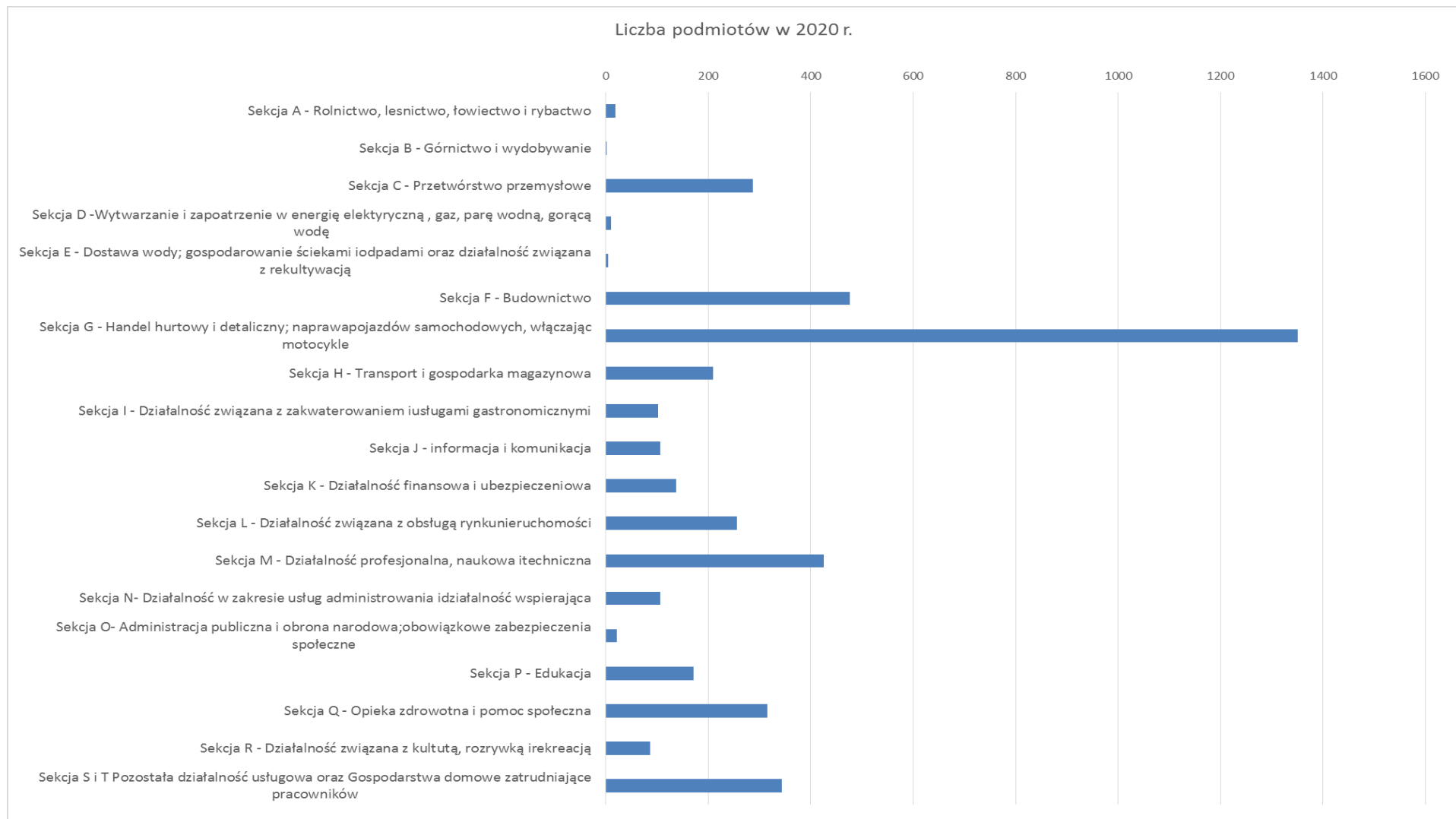
opakowań szklanych w Europie. Swoje zakłady mają tutaj również Sokołów S.A., zajmujący się przetwórstwem mięsnym oraz Mondelēz International, globalny koncern spożywczy zajmujący się wytwarzaniem produktów żywnościowych i napojów.

Mimo wspomnianych powyżej pozytywów, problemy miasta w zakresie gospodarczym przeważają, co uwidacznia również narzędzie w postaci Monitora Rozwoju Lokalnego, ponieważ dynamika dot. potencjału i konkurencyjności lokalnej gospodarki jest ujemna i wynosi -0,04.

W strukturze podmiotów gospodarki narodowej najliczniejszą grupę stanowią przedsiębiorstwa działające w sekcji G - handel hurtowy i detaliczny oraz naprawa pojazdów, które stanowią około 35% wszystkich firm działających w mieście. Do istotnych obszarów działalności zaliczyć należy również sekcję F – budownictwo – około 9% ogółu i sekcję M - działalność profesjonalna, naukowa i techniczna – około 8,5%.

Na wykresie pokazano rozkład liczbowy przedsiębiorstw w poszczególnych sekcjach branżowych.

Wykres nr 8. Rozkład liczbowy przedsiębiorstw w poszczególnych sekcjach branżowych

Źródło: GUS, dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

Poniższa tabela przedstawia liczbę podmiotów gospodarczych w Jarosławiu w latach 2010-2020. Spośród wszystkich podmiotów prowadzących działalność na terenie gminy, najwięcej zatrudniało od 1 do 9 osób. Na koniec 2020 roku funkcjonowało 4 245 takich jednostek. Drugą pod względem liczebności grupę stanowiły podmioty zatrudniające od 10 do 49 osób – 145 jednostek. Kolejne pozycje zajęły podmioty zatrudniające od 50 do 249 osób – 42 jednostki oraz zatrudniające od 250 do 1000 pracowników – 7 jednostek.

Tabela nr 9. Podmioty gospodarcze wg rejestru REGON w latach 2010-2020

Liczba podmiotów wg rejestru REGON			
Rok	Liczba ogółem	Sektor publiczny	Sektor prywatny
2010	4497	168	4329
2011	4246	168	4078
2012	4248	166	4082
2013	4306	169	4137
2014	4286	170	4116
2015	4302	169	4133
2016	4290	170	4120
2017	4347	164	4183
2018	4347	166	4181
2019	4314	166	4148
2020	4 439	168	4271

Źródło: GUS, dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

Miasto należy do najstarszej w Polsce Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Mielec, która ma działać do dnia 31 grudnia 2026 roku. Podstrefa Jarosław SSE wraz z udziałem Gminy Wiejskiej Jarosław liczy ogółem 18,2 ha (w tym tereny zlokalizowane w granicach Gminy Miejskiej Jarosław wynoszą 8,5ha i są to tereny dawnego Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego JARLAN oraz Lear Corporation, a także teren w rejonie ul. Krakowskiej). Ogółem w mieście wyznaczonych zostało 6 terenów inwestycyjnych, w różnych lokalizacjach miasta, które łącznie mają powierzchnię ok. 58,35 ha, nie wszystkie

jednak zostały do tej pory całkowicie uzbrojone. Dokładniejsze dane na temat poszczególnych terenów inwestycyjnych znajdują się w opracowanym folderze dotyczącym oferty inwestycyjnej miasta Jarosławia. Jednakże brakuje w nim również informacji o budynkach będących własnością gminy, które mogą być wykorzystane do prowadzenia działalności gospodarczej.

Dla sprawnego działania przedsiębiorców w mieście ważne są również tzw. instytucje otoczenia biznesu (w Jarosławiu funkcjonuje we współpracy z PWSTE m.in. Rada Biznesu) oraz dobra dostępność usług publicznych. Będąc siedzibą powiatu Jarosławskiego w Mieście zlokalizowane są wszystkie najważniejsze instytucje publiczne, co ułatwia przedsiębiorcom prowadzenie działalności.

Mimo tak dużego potencjału w obszarze gospodarczym oraz posiadaniu opracowanej oferty terenów inwestycyjnych w mieście Jarosławiu do tej pory nie został powołany profesjonalny Punkt Obsługi Inwestora, którego działalność z pewnością usprawniłaby i ułatwiła funkcjonowanie inwestorów na rynku lokalnym. Brak ten pociąga za sobą kolejne konsekwencje m.in. w postaci braku aktualizowanej na bieżąco wiedzy na temat lokalnej przedsiębiorczości, która wskazywałaby kierunki działań, które samorząd powinien przedsięwziąć. Pierwsze kroki w tym kierunku stanowiły uchwalone ulgi podatkowe od środków transportu i nieruchomości. Można jednak zauważyć, że uchwalane ulgi nie przyjmują postaci pakietów/programów dla przedsiębiorców, a ponadto ze względu na dużą zmienność prawodawstwa i stawek podatkowych nie są one na bieżąco monitorowane i aktualizowane.

Przy okazji prowadzenia prac nad utworzeniem Programu Rozwoju Lokalnego i Instytucjonalnego miasta Jarosławia w ramach projektu pn. „JarosLove – z miłości do ludzi” w 2020 r. po raz pierwszy przeprowadzono ankietę pt. „Ocena stanu i warunków rozwoju przedsiębiorczości” wśród jarosławskich przedsiębiorców. W ich odpowiedziach znaleźć można potwierdzenie dla powyższych danych i wniosków. Wynika z nich m.in., że aż ok. 54% ankietowanych przedsiębiorców ocenia bardzo źle i dostatecznie działania promujące lokalną gospodarkę ze strony władz miasta, wsparcie informacyjne w gminie na temat warunków prowadzenia działalności gospodarczej w mieście oraz dostępność bazy lokalowej i terenów inwestycyjnych. W kolejnych odpowiedziach najwięcej przedsiębiorców wskazało, że raczej istotnym i kluczowym dla rozwoju ich firmy m.in. są:

- opracowany i uchwalony miejscowy plan rozwoju gospodarczego/rozwoju przedsiębiorczości,

- możliwość kontaktów i współpracy z innymi przedsiębiorcami w ramach zrzeszeń przedsiębiorców (stowarzyszeń zawodowych, izb gospodarczych, fundacji),
- możliwość otrzymania pomocy od jednostek samorządu terytorialnego w staraniu się o środki finansowe z funduszy unijnych (np. dzięki bieżącemu upowszechnianiu informacji na temat dotacji i programów unijnych, organizacji szkoleń itp.),
- możliwość otrzymania pomocy od jednostek samorządu terytorialnego w zakresie doradztwa prawno-ekonomicznego (np. dzięki organizacji bezpłatnego poradnictwa prawnego, branżowego itp.),
- promocja osiągnięć lokalnych przedsiębiorców oraz ich produktów/usług,
- inicjowanie współpracy pomiędzy przedsiębiorcami,
- inicjowanie współpracy między przedsiębiorcami a uczelniami, administracją publiczną i organizacjami pozarządowymi.

Wątpliwym jest, aby udało się miastu w najbliższym czasie (głównie ze względu na epidemię koronawirusa oraz bliskie sąsiedztwo wojewódzkiego miasta Rzeszowa) pozyskać kolejnego dużego międzynarodowego inwestora, ale jak wskazują wyniki ankiety, równie skuteczne może się okazać postawienie na rodzimy rynek pracy, czyli promowanie własnej działalności gospodarczej oraz lokalne małe i średnie przedsiębiorstwa. Pracę w międzynarodowych firmach młodzi ludzie mogą podejmować w Rzeszowie, ponieważ dzięki wybudowanej autostradzie A4 z dwoma zjazdami, obwodnicy miasta oraz łatwemu dostępowi do nowoczesnych aglomeracji lotniska w Rzeszowie i Laszkach, podróż do Rzeszowa zajmuje ok. 30 minut, co wg. ankiety przeprowadzonej w 2020 roku wśród uczniów klas maturalnych jarosławskich szkół ponadpodstawowych dla 70 % młodych ludzi jest do zaakceptowania. W tym przypadku można założyć, że w wyniku poprawy jakości życia, środowiska naturalnego oraz oferty kulturalno-rozrywkowej miasto Jarosław mogłoby stać się dobrym miejscem do życia dla młodych, nawet jeśli pracowałiby poza jego granicami.

Rolnictwo

W strukturze gruntów Miasta dominują tereny rolne i stanowią 24,34 km², tj. 70,3% ogółu powierzchni. Gleby należące do czarnoziemów i zaliczane do I-II klasy bonitacyjnej dają dobre możliwości rozwoju rolnictwa, zwłaszcza ekologicznego.

W Jarosławiu są 1 873 gospodarstwa rolne, w tym aż 1 340 z nich to małe gospodarstwa rodzinne - do 1 ha. Jedynie 80 gospodarstw prowadzących działalność rolniczą ma

powierzchnię przekraczającą 10 ha. Tylko 113 gospodarstw prowadzi uprawy przemysłowe. Zdecydowaną większość upraw stanowią zboża, ziemniaki i rzepak.

Jeśli chodzi o zwierzęta hodowlane, to najczęściej jest drobiu oraz trzody chlewnej. Łączna powierzchnia gospodarstw zajmowała 4056,35 ha, z czego 88,5 % użytki rolne, a 81,5% użytki o wysokiej kulturze rolnej. Struktura ta nie odbiega zasadniczo od przeciętnej w powiecie jarosławskim i w całym województwie podkarpackim.

Przeciętna powierzchnia gospodarstwa w Jarosławiu wynosiła 2,11 ha i była mniejsza od średniej w powiecie jarosławskim - 3,60 ha i całym województwie podkarpackim - 3,0 ha.

W strukturze użytków rolnych zdecydowanie przeważały grunty orne - 88,5%, w tym pod zasiewami 52,1%. Pozostałe, mniejsze użytki rolne to łąki – 12,1%, sady – 4,1% oraz pastwiska – 1,3%.

2. Bezrobocie i rynek pracy

Emigracja z Jarosławia do większych ośrodków miejskich (głównie przez osoby młode) ma swój skutek w wymiarze gospodarczym oraz na lokalnym rynku pracy. Wskaźnik syntetyczny MRL wynosi -0,55 przy dynamice -0,33. Z jednej strony, oznacza to brak lub niedostateczną kadrę wykwalifikowanych pracowników dla lokalnych przedsiębiorców i potencjalnych inwestorów zewnętrznych, co uniemożliwia lub utrudnia ich rozwój. Z drugiej strony, wpływa to na liczbę i jakość oferowanych miejsc pracy na rynku lokalnym.

Stopa bezrobocia to jeden z głównych mierników pomocnych w ocenie zjawiska bezrobocia i kondycji rynku pracy. Stopa bezrobocia w Polsce, województwie podkarpackim oraz powiecie jarosławskim w 2020 roku przyjmowała tendencję stałą lub wzrostową.

W Polsce w okresie styczeń - grudzień 2020 roku stopa bezrobocia kształtowała się na poziomie od 5,4% (marzec) do 6,2% (grudzień). Wskaźnik stopy bezrobocia w Polsce na koniec roku 2020 – 6,2% był wyższy o 1.0 punkt procentowy w porównaniu do końca 2019 roku (5,2%).

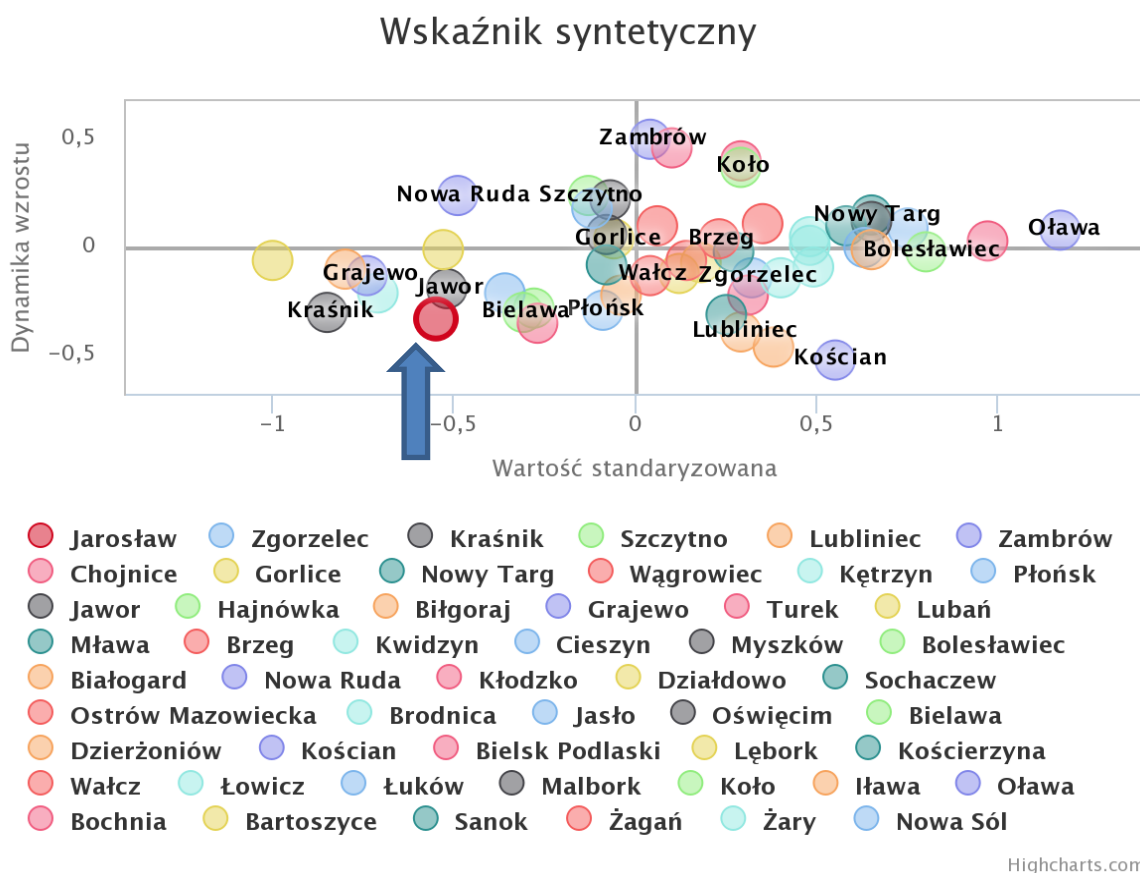
Na obszarze województwa podkarpackiego stopa bezrobocia w okresie styczeń-grudzień 2020 roku przyjmowała wartości od 8,3% (styczeń, luty, marzec) do 9,1% (grudzień). Na koniec 2020 roku stopa bezrobocia w województwie podkarpackim wyniosła 9,1% i była wyższa o 1.2 punktu procentowego w porównaniu do końca 2019 roku (7,9%).

W powiecie jarosławskim wskaźnik stopy bezrobocia w okresie styczeń-grudzień 2020 roku przyjmował wartości od 10,6% (styczeń, marzec) do 11,5% (grudzień). Na koniec 2020

roku stopa bezrobocia w powiecie jarosławskim wyniosła 11,5% i była wyższa o 1.5 punktu procentowego w porównaniu do końca 2019 roku (10%). Bezrobocie rejestrowane w 2020 roku w Jarosławiu wynosiło 8,4 %.

Z powyższego wynika, że Miasto nie oferuje wystarczająco atrakcyjnej perspektywy zatrudnienia i rozwoju, co może mieć decydujący wpływ na rezygnację młodych ludzi z osiedlenia się w nim. Jeśli chodzi o porównanie do innych miast z grupy referencyjnej, to liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych na koniec 2018 r. na 1000 mieszkańców wyniosła 52,24, a w grupie porównawczej 31,53 (Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego).

Wykres nr 9. Wskaźnik syntetyczny poziomu bezrobocia w Jarosławiu

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego

Oferty pracy na 1000 mieszkańców mają wskaźnik -0,66, przy ujemnej dynamice -0,14 (ilość oferowanych miejsc wynosi 0,55 a w grupie porównawczej 1,49, a liczba bezrobotnych do 25 roku życia na 1000 mieszkańców wyniosła 8,01 do 4,72). W takim wypadku naturalnym jest, że wskaźnik wpływów z podatków również jest ujemny -0,64, tak jak jego dynamika -0,21 (wpływy z podatków w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynoszą 725,44, a w grupie porównawczej 807,21).

Taka sytuacja ma też swoje konsekwencje w liczbie mieszkańców Miasta w wieku produkcyjnym, ponieważ muszą oni szukać zatrudnienia poza Miastem (wskaźnik -0,24) oraz w skali bezrobocia (wskaźnik -1.41).

Wskaźnik dotyczący długotrwale bezrobotnych na 1000 mieszkańców jest znacznie wyższy niż w miastach z grupy porównawczej (34,12 do 16,65), co klasyfikuje Miasto na ostatnim miejscu w Polsce. Wskaźnik bezrobocia ogółem wynosi 52,24 do 31,53. Bezrobotni zarejestrowani w Mieście Jarosław na koniec grudnia 2019 r. to 1591 osób (791 kobiet, 800 mężczyzn). Na 1000 mieszkańców Miasta przypada 400 osób pracujących. Wskaźnik syntetyczny dla obszaru "sytuacja materialna mieszkańców" wynosi -0,29 przy ujemnej dynamice na poziomie -0,19 (*Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego*).

Również w tym obszarze niezwykle ważne są instytucje otoczenia biznesu i rynku pracy. Naturalnym bowiem jest, że większość zadań publicznych dotyczących bezrobocia obejmuje Powiatowy Urząd Pracy. Istnieje jednak instytucja, która pośrednio może wspierać lokalny rynek pracy m.in. poprzez organizowanie kursów i stażów. Jest to działalność Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław- Przeworsk oraz Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. Instrumenty oraz możliwości pozyskiwania funduszy przez oba te podmioty mogą znacząco polepszyć sytuację na rodzimym i lokalnym rynku pracy.

Jarosławski rynek pracy charakteryzuje się zatem tym, że pracodawcy nie mają dostępnej odpowiednio wykwalifikowanej siły roboczej (wskaźnik -0,9), a bezrobotni mają słabą dostępność i jakość oferowanych miejsc pracy (-0,65). Naturalną konsekwencją wyludniania się Miasta jest spadek aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców. Ankieta przeprowadzona w 2020 roku wśród uczniów klas maturalnych jarosławskich szkół ponadpodstawowych pokazała, iż młodzież uważa, że oferty pracy są nieatrakcyjne (69,6%), a zarobki zbyt niskie (77,35 %). Co ciekawe, młodzi ludzie traktują zatrudnienie w dużych międzynarodowych firmach na porównywalnym poziomie atrakcyjności, co własną działalność gospodarczą i zatrudnienie w małych i średnich przedsiębiorstwach. Wnioski wynikające z przeprowadzonej wśród młodzieży ankiety, a mianowicie, że w Jarosławiu brak jest odpowiedniej ilości miejsc pracy, a te oferowane są nieadekwatne jakościowo, znajdują potwierdzenie we wskaźnikach MRL. Podobne wnioski płyną z przeprowadzonej w 2020 roku ankiety wśród jarosławskich przedsiębiorców, ponieważ większość z nich (ok. 54%) ocenia, że dostępność wykwalifikowanej kadry jest bardzo zła i dostateczna.

Ciekawym jest fakt, że aż 1/3 rodzin przeankietowanej młodzieży posiada własną rodzinną działalność gospodarczą, ale tylko ok. 4% młodych ludzi zamierza przejąć lub

pracować w tej firmie. Może to wskazywać na braki w zakresie promocji i edukacji w zakresie przedsiębiorczości wśród młodych ludzi.

3. Edukacja

W stosunku do nienajlepszego stanu lokalnego rynku pracy, dobrze rozbudowany system edukacji w Mieście pozytywnie się wyróżnia i obejmuje kształcenie ogólnokształcące, jak również zawodowe: geodezyjne, budowlane, spożywcze, chemiczne, odzieżowe i mechaniczne.

W Mieście znajduje się także najlepsza na Podkarpaciu (i 7 w Polsce), wg rankingu tygodnika „Perspektywy”, wyższa uczelnia zawodowa, czyli Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna im. ks. Bronisława Markiewicza (PWSTE).

W grupie porównawczej z całej Polski Jarosław jest na drugim miejscu pod względem liczby absolwentów szkół średnich w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Wskaźnik ten wynosi 176,6 w stosunku do 100,66 w grupie porównawczej. Natomiast liczba uczniów w szkołach średnich niemal dwukrotnie przewyższa wskaźnik z grupy porównawczej (60,33 do 32,71), plasując Miasto na trzeciej pozycji w całej Polsce. (*Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego*).

W roku szkolnym 2020/21 w placówkach publicznych obowiązek szkolny realizowało 4669 podopiecznych w wieku od 3 do 16 lat, w tym:

- wychowaniem przedszkolnym objętych było 1 547 dzieci,
- do szkół podstawowych uczęszczało 3 122 uczniów.

W placówkach niepublicznych obowiązek szkolny realizowało 565 podopiecznych w wieku od lat 3 do 16 lat, w tym:

- wychowaniem przedszkolnym objętych było 427 dzieci,
- do szkoły podstawowej uczęszczało 138 uczniów.

Od 1 września 2017 r. Gmina Miejska Jarosław jest organem prowadzącym dla szesnastu publicznych placówek oświatowych w tym: siedmiu przedszkoli publicznych oraz dziewięciu szkół podstawowych. Są nimi:

Publiczne Szkoły Podstawowe:

- 1) Szkoła Podstawowa nr 1 im. św. Królowej Jadwigi, ul. 3-go Maja 30,
- 2) Szkoła Podstawowa nr 2 im. ks. Stanisława Konarskiego, ul. Jana Pawła II 26,
- 3) Szkoła Podstawowa nr 4 im. Stefana Żeromskiego, ul. Stefana Żeromskiego 4,
- 4) Szkoła Podstawowa nr 5 im. Bałki Puzon, ul. Romualda Traugutta 16,

- 5) Szkoła Podstawowa nr 6 im. ks. Piotra Skargi, ul. Spytka z Jarosławia 2,
- 6) Szkoła Podstawowa nr 7 im. ks. Stanisława Staszica, ul. Dolnoleżajska 110,
- 7) Szkoła Podstawowa nr 9 im. Tadeusza Kościuszki, ul. Łazy Kostkowskie 14,
- 8) Szkoła Podstawowa nr 10 im. Wojska Polskiego, os. Słoneczne 7,
- 9) Szkoła Podstawowa nr 11 z Oddziałami Integracyjnymi im. Adama Mickiewicza, ul. Ignacego Kraszewskiego 39.

Przedszkola Publiczne:

- 1) Miejskie Przedszkole nr 1, os. Armii Krajowej 9,
- 2) Miejskie Przedszkole nr 3 im. Marii Kownackiej, ul. Legionów 11,
- 3) Miejskie Przedszkole nr 4, ul. Artura Grottgera 32,
- 4) Miejskie Przedszkole nr 8 Montessori, os. Słoneczne 6,
- 5) Miejskie Przedszkole nr 9 im. Jana Brzechwy, ul. Stanisława Wyspiańskiego 3,
- 6) Miejskie Przedszkole nr 10, os. Kombatantów 22,
- 7) Miejskie Przedszkole nr 11 w Jarosławiu, ul. Kraszewskiego 1,
- 8) Miejskie Przedszkole nr 12, Al. Pułkownika Wojciecha Szczepańskiego 2.

Sieć publicznych placówek na terenie miasta uzupełniają placówki niepubliczne, w tym sześć przedszkoli i jedna szkoła podstawowa:

- 1) Szkoła Podstawowa SS. Niepokalanek, im. bł. M. Marceliny Darowskiej, ul. Głęboka 1,
- 2) Niepubliczne Przedszkole SS Służebniczek im. E. Bojanowskiego, ul. 3-go Maja 12,
- 3) Niepubliczne Przedszkole „Akademia Uśmiechu”, ul. Skarbowskiego 14/U,
- 4) Przedszkole Niepubliczne „SMYK”, ul. Brzostków 9/11,
- 5) Niepubliczne Przedszkole Integracyjne „ WYSPA SKARBÓW”, ul. Pruchnicka 2D,
- 6) Niepubliczne Profilowane Przedszkole dla Dzieci z Autyzmem „DOBRY POCZĄTEK”,
- 7) Katolickie Niepubliczne Mikołajkowe Przedszkole im. Jana Pawła II, ul. Benedyktyńska 5.

Na terenie Gminy Miejskiej Jarosław funkcjonują placówki opieki nad dziećmi do lat 3, które są pod nadzorem Burmistrza Miasta Jarosławia. Należy jednak nadmienić, że żłobki nie podlegają pod resort oświaty, a należą do odrębnego systemu w dziale „rodzina”, regulowanego ustawą o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3.

Placówkami opieki nad dziećmi do lat 3 w naszym mieście są:

- 1) Miejski Żłobek Radosny Zakątek ul. Kraszewskiego 1 oraz ul. Skarbowskiego 10,
- 2) Oddziały Żłobkowe w Miejskim Przedszkolu nr 1 os. Kombatantów 22,
- 3) Oddziały Żłobkowe w Miejskim Przedszkolu nr 10 os. Armii Krajowej 9.

Tabela nr 10. Liczba uczniów uczęszczających do publicznych i niepublicznych placówek edukacyjnych w roku szkolnym 2020/2021

RODZAJ PLACÓWKI	LICZBA UCZNIÓW
Przedszkola	851
Oddziały przedszkolne	269
Przedszkola niepubliczne	427
Szkoły podstawowe niepubliczne	138
Szkoły podstawowe publiczne	2984

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosławia

Dane dotyczące rekrutacji do publicznych placówek przedszkolnych na rok szkolny 2020/2021 wskazują, że wszystkie dzieci, których rodzice złożyli wnioski w rekrutacji uzupełniającej o przyjęcie do placówki wychowania przedszkolnego zostały przyjęte.

W jarosławskich placówkach funkcjonują oddziały integracyjne, pozwalające na realizację obowiązku nauki dzieciom niepełnosprawnym w dostosowanych dla nich warunkach. W roku szkolnym 2020/2021 funkcjonuje 13 oddziałów integracyjnych (w tym 12 oddziałów w SP 11 i 1 oddział w SP 6).

W roku szkolnym 2020/2021 w Szkole Podstawowej Nr 1 im. Św. Królowej Jadwigi oraz w Szkole Podstawowej Nr 6 im. Ks. Piotra Skargi utworzono po raz pierwszy oddziały klas dwujęzycznych z językiem angielskim. W obu szkołach funkcjonuje obecnie po jednej klasie siódmej o profilu dwujęzycznym. Pozostałe oddziały to oddziały ogólnodostępne.

W Jarosławiu znajduje się również bardzo duża ilość szkół ponadpodstawowych, do których uczęszcza bardzo duża liczba ludzi młodych:

Tabela nr 11. Liczba uczniów uczęszczających do publicznych i niepublicznych ponadpodstawowych placówek edukacyjnych w roku szkolnym 2020/2021

	LICZBA UCZNIÓW OGÓŁEM		
	2018	2019	2020
I Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika	597	819	776
Zespół Szkół Budowlanych i Ogólnokształcących im. Króla Kazimierza Wielkiego	597	554	684
Zespół Szkół Drogowo-Geodezyjnych i Licealnych im. Augusta Witkowskiego	668	764	724
Zespół Szkół Ekonomicznych i Ogólnokształcących im. Marii Dąbrowskiej	385	513	562
Zespół Szkół Innowacyjnych	560	808	778
Zespół Szkół Spożywczych, Chemicznych i Ogólnokształcących im. Marii Curie-Skłodowskiej	705	656	833
Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących	801	942	904
Publiczne Katolickie Liceum Ogólnokształcące Parafii p.w. Bożego Ciała w Jarosławiu	24	86	110

Źródło: Dane Starostwa Powiatowego w Jarosławiu

Ogółem do jarosławskich szkół ponadpodstawowych uczęszcza 4926 uczniów, z czego około 3/4 młodzieży (jak wynika z ankiety przeprowadzonej w 2020 r. wśród uczniów klas maturalnych) dojeżdża do Jarosławia z sąsiednich gmin i miejscowości.

Również w zakresie możliwości kontynuowania nauki w mieście aż 60,51% ludzi młodych stwierdziło, że zachęca ich to do opuszczenia Jarosławia. Wynika z tego, że oferta edukacyjna jest niewystarczająca, niedostosowana do lokalnego rynku pracy oraz za mało innowacyjna w stosunku do istniejących trendów ogólnoswiatowych.

Czynnikiem wpływającym na emigrację ludzi młodych jest również poczucie braku wpływu na lokalne polityki. Niestety z przeprowadzonej ankiety wynika, że zdecydowana większość młodzieży nie ma lub ma ograniczone zaufanie do władz lokalnych i pracowników

instytucji publicznych. W połączeniu z innymi negatywnymi zjawiskami sprawia to, że aż 67% młodych ludzi uważa, że miasto Jarosław nie jest dobrym miejscem do życia.

Można zatem założyć, że w wyniku poprawy jakości życia, środowiska naturalnego oraz oferty kulturalno-rozrywkowej miasto Jarosław mogłoby stać się dobrym miejscem do życia dla młodych, nawet jeśli pracowaliby poza jego granicami. Jednocześnie istniejąca sieć dużych zakładów przemysłowych może stanowić dobre wzorce do rozwoju przedsiębiorczości. Należy również promować własną działalność gospodarczą oraz lokalne małe i średnie przedsiębiorstwa, rozwijać ideę buy local oraz rozważyć utworzenie wyspecjalizowanego podmiotu, którego celem będzie wspieranie rozwoju gospodarczego w Mieście oraz w skali powiatu jarosławskiego i Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław –Przeworsk. Ponadto Miasto posiada duży potencjał w postaci dojeżdżającej młodzieży do szkół ponadpodstawowych z okolicznych gmin, osoby te mogą w przyszłości osiedlić się w mieście Jarosławiu, o ile w czasach młodości poczują z nim więź, przede wszystkim dzięki poczuciu sprawczości i współdecydowaniu o politykach lokalnych Miasta.

C. Wymiar przestrzenny

Infrastruktura techniczna, usługi komunalne i zarządzanie przestrzenią

Infrastruktura techniczna i usługi komunalne

Miasto wyposażone jest w sieć wodociągową, kanalizacyjną oraz gazową. Według danych PWiK Jarosław Sp. z o.o. ze stycznia 2020 r., z miejskich urządzeń wodociągowych korzysta 96 % mieszkańców, co jest wskaźnikiem nieco wyższym aniżeli średnia dla miast w województwie wynosząca 94,6 %. Zaopatrzeniem Miasta w wodę zajmuje się Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. Woda pobierana jest z ujęcia powierzchniowego brzegowego rzeki San, a uzdatnianie jej odbywa się w Zakładzie Uzdatniania Wody w Muninie, którego zdolność produkcyjna wynosi 11 280 m³/dobę. Średnio zużycie wody na 1 mieszkańca Jarosławia w 2020 roku wyniosło 32,485 m³ i jest wyższe aniżeli przeciętnie dla miast w regionie, którego wartość ta kształtuje się na poziomie 31,6 m³.

W zakresie dostępu do sieci kanalizacyjnej Miasto cechuje się korzystnym wskaźnikiem, powyżej przeciętnej w województwie. Z urządzeń kanalizacyjnych, według danych PWiK Jarosław Sp. z o.o. ze stycznia 2020 r., korzysta 94 % mieszkańców, podczas gdy przeciętnie w miastach w województwie podkarpackim - 90,4 % ludności. Jarosław wyróżnia się bardzo

wysokim dostępem do sieci gazowej, na koniec 2019 r. korzystało z niej aż 97,1 % mieszkańców przy średniej dla miast w regionie na poziomie 88,8%.

Pozytywnym zjawiskiem, ze względu na niską uciążliwość dla środowiska, jest wzrost zużycia gazu do celów grzewczych. Wynika to z faktu budowy osiedlowych kotłowni gazowych i zamianę istniejących instalacji węglowych na paliwo gazowe. Mieszkańcy Jarosławia średnio zużywają 2639,6 kWh gazu na mieszkańca rocznie, przy średniej wojewódzkiej 2085,5 kWh gazu na mieszkańca rocznie.

W 2019 roku liczba odbiorców energii elektrycznej na terenie Miasta wynosiła 15128, natomiast zużycie energii wyniosło 612,14 kWh na mieszkańca, przy średniej wojewódzkiej 605,94 kWh na mieszkańca rocznie.

W Mieście zgodnie z uregulowaniami prawnymi zorganizowany jest system gospodarki odpadami. Podmiotem odbierającym odpady komunalne od mieszkańców Jarosławia jest Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Jarosławiu Sp. z o.o.

Na terenie Miasta działa oczyszczalnia ścieków z podwyższonym usuwaniem biogenów. Wielkość ścieków oczyszczonych w ciągu 2020 roku wyniosła 2952 dam³, w tym 100% oczyszczana została biologicznie, chemicznie i z podwyższonym usuwaniem biogenów.

Mieszkalnictwo i nieruchomości

Na terenie Miasta znajdują się ogółem 4983 budynki mieszkalne. W roku 2019 oddano do użytkowania 35 budynków mieszkalnych o łącznej powierzchni użytkowej 7580 m². Należy zauważyć, iż liczba mieszkań oddawanych do użytku w ciągu ostatnich lat rośnie. Przeciętna powierzchnia mieszkania w Jarosławiu wynosi 70 m², a na 1 mieszkańca przypada 26 m², podczas gdy średnio w regionie wielkości te kształtują się na poziomie 82,2 m² i 26,2 m².

Na koniec 2020 r. Gminie Miejskiej Jarosław przysługiwało prawo własności do:

nieruchomości o łącznej powierzchni 407,60 ha, w tym:

63,20 ha – drogi publiczne gminne,

49,57 ha – oddane w użytkowanie wieczyste osobom fizycznym i prawnym,

51,62 ha – oddane w użytkowanie (Polski Związek Działkowców),

25,25 ha – cmentarze (Stary, Nowy, Lotników-Szczytniańska, Garbarze, Wojenny, Żydowski),

23,00 ha – drogi wewnętrzne,

14,91 ha – oddane w trwałe zarząd na rzecz gminnych jednostek organizacyjnych,

10,90 ha – parki,

pozostałe grunty (m. in. rowy, nieużytki, inne);

160 budynków mieszkalnych (właściciel, współwłaściciel), w tym:

141 budynków wielolokalowych,

10 budynków jednolokalowych (Grodzka 13B, Grottgera 22, Słowackiego 9A, Spytka 9, Lubelska 5A, Nad Sanem 21, Węgierska 1, Zamkowa 3A, 3B, 3C),

9 budynków socjalnych (Wróblewskiego 16A, 20A, 20B, 20C, 20D, Siemieńskiego 1, Boczna Szczytniańskiej 15, Zwierzyniecka 24,26);

748 lokali, w tym:

652 lokali mieszkalnych o łącznej powierzchni 30 187 m²,

96 lokali niemieszkalnych o łącznej powierzchni 5 067 m².

Miasto posiada prawo użytkowania wieczystego gruntu Skarbu Państwa ustanowione na niżej wymienionych nieruchomościach:

działka nr 2660/28 obręb nr 5, udział 1/46 (ul. Legionów 20/kotłownia),

działka nr 1111, 1112/1 obręb nr 5, udział 2160/81648 (ul. Słowackiego 6),

działka nr 1849/2 obręb nr 4, udział 1/1.

Ponadto w 32 nieruchomościach gruntowych Gmina Miejska Jarosław posiada udziały w prawie własności bez udziałów związanych z prawem własności do lokali.

Zasób mieszkaniowy oraz polityka jego rozwoju zachęcająca do osiedlania się w Mieście wymaga dalszego rozwoju. Liczba mieszkań ogółem na 1000 mieszkańców jest mniejsza niż w grupie porównawczej (367,1 w Jarosławiu do 382,99 w grupie porównawczej). Liczba mieszkań komunalnych na 1000 mieszkańców w Jarosławiu jest również niższa niż w grupie porównawczej (24,54 do 29,96). Średnia trzyletnia liczby mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców jest nieco niższa niż w grupie porównawczej (2,7 do 2,76). Powierzchnia nowobudowanych mieszkań przypadających na jednego mieszkańca w wieku 25-34 w 2018 r. w Jarosławiu wynosiła 1,4 m², a w grupie porównawczej 1,69 m². Jednocześnie i w Jarosławiu i w grupie porównawczej, w porównaniu do roku 2015, powierzchnia ta wzrosła (1,19 w Jarosławiu, 1,47 w grupie porównawczej) (*Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego*).

Sieć transportowa

Miasto położone jest na przebiegu ważnych szlaków komunikacyjnych Polski południowej. Jarosław oddalony jest:

55 km od Rzeszowa (układem drogowym),

36 km od przejścia z Ukrainą w Korczowej,

59 km od lotniska w Jasionce k. Rzeszowa.

Ważnymi elementami układu drogowego jest przebiegająca w kierunku wschód-zachód, będąca elementem korytarza E-94, autostrada A-4 Korczowa – Katowice – Kraków - Zgorzelec oraz w kierunku północ-południe - droga krajowa nr 77 Warszawa - Lublin – Przemysł - Medyka. Ponadto przez obszar Miasta przebiegają drogi wojewódzkie: nr 865 oraz nr 880, a sieć dróg uzupełniają również drogi powiatowe i gminne.

Łączna długość dróg publicznych w Mieście wynosi: 132,80 km w tym:

drogi gminne – 68,8 km,

drogi powiatowe - 50,3 km,

drogi wojewódzkie - 4,6 km,

drogi krajowe – 9,1 km.

Przez Miasto przebiega główna linia kolejowa (ACG) nr 91 (Kraków-Przemysł) stanowiąca część pan-europejskiego szlaku E-30. Linia ta umożliwia bezpośrednie połączenie kolejowe Jarosławia m. in. z Rzeszowem, Przemysłem oraz Poznaniem, Szczecinem, Warszawą, Katowicami i Krakowem.

Kolejowe usługi przewozowe świadczą przewoźnicy należący do grupy PKP S.A., w tym: PKP Przewozy Regionalne (PR), PKP IC oraz PKP Tanie Linie Kolejowe (TLK). W zakresie przewozów świadczonych przez IC i TLK (dalekobieżne) oferta obejmuje ok. 12-14 kursów pociągów na dobę (w każdym kierunku), natomiast PR - 17-18 kursów pociągów (w każdym kierunku). Przy uwzględnieniu pociągów IC, TLK i PR, częstotliwość kursów pociągów w godzinach szczytu wynosi ok. 10 do 45 min. dla porannego i 15 min. do 1 godz. dla popołudniowego.

Czas przejazdu do Rzeszowa (52 km) wynosi:

dla IC i TLK – 36 do 39 min., co daje średnią prędkość na poziomie 82 km/h. Należy to uznać za poziom dobry w układzie aglomeracyjnym (przy zastrzeżeniu, iż jest to wynik dla pociągów dalekobieżnych),

dla PR – 43 do 50 min., co daje średnią prędkość na poziomie ok. 66 km/h. Należy to uznać za poziom akceptowalny (graniczny) w układzie aglomeracyjnym.

Czas przejazdu lokuje Jarosław jako skrajne miasto aglomeracji rzeszowskiej (przy przyjęciu kryterium czasu). Natomiast częstotliwość kursowania nie zapewnia swobody wyboru środka komunikacji i planowania podróży.

Gorsze parametry czasu dojazdu i prędkości handlowej występują dla dojazdów do Przemysła. Czasy są niemal zbliżone, jak dla dojazdu do Rzeszowa przy odległości

wynoszącej 35 km, co sprawia, iż prędkości wynoszą od ok. 55 km/h dla IC i TLK i 52,5 km/h dla PR.

Uzupełnieniem kolejowego transportu pasażerskiego z Jarosławia jest samochodowa komunikacja zbiorowa, zarówno krajowa, jak i międzynarodowa, we wszystkich kierunkach: Rzeszów, Kraków, Zakopane, Lublin, Warszawa oraz Ukraina - Lwów. W Mieście funkcjonują liczne biura oraz przystanki większości międzynarodowych przewoźników.

Na terenie Miasta funkcjonuje Miejski Zakład Komunikacji Sp. z o.o. obsługujący 9 linii, głównie w granicach Jarosławia. Oprócz 7 przewozów w ramach komunikacji miejskiej (linie 0, 8, 9, 10, 14, 15 i 16), MZK wykonuje przewozy w formule komunikacji regionalnej na dwóch liniach podmiejskich: 2, w relacji Jarosław – Pełkinie i 12, relacji Jarosław – Wietlin-Osada. MZK posiada 14 autobusów do obsługi transportu miejskiego. Są to autobusy spalinowe (diesel) o normie emisji spalin EURO IV - 2 autobusy, EURO V - 11 autobusów oraz 1 niespełniający norm.

Sieć linii MZK Sp. z o.o. w Jarosławiu obsługuje obszar zamieszkały przez ok. 45 500 osób. Poza liczącym 36 044 (na koniec 2020 r.) mieszkańców miastem Jarosław, linie MZK obsługują także 9 miejscowości ościennych, zamieszkałych przez ok. 9 500 osób. Poza Jarosławiem zamieszkuje więc ponad 1/5 mieszkańców całego obszaru obsługiwanego liniami MZK Sp. z o.o.

Wg stanu, na dzień 31 maja 2019 r., tj. sprzed pandemii koronawirusa, na liniach autobusowych MZK sp. z o.o. w Jarosławiu wykonywano łącznie 172 kursy w dniu powszednim, 37 kursów w sobotę i 27 w niedzielę.

Liczba kursów oferowana w sobotę stanowiła 21,5% liczby kursów w dniu powszednim. W niedzielę realizowano natomiast 15,7% liczby kursów wykonywanych w dniu powszednim i zarazem 73,0% liczby kursów wykonywanych w sobotę.

Miasto Jarosław położone jest w pobliżu nowoczesnego przejścia z Ukrainą w Korczowej posiadającego punkt celny. To stwarza, przy istniejącej sieci drogowej w mieście, dogodne warunki do rozwoju infrastruktury logistycznej z destynacją na Ukrainę i Słowację oraz wykreowania atrakcyjnej oferty terenów inwestycyjnych.

Stosunkowo blisko Miasta zlokalizowane jest również lotnisko w Jasionce k. Rzeszowa, posiadające segment CARGO. Firmy działające przy nim świadczą pełen wachlarz usług transportowych.

W ostatnich latach wykonano w Mieście łącznie 502 parkingi/miejsca postojowe. Poniżej w tabeli zamieszczono wykaz ogólnodostępnych parkingów miejskich

Tabela nr 12. Parkingi/miejsca postojowe wykonane w okresie 2018-2021

Parkingi ogólnodostępne oraz miejsca parkingowe wykonane w latach 2018-2021						
Lp.	Lokalizacja	Płatny	Otwarty dla wszystkich	Liczba miejsc	Liczba miejsc dla osób z niepełnosprawnościami	miejsca dla autobusu/ a. ciężarowego
1	ul. Benedyktyńska	X	tak	18	1	2
2	ul. Legionów	X	tak	23	1	X
3	ul. Przyklasztorna	X	tak	15	X	X
4	ul. Gębarowicza	X	tak	5	X	X
5	os. 1000-lecia	X	tak	55	2	X
6	ul. Konfederacka	X	tak	11	1	X
7	ul. Ordynacka	X	tak	13	2	X
8	ul. Zielińskiego - przy blokach	X	tak	5	X	X
9	ul. Popiela	X	tak	11	X	X
10	ul. Szczytniańska - obok Kaplicy	X	tak	130	7	X
11	os. Wojska Polskiego	X	tak	22	X	X
12	ul. Skarbowskiego	X	tak	50	X	X
13	PKP - Plac Więźniów KL Auschwitz	tak	tak	73	3	X
14	ul. Opolska	tak	tak	65	2	X

15	ul. Tatarska - "Mały Rynek"	X	tak	30	X	X
16	Stadion Miejski	X	tak	10	X	X
17	ul. Szczepańskiego	X	tak	42	X	X
18	Bulwary	X	tak	75	X	X

Źródło: Opracowanie własne

Dodatkowo opracowano koncepcję umiejscowienia parkingów i miejsc postojowych w obrębie Starego Miasta dla 17 ulic. Łączna liczba zorganizowanych miejsc parkingowych przewidziana jest na 357 miejsc, w tym 142 miejsca wzdłuż ulic, 58 miejsc na parkingach przy ulicach na działkach nieulicznych oraz 157 miejsc na parkingach poza ulicami.

Jeżeli chodzi o oświetlenie uliczne, to zgodnie z aktualnymi danymi na terenie Miasta funkcjonuje ok. 3292 opraw, 2065 opraw sodowych, 632 oprawy rtęciowe, 45 opraw halogenowych i 550 opraw LED. Spośród 3292 opraw 1011 jest własnością Miasta, a pozostałe 2281 jest własnością PGE.

Ścieżki rowerowe

W chwili obecnej na terenie Miasta nie ma ścieżek/dróg rowerowych. W ramach realizowanej przebudowy ul. Kraszewskiego zaplanowano realizację ścieżek rowerowych. Kolejne odcinki mają powstać w ramach budowy Bulwarów nad Sanem (ok 1 km), ciągu pieszo- rowerowego wzdłuż nowo projektowanej ul. Misztale (1557 m) oraz wzdłuż ul. Pełkińskiej (900 m).

W 2019 r. opracowano koncepcję ścieżek i szlaków rowerowych w obrębie Starego Miasta w ulicach: Grodzka, Rynek, Przemyska, Sobieskiego, Ludkiewicza, Cygańska Góra, Strzeleckiego, Mały Rynek, Jezuicka, Świętojańska i Spytka.

Zarządzanie przestrzenią

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego (PZPWP) przewiduje dla Jarosławia funkcję ośrodka subregionalnego – miejskiego ośrodka rozwoju o kierunkach rozwojowych:

- aktywności społeczno- gospodarczej,
- restrukturyzacji gospodarki,
- rozwoju turystyki i wypoczynku.

Dodatkowo Jarosław reprezentuje obszar historycznego układu urbanistycznego przewidzianego do objęcia szczególną ochroną. Uwagę zwracają zaznaczone w PZPWP korytarze rozwoju osadnictwa i obszary koncentracji procesów urbanizacyjnych. Wzdłuż Sanu występują obszary zalewowe przewidziane do ochrony wałami rzecznyymi. W części diagnostycznej PZPWP określa funkcje Miasta jako ośrodka produkcyjno-przemysłowego z aktywną przedsiębiorczością oraz jako ośrodka rozwoju szkolnictwa wyższego i średniego o znaczeniu ponadlokalnym i kulturalno-turystycznego. Zwraca uwagę pewien dualizm w podejściu do ochrony wartości środowiskowych, zwłaszcza doliny Sanu, wyrażający się w odmiennym podejściu do sposobów ochrony korytarzy ekologicznych i ochrony przeciwpowodziowej, a także tworzeniu obszarów urbanizacji.

Uwarunkowania wynikające ze „Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Jarosławia”.

W procesie opracowania strategii rozwoju Miasta należy dążyć do zachowania spójności z ramami rozwoju przestrzennego określonymi w dokumentach z zakresu planowania przestrzennego.

Dokumentem sporządzonym dla całego obszaru gminy, określającym w sposób ogólny politykę przestrzenną i lokalne zasady zagospodarowania, jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Jarosławia, przyjętym Uchwałą Nr 442/XXXI/2001 Rady Miasta Jarosławia z dnia 23 kwietnia 2001 roku ze zmianami. W dokumencie tym określono następujący, główny cel rozwoju Miasta Jarosławia: „Osiągnięcie zrównoważonego i trwałego rozwoju miasta, zapewniającego przyjazne dla mieszkańców warunki życia i utrzymanie jego wartości kulturowych - w drodze rozwoju przedsiębiorczości, wyspecjalizowanych usług i turystyki przy wykorzystaniu położenia geograficznego, unikatowych zabytków, rozwiniętej bazy usługowej, w tym oświatowej i utworzenia systemu zachęt dla inwestorów”.

Za cele strategiczne zapewniające spełnienie celu głównego w Studium uznano:

1. Ochronę dóbr publicznych oraz racjonalne i efektywne wykorzystanie istniejących wartości, stanowiących podstawę atrakcyjności Miasta.
2. Rozwijanie wielokierunkowej działalności gospodarczej, z uwzględnieniem reaktywowania funkcji Miasta jako znaczącego ośrodka wymiany handlowej, rozwoju

przemysłu oraz lokalnej przedsiębiorczości, jako głównych ekonomicznych funkcji Miasta.

3. Rozwijanie funkcji: turystycznej, usługowej i administracyjnej o charakterze ponadlokalnym oraz funkcji rolniczej jako uzupełniających, ekonomicznych funkcji Miasta.
4. Zapewnienie przyjaznych warunków życia i rozwoju społeczności lokalnej oraz sprawnego funkcjonowania Miasta jako miejsca zamieszkania, pracy, obsługi, wypoczynku i innych aktywności jego mieszkańców, ze szczególnym uwzględnieniem:
  - a) wysokiego standardu zamieszkania w mieście, przy zróżnicowanej ofercie zamieszkania,
  - b) wysokiego standardu wyposażenia w urządzenia usługowe i dostępności usług,
  - c) zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańców.
5. Zapewnienie prawidłowej obsługi komunikacyjnej, w tym dogodnych warunków dostępności terenów i wewnętrznej obsługi komunikacyjnej Miasta oraz dogodnych powiązań z terenami zewnętrznymi, ze szczególnym uwzględnieniem wsi na terenie powiatu jarosławskiego, a także dogodnych warunków funkcjonowania komunikacji przelotowej.
6. Zapewnienie prawidłowego poziomu wyposażenia Miasta w infrastrukturę techniczną poprzez modernizację i rozbudowę istniejących urządzeń.

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Jarosławia określono następujące obszary strategiczne, wymagające prowadzenia przez władze publiczne aktywnej strategii realizacyjnej, jako warunku osiągnięcia celów rozwoju Jarosławia:

1. Strefa centralna Miasta - UC, wymagająca restrukturyzacji, z zachowaniem wymagań konserwatorskich, w tym zwłaszcza na obszarze funkcjonalnym UC 1 - Starego Miasta, z Zespołem Pojezuickim, Opactwem Benedyktynek i ich otoczeniem,
2. Obszar funkcjonalny MS3 w strefie rozwoju funkcji mieszkaniowo-usługowej, stanowiący nową, śródmiejską dzielnicę Miasta,
3. zachodnia część obszaru MP2 w strefie rozwoju funkcji mieszkaniowo-usługowej, wymagająca restrukturyzacji,

4. Strefa DP pełni - jako dominującą - funkcję przemysłową z udziałem funkcji składowej, technicznej obsługi miasta strefy rozwoju działalności gospodarczej i technicznej obsługi Miasta. Polityka przestrzenna w strefie DP polega na utrzymaniu, modernizacji i rozwijaniu działalności gospodarczej w wyżej wymienionym zakresie, a także na uzupełnianiu wyposażenia strefy w niezbędne urządzenia towarzyszące (komunikacja, infrastruktura techniczna, zieleń izolacyjna). W strefie DP wyróżnia się m. in. obszary funkcjonalne:
  - a) DP1 z przeznaczeniem podstawowym pod produkcję, składy, magazyny, Park Naukowo-Technologiczny i usługi materialne – obszar przy ul. Morawskiej,
  - b) DP3 z przeznaczeniem podstawowym pod zabudowę produkcyjną, magazynową i składy – obszar przy ul. Kruhel Pełkiński,
  - c) DP4 z przeznaczeniem podstawowym pod tereny obiektów produkcyjnych, składów i magazynów – obszar przy ul. Hetmana Jana Karola Chodkiewicza.
5. Strefa DG, która pełni funkcje mieszane: przemysłową, obsługi technicznej miasta, obsługi komunikacji oraz lokalnej przedsiębiorczości. Polityka przestrzenna w strefie DG polega na utrzymaniu, modernizacji i rozwijaniu istniejącej działalności gospodarczej w zakresie zgodnym z funkcjami strefy, a także na uzupełnianiu wyposażenia terenu w niezbędne urządzenia towarzyszące (komunikacja, infrastruktura techniczna, zieleń izolacyjna). W strefie DG wyróżnia się m. in. obszary funkcjonalne - DG1 - w rejonie ul. Krakowskiej z przeznaczeniem podstawowym pod zabudowę usługową oraz obiektów produkcyjnych, składów i magazynów, DG3A - w rejonie ul. Kamiennej z przeznaczeniem podstawowym pod rozwijanie przedsiębiorstw typu usługowego pod warunkiem prowadzenie ich w sposób nieuciążliwy dla otoczenia.

Studium nie jest aktem prawa miejscowego, lecz jego ustalenia są wiążące przy sporządzaniu planów miejscowych. Realizując zapisy polityki przestrzennej Miasta oraz wychodząc naprzeciw procesom cywilizacyjnym, społecznym i gospodarczym, Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego podlega ciągłej aktualizacji. Za aktualizacją Studium jako dokumentu strategicznego podążają działania Miasta związane z ustalaniem prawa miejscowego w postaci miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla wyznaczonych obszarów Miasta. Obecnie Miasto posiada 36 obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla 16,41 % jego powierzchni. Mając na uwadze fakt perspektywy rozwoju na okres nie dłuższy niż 30 lat,

należy wyznaczyć nowe tereny pod zabudowę w celu uniknięcia zahamowania rozwoju gospodarczego gminy.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej wraz z ustaleniami i rekomendacjami w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie miejskiej Jarosław

Kluczowe uwarunkowania rozwojowe gminy Miejskiej Jarosław

Gmina Miejska Jarosław jest średniej wielkości gminą miejską. Jej kręgosłupem komunikacyjnym są, autostrada A-4 prowadząca w kierunku Rzeszowa, oddalonego o ok. 50 km, gdzie dodatkowo zlokalizowane jest lotnisko, przebiegające przez Miasto drogi wojewódzkie, a także linia kolejowa w kierunku Przemyśl-Rzeszów dalej Kraków-Katowice-Wrocław.

Niemalże centralnie położone w powiecie jarosławskim Miasto Jarosław pełni rolę ośrodka administracyjno-usługowego i gospodarczego o znaczeniu lokalnym. W skali Miasta występuje dość duże zróżnicowanie wewnętrzne, m.in. pod względem problemów społecznych, zasobów środowiska naturalnego, stref aktywności gospodarczej oraz stopnia wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Linia podziału – w uproszczeniu – przebiega jak trasa obwodnicy (DK 94) przez środek jednostki, dzieląc ją na gęściej zaludniony i silniej rozwinięty południowy-zachód (co wynika w dużej mierze z historii Miasta i dostępności transportowej) oraz – charakteryzujące się gorszymi parametrami północny-wschód, który jednocześnie posiada potencjał przyrodniczy w postaci zasobów środowiska naturalnego (rzeka San), pól rolnych oraz atrakcyjności turystyczno-rekreacyjnej, ale również dużych obszarów leżących w strefie zalewowej. Niżej zestawiono przykładowe rysunki przedstawiające uwarunkowania istotne dla modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej Miasta Jarosławia.

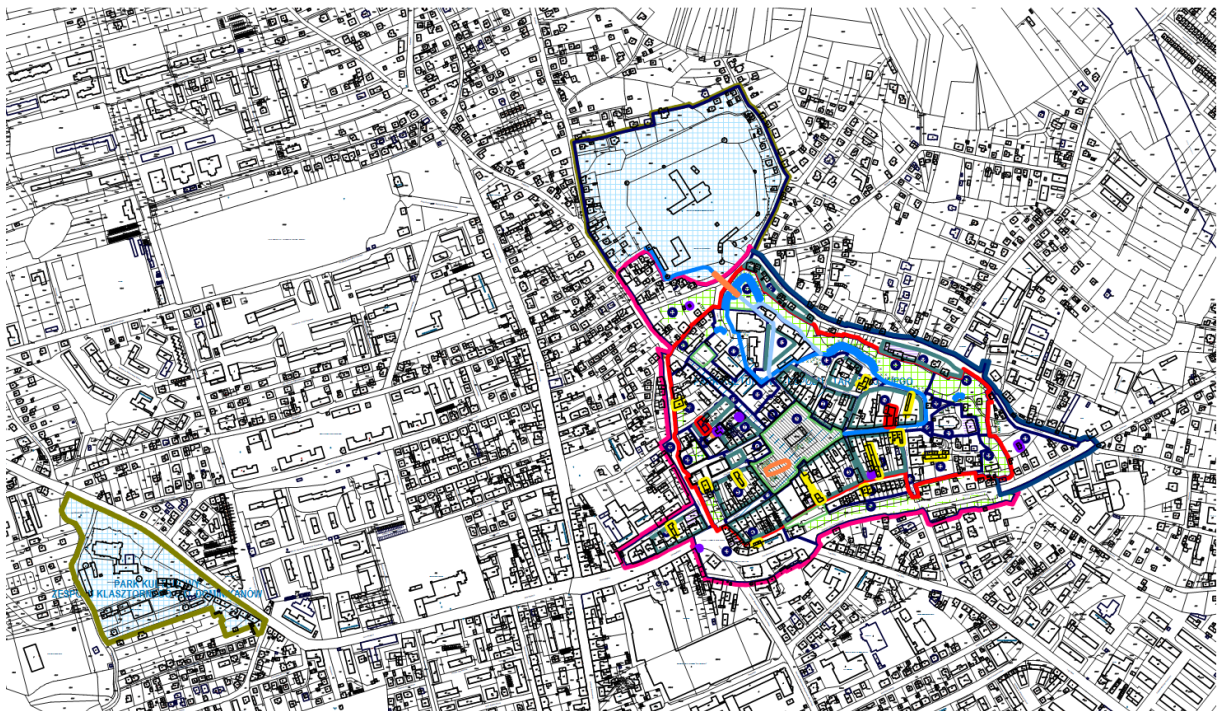
Rysunek nr 7. Obszary szczególnego zagrożenia powodziowego na terenie Gminy Miejskiej Jarosław (stan na koniec 2020 r.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie EW MAPA – wersja dla Urzędu Miasta Jarosławia.

Rysunek nr 8. Zasoby dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Miejskiej Jarosław – Jarosławski Park Kulturowy.
 Poniżej przedstawiono główne zasoby dziedzictwa kulturowego Miasta.

PARK KULTUROWY ZESPOŁU STAROMIEJSKIEGO ORAZ ZESPOŁU KLASZTORNEGO OO. DOMINIKANÓW W JAROSŁAWIU

ZESPÓŁ STAROMIEJSKI

- LEGENDA:**
- granica parku kulturowego
  - granica jednostki architektoniczno – krajobrazowej
  - numer jednostek architektoniczno – krajobrazowych
  - granica strefy wzmożonej ochrony konserwatorskiej (KONS)
  - granica strefy czynnej ochrony konserwatorskiej (INTE)
  - granica strefy kształtowania ekspozycji i ochrony elementów (KREA)
  - obiekty do ujęcia w GEZ
  - obiekty do remontu kapitalnego lub rekonstrukcji
  - obiekty do likwidacji
  - elementy historyczne do odtworzenia
  - elementy historyczne do uczynienia
  - zakaz lokalizacji wszelkiej zabudowy kubatarowej za wyjątkiem obiektów małej architektury
  - rekompozycja obszarów zabudowy
  - możliwość lokalizacji nowej zabudowy z uwzględnieniem zmiany zapisów w mpzp
  - obszary z odtworzeniem starych lub budową nowych oficyn, domknięciem niezabudowanych podwórz, budową kamienic
  - zakaz lokalizacji parkingów
  - możliwość lokalizacji parkingów
  - zakaz ruchu pojazdów samochodowych za wyjątkiem dostawy towarów i pojazdów uprzywilejowanych
  - proponowane ciągi piesze
  - proponowany alternatywny przebieg ciągów pieszych
  - ochrona, uczynienie obszarów dawnych fortyfikacji z zakazem zabudowy i zmian ukształtowania terenu
  - korekta istniejącej zieleni wysokiej (wyciszka częściowa lub całkowita)
  - uzupełnienie zieleni wysokiej
  - obszary publiczne i obszary zespołów klasztornych do urządzenia i zagospodarowania
  - zakaz lokalizacji reklam i urządzeń technicznych na przebiegu osi, ciągów i wglądów widokowych
  - proponowane miejsca ekspozycji widokowej

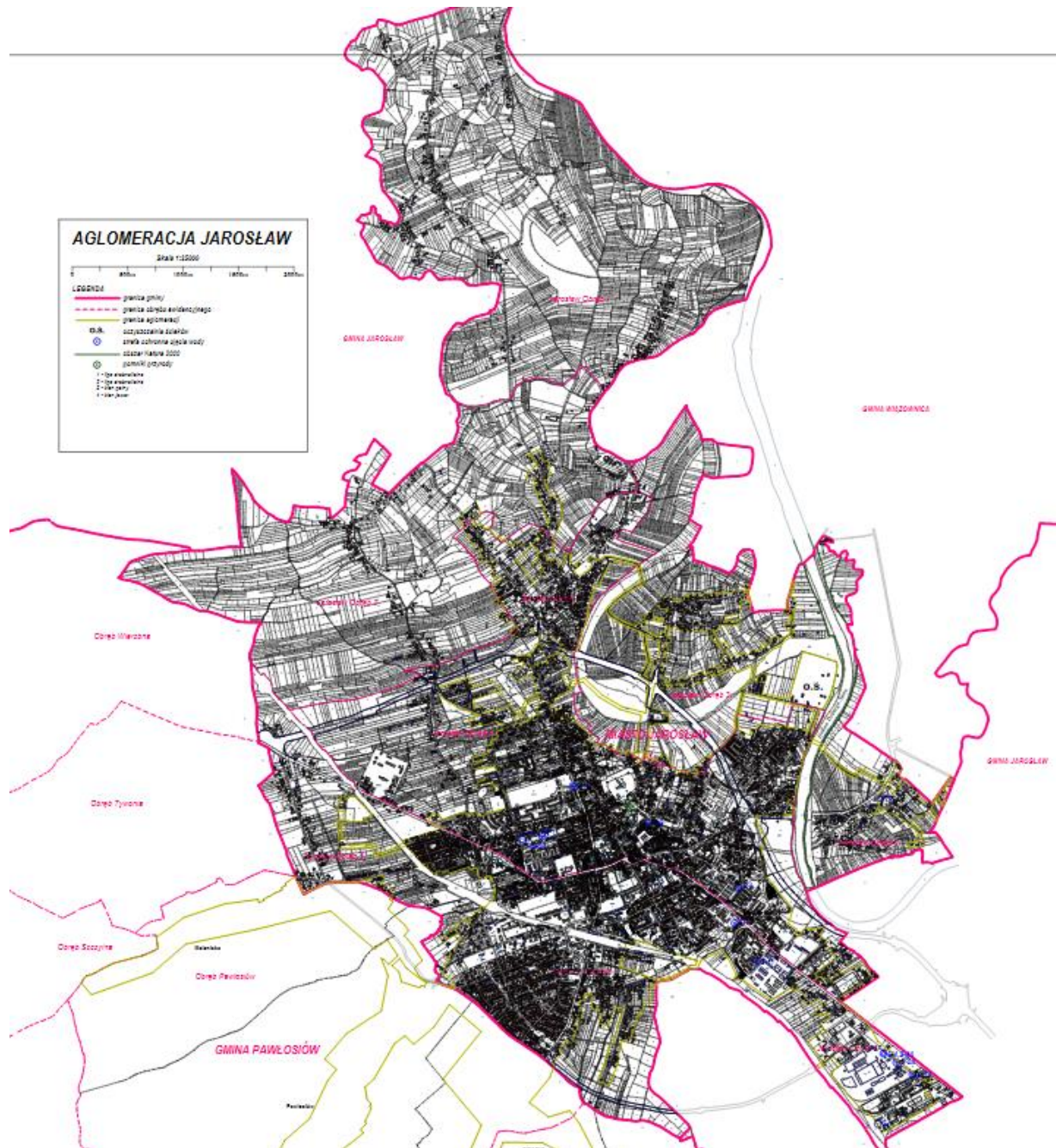
Źródło: Opracowanie własne.

Infrastruktura techniczna:

Rysunek nr 9. Aglomeracja Jarosław w zakresie gospodarki wod.- kan.

Poniżej przedstawiono obszar Aglomeracji Jarosław w zakresie gospodarki wodno-kanalizacyjnej. Z dostępu do miejskich urządzeń wodociągowych korzysta 96% ludności Miasta, natomiast z miejskich urządzeń kanalizacyjnych 94% ludności Miasta.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie EW MAPA – wersja dla Urzędu Miasta Jarosławia.

Rysunek nr 10. Sieć gazowa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie EW MAPA – wersja dla Urzędu Miasta Jarosławia.

Rysunek nr 11. Sieć kanalizacyjna na obszarze Gminy Miejskiej Jarosław.

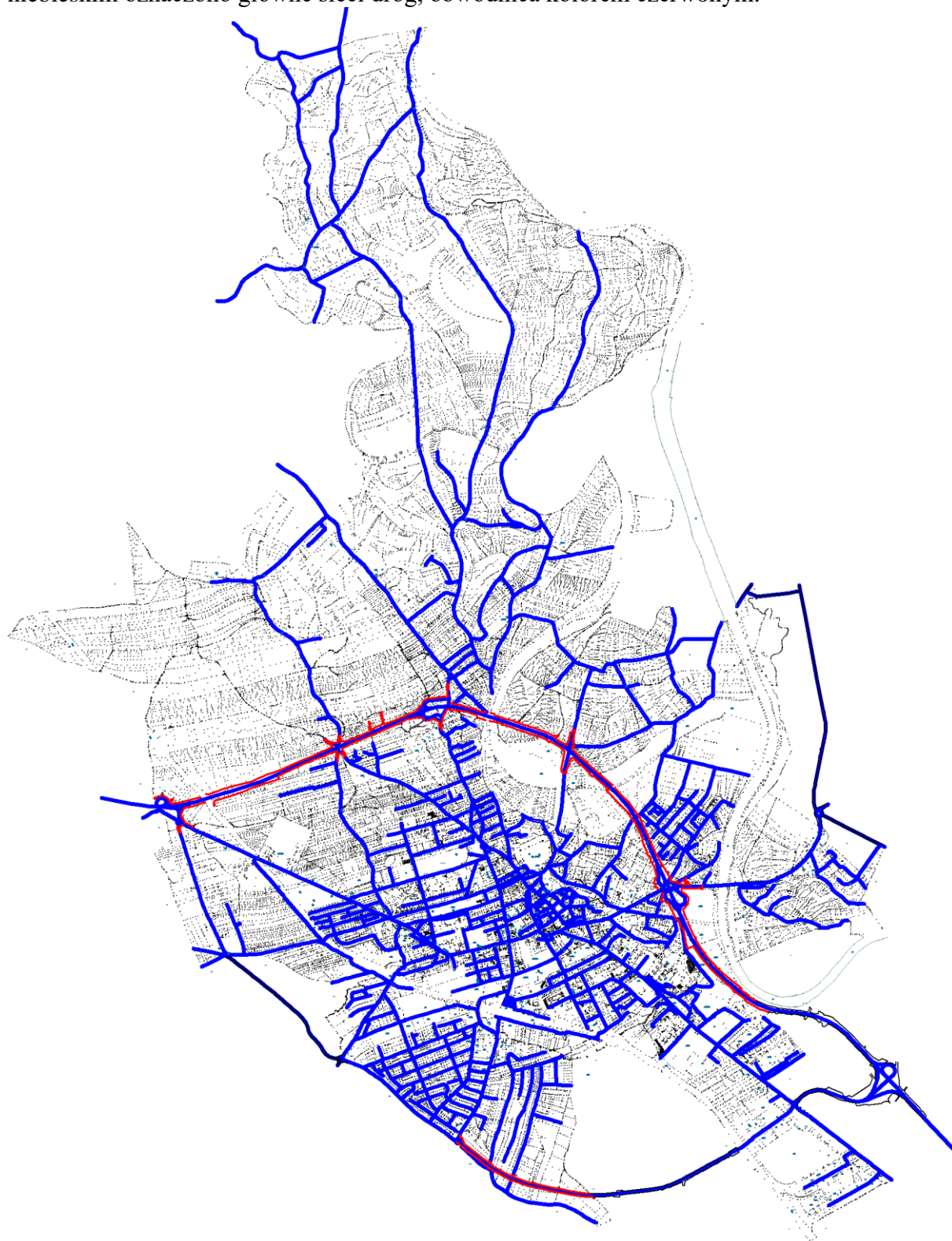
Poniżej przedstawiono graficzny obraz rozmieszczenia sieci kanalizacyjnej na obszarze Miasta. Z dostępu do miejskich urządzeń kanalizacyjnych korzysta 94% ludności Miasta.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie EW MAPA – wersja dla Urzędu Miasta Jarosławia.

Rysunek nr 12. Lokalny układ komunikacyjny Gminy Miejskiej Jarosław (stan na koniec 2020 r.).

Poniżej przedstawiono graficzny obraz głównych ciągów komunikacyjnych Miasta. Kolorem niebieskim oznaczono główne sieci dróg, obwodnica kolorem czerwonym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie EW MAPA – wersja dla Urzędu Miasta Jarosławia.

1.3.4. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Miejskiej Jarosław

Wizja rozwoju Gminy Miejskiej Jarosław

W 2027 r. Gmina Miejska Jarosław w pełni korzysta ze swojego położenia na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych, w niewielkiej odległości od centrów regionalnych. Bogate walory przyrodniczo-krajobrazowe oraz zasoby materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz bazująca na nich zróżnicowana oferta turystyczna przyciągają turystów oraz gości z Polski i zagranicy. Rozwija się konkurencyjna gospodarka lokalna, powiązana z efektywnym systemem edukacji i aktywnością zawodową mieszkańców oraz nowe funkcje usługowe i handlowe, a także przemysłowe w ramach wydzielonych stref aktywności gospodarczej. Sprawne i efektywne zarządzanie publiczne, aktywna współpraca samorządów, przedstawicieli sektora biznesu i organizacji pozarządowych zapewniają wysoką jakość i dostępność usług publicznych. Przyjęty zrównoważony model rozwoju, z dbałością o środowisko i ład przestrzenny, procentuje tym, że Gmina Miejska Jarosław jest miejscem przyjaznym i atrakcyjnym do życia, pracy oraz rekreacji i wypoczynku.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej

Model docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Miejskiej Jarosław jest zobrazowaniem spodziewanych i zaplanowanych w strategii gminy procesów rozwoju i ich wpływu na kształtowanie się struktur przestrzennych. Z jednej strony, ze względu na ukształtowanie terenu, historycznie ugruntowane użytkowanie przestrzeni (w tym sieć osadniczą), powiązania komunikacyjne, występujące zasoby naturalne i obszary cenne przyrodniczo, a także wiele innych uwarunkowań zastanych, a z drugiej strony w wyniku zdiagnozowanych w strategii problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych, wyodrębniono dwie zasadnicze strefy przestrzenne gminy:

Tereny, na których przewidywany jest rozwój zabudowy są wyodrębnione w oparciu o dominujące funkcje:

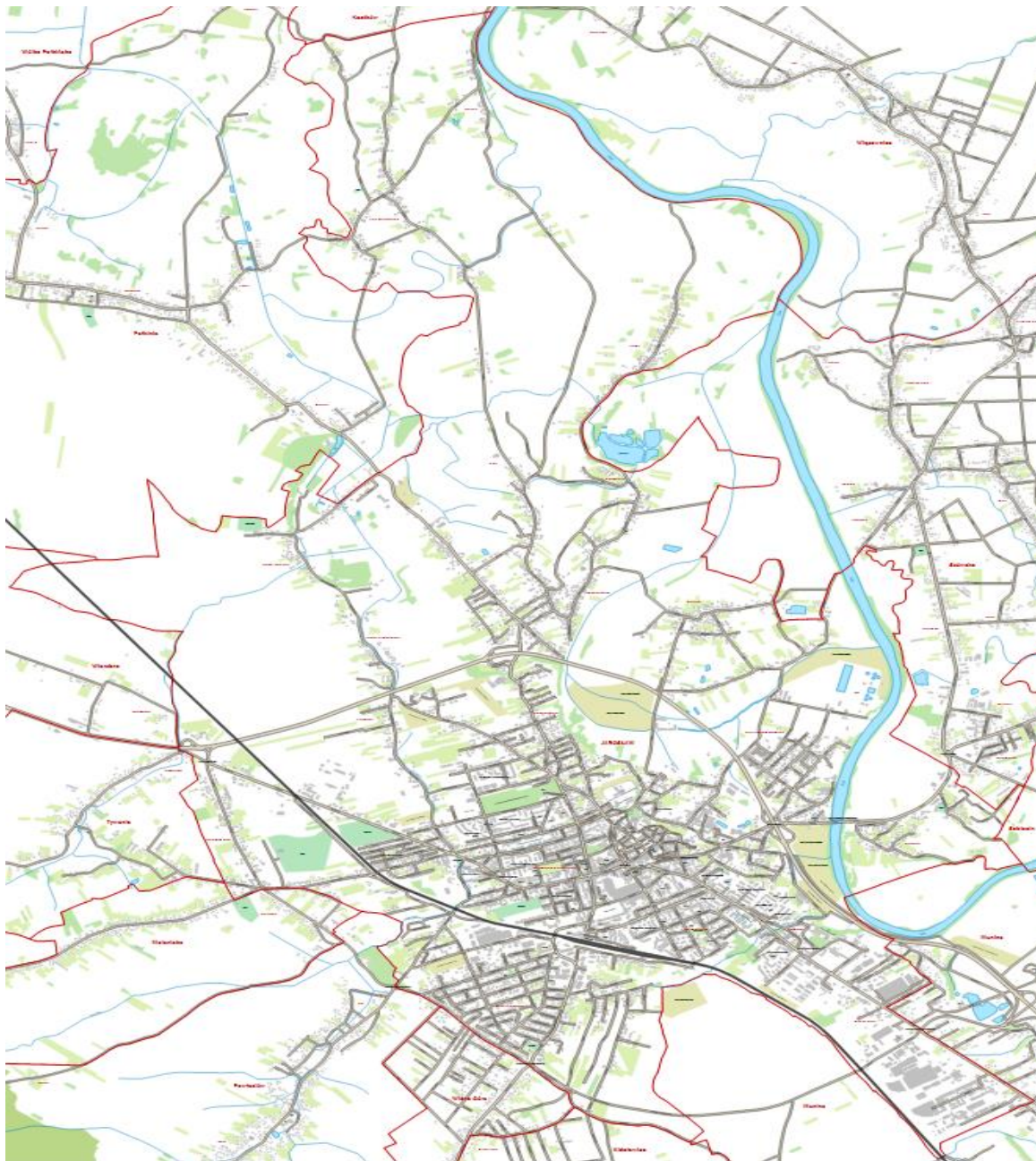
- zachowanie staromiejskiej struktury historycznej miasta Jarosławia,
- funkcje usługowe,
- funkcje mieszkaniowe,
- funkcje przemysłowe i strefy aktywności gospodarczej,

Tereny o innych dominujących funkcjach:

- tereny zieleni,
- tereny użytkowane rolniczo,
- wody.

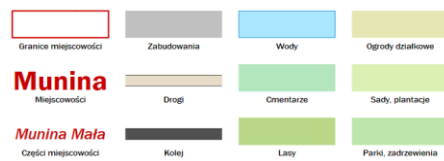

Rysunek nr 13. Funkcje terenów w Gminie Miejskiej Jarosław

JAROSŁAW

PLAN MIASTA 1:10000

Źródło: Opracowanie własne

1.3.5. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Miejskiej Jarosław – rozmieszczenie planowanych interwencji i planowane zmiany w przestrzeni gminy

Krótką charakterystyka obszarów i kierunki interwencji:

- Dla poprawy mobilności mieszkańców, a także wzmocnienia powiązań zewnętrznych, w tym z Miastem regionalnym, zaplanowano przebudowy i budowy nowych dróg.

Potencjalne konflikty: lokalizacja inwestycji w wymiarze społecznym i ekologicznym, potrzebne działania informacyjno-edukacyjne i konsultacje społeczne.

- Tereny wzdłuż ważnych dróg oraz węzłów komunikacyjnych są atrakcyjne dla inwestorów prywatnych. Możliwości zagospodarowania istniejących terenów w skali gminy zostały wyczerpane. Planowane inwestycje drogowe stanowią jednak szansę na otwarcie nowych obszarów z przeznaczeniem pod rozwój przemysłu.

- Mając na względzie, że dostępność komunikacyjna stanowi kluczowy czynnik dla atrakcyjności osadniczej, rynku pracy, turystycznej czy gospodarczej, zaplanowano budowę zintegrowanego centrum przesiadkowego wraz z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą. Inwestycja będzie polegała na zagospodarowaniu terenu przy dworcu kolejowym poprzez wybudowanie centrum przesiadkowego, budowę miejsc postojowych dla rowerów oraz zajezdni dla autobusów MZK, miejsc do ładowania pojazdów elektrycznych. Dodatkowo zakłada się utworzenie systemu tras rowerowych prowadzących do centrum przesiadkowego. Inwestycja, dzięki zwiększeniu atrakcyjności transportu publicznego i form alternatywnych względem samochodu, przyczyni się do poprawy jakości środowiska w Gminie, w szczególności jakości powietrza.

- Wymagania ustawowe, wskazują na konieczność zorganizowania na terenie Gminy nowych lokali socjalnych. Planuje się budowę budynku socjalnego na co najmniej kilkunastu mieszkań, w tym dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Potencjalny konflikt społeczny co do lokalizacji inwestycji, potrzebne działania informacyjno-edukacyjne i konsultacje społeczne.

- W obszarze Rynku i Jarosławskiego Parku Kulturowego znajdują się zabytki kultury o dużej wartości historycznej oraz potencjale rozwojowym. Wokół nich wyznaczono strefę turystyczną. W zamierzeniu działania realizowane będą poprzez współpracę strony publicznej, Organizacji Pożytku Publicznego i prywatnej.

- Jakość środowiska i komfort życia mieszkańców stanowią priorytet władz Miasta. Mając to na względzie, a także biorąc pod uwagę uwarunkowania terenu, koszty realizacji i utrzymania

inwestycji, wyznaczono obszary doposażenia w sieciową infrastrukturę techniczną. Rozwój sieci wodno-kanalizacyjnej planuje się przede wszystkim w miejscach charakteryzujących się najwyższym przyrostem udzielonych pozwoleń na budowę. W przypadku pozostałych obszarów, promowane i wspierane będą głównie rozwiązania indywidualne i sąsiedzkie.

- W przestrzeni gminy wskazano potrzebę zachowania terenów rolniczych, celem ich ochrony przed zainwestowaniem i efektywnego wykorzystania zasobów w postaci gleb wysokiej jakości i przydatności rolniczej.

Potencjalny konflikt z właścicielami działek, którzy liczą na ich przekształcenie w działki budowlane.

- Podejmując obowiązek ustawy o utworzeniu co najmniej jednego stacjonarnego punktu selektywnego zbierania odpadów komunalnych w gminie, zaplanowano utworzenie nowoczesnego PSZOK przy ulicy Krakowskiej. Po jego uruchomieniu planuje się wygaszenie PSZOK przy ul. Raclawickiej, usytuowanego w dość problematycznym miejscu wśród zabudowy jednorodzinnej. Potencjalny konflikt społeczny co do lokalizacji inwestycji, potrzebne działania informacyjno-edukacyjne i konsultacje społeczne.

- Ze względu na ponadprzeciętne walory przyrodniczo-krajobrazowo-turystyczne obszarów Miasta wzdłuż rzeki San, zaplanowano zagospodarowanie atrakcyjnych przestrzeni Bulwarów nad Sanem pod kątem aktywnego wypoczynku i turystyki kajakowo-rowerowej.

- Wydajność obecnie użytkowanych źródeł wody może być niewystarczająca w perspektywie obserwowanych zmian klimatycznych (często występujące susze). W związku z tym planuje się rozbudowę zbiorników gromadzących wodę.

Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w Gminie Miejskiej Jarosław.

1. Tereny zachowania staromiejskiej struktury historycznej Jarosławia:

- Charakterystyka: Obszar położony centralnie względem granic jednostki, kluczowy dla tożsamości Miasta, mający pełnić rolę funkcjonalnego i reprezentacyjnego centrum. Wyróżnia go historyczny układ urbanistyczny, którego elementem są rynek, Jarosławski Park Kulturowy, a także rozwinięta funkcja turystyczno-usługowa.

- Najważniejsze założenia zintegrowanej polityki rozwoju:

→ Zachowanie historycznej tkanki i struktury przestrzennej,

→ Kultywowanie tradycji handlowych rynku,

→ Podnoszenie walorów użytkowych oraz komercjalizacja funkcji turystycznej, z wykorzystaniem zasobu historycznego jako najważniejszego komponentu,

→ Kształtowanie wizerunku Jarosławia,

→ Zachowanie „żywego centrum miasta”.

• Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej:

→ Podporządkowanie nowej zabudowy historycznej kompozycji przestrzennej,

→ Zachowanie targowej funkcji części rynku,

→ Przekształcanie istniejących placów i skwerów na przestrzenie przyjazne mieszkańcom i turystom,

→ Zwiększenie udziału zieleni,

→ Uspokajanie ruchu poprzez: priorytet komunikacji pieszej, rowerowej i zbiorowej, ograniczanie ruchu samochodowego, dążenie do powiększania powierzchni przeznaczonej do ruchu pieszego,

→ Budowa miejsc parkingowych poza ścisłym centrum Rynku,

→ Dostosowanie części rynku do organizacji wydarzeń o charakterze kulturalnym, rozrywkowym, integracyjnym, plenerowym.

2. Tereny o funkcjach usługowych:

• Charakterystyka: Obszary administracyjno-usługowe, istotne ze względu na obsługę mieszkańców Miasta oraz gmin wchodzących w skład powiatu jarosławskiego, a także skupiające miejsca pracy. W obszarach tych zlokalizowane są m.in. instytucje i obiekty użyteczności publicznej, punkty handlowo-usługowe, w tym wielkopowierzchniowe, tereny obsługi komunikacji o znaczeniu ponadlokalnym.

• Najważniejsze założenia zintegrowanej polityki rozwoju:

→ Budowanie roli Miasta jako lokalnego lidera usług i handlu,

→ Porządkowanie i uzupełnianie struktury przestrzennej,

→ Zwiększanie potencjału gospodarczego, w tym wzmocnienie istniejących funkcji usługowych komercyjnych,

→ Podnoszenie jakości życia mieszkańców poprzez zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług.

• Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej:

→ Kształtowanie czytelnej, zwartej struktury przestrzennej i dopełnianie układów urbanistycznych,

- Kształtowanie struktury przestrzennej uwypuklające i wzmacniające znaczenie istniejących obiektów o ważnych funkcjach lokalnych i ponadlokalnych,
- Mieszanie i dodawanie funkcji,
- Zwiększenie udziału zieleni,
- Zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej (układ drogowy, komunikacja zbiorowa, infrastruktura piesza i rowerowa, węzeł przesiadkowy),
- Dobra organizacja miejsc parkingowych przy kluczowych obiektach.

3. Tereny o funkcjach mieszkaniowych – zabudowa wielorodzinna:

• Charakterystyka: Obszary zabudowy mieszkaniowej z przewagą zabudowy wielorodzinnej, wpisującej się w kontekst osiedli oraz jednorodzinnej o dużym zagęszczeniu w Mieście, z częściowo obecną funkcją usługową.

• Najważniejsze założenia zintegrowanej polityki rozwoju:

- Podnoszenie jakości życia i zamieszkania.
- Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Miasta dla budownictwa wielorodzinnego o niskiej intensywności oraz jednorodzinnej o wysokiej intensywności,
- Kształtowanie, porządkowanie i uzupełnianie struktury przestrzennej.

• Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej:

- Kształtowanie czytelnej, zwartej struktury przestrzennej i dopełnianie układów urbanistycznych,
- Kreowanie połączeń z układem zewnętrznym: komunikacyjnych i kompozycyjnych, w tym z terenami aktywnymi przyrodniczo,
- Zapewnienie dla terenów zabudowy mieszkaniowej dostępności terenów zieleni oraz estetycznych i funkcjonalnych przestrzeni publicznych (integrujących mieszkańców),
- Zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej (układ drogowy, komunikacja zbiorowa, infrastruktura rowerowa i piesza),
- Dążenie do poprawy dostępności infrastruktury społecznej (przedszkola, szkoły, place zabaw, skwery) i możliwie pełnej dostępności infrastruktury technicznej (mediów miejskich).

4. Tereny o funkcjach mieszkaniowych – zabudowa jednorodzinna:

• Charakterystyka: Obszary mieszkaniowe z przewagą zabudowy jednorodzinnej oraz zagrodowej, zlokalizowane poza centrum Miasta i przede wszystkim wzdłuż istniejących ulic,

które charakteryzują się tradycyjnymi cechami rozplanowania i sposobem sytuowania zabudowy.

• Najważniejsze założenia zintegrowanej polityki rozwoju:

- Podnoszenie jakości życia i zamieszkania,
- Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Miasta dla budownictwa mieszkaniowego jednorodzinnego,
- Kształtowanie, porządkowanie i uzupełnianie struktury przestrzennej,
- Ochrona krajobrazu kulturowego dawnych układów ruralistycznych.

• Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej:

- Utrzymanie i kontynuacja istniejącej struktury przestrzennej i form zabudowy, z możliwością jej uzupełnienia,
- Dopuszczenie drugiej linii zabudowy na zapleczu istniejących budynków usytuowanych wzdłuż ulic o mniejszym zagęszczeniu zabudowy,
- Kreowanie połączeń z układem zewnętrznym: komunikacyjnych i kompozycyjnych, w tym z terenami aktywnymi przyrodniczo,
- Kształtowanie zieleni m.in. poprzez powiązanie z usługami sportu i rekreacji,
- Zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej m.in. poprzez układ dróg publicznych, rowerowe połączenia z częścią historyczną miasta wzdłuż ciągów drogowych,
- Dążenie do poprawy dostępności infrastruktury społecznej (przedszkola, szkoły, place zabaw, skwery),
- Prowadzenie infrastruktury technicznej ograniczone przede wszystkim do dróg publicznych, bazujące na analizie potrzeb i rachunku ekonomicznym.

5. Tereny o funkcjach przemysłowych i strefy aktywności gospodarczej:

• Charakterystyka: Obszary pełniące kluczową rolę dla rozwoju gospodarczego Miasta, zlokalizowane w większości wzdłuż linii kolejowej i drogi gminnej nr 111319 (dawnej „4”), także w sąsiedztwie planowanych inwestycji drogowych i wyznaczonych stref aktywności ekonomicznej (tereny inwestycyjne oraz SSE Mielec).

• Najważniejsze założenia zintegrowanej polityki rozwoju:

- Zwiększanie atrakcyjności gospodarczej i inwestycyjnej gminy,
- Porządkowanie, uzupełnianie i kreowanie nowej struktury przestrzennej,
- Koncentracja obszarów wzdłuż obecnych i planowanych ciągów komunikacyjnych,
- Minimalizowanie negatywnych skutków dla ludzi, infrastruktury i środowiska, w tym stały monitoring.

• Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej:

- Budowa drugiego mostu na rzece San,
- Połączenie z ponadlokalnym układem komunikacyjnym,
- Tworzenie układu kompozycyjno-komunikacyjnego zapewniającego dostępność oraz dobrą dystrybucję terenów i ich obsługę,
- Uwzględnienie zapotrzebowania na miejsca parkingowe dla nowej zabudowy produkcyjnej, składów i magazynów,
- Ograniczenie negatywnego wpływu terenów aktywności gospodarczej na sąsiadującą zabudowę mieszkaniową, środowisko i krajobraz (np. strefowanie zabudowy, tworzenie pasów zieleni izolacyjnej i granic przestrzennych, ograniczenia w zasklepianiu gleby),
- Zwiększenie powierzchni terenów zieleni,
- Wyposażenie terenów zabudowy techniczno-produkcyjnej w kanalizację sanitarną i nakaz odprowadzania ścieków do kanalizacji sanitarnej,
- Uzbrajanie terenów proporcjonalnie do stopnia zainwestowania i zagospodarowania,
- Zapewnienie odpowiednich parametrów infrastruktury liniowej.

6. Tereny zieleni – skwery, park miejski, obszar Natura 2000 wzdłuż rzeki San:

• Charakterystyka: Obszary zieleni kluczowe dla systemu przyrodniczego, położone głównie we wschodniej i centralnej części Miasta, pełniące głównie role: klimatyczno-biologiczną, krajobrazową oraz rekreacyjno-społeczną.

• Najważniejsze założenia zintegrowanej polityki rozwoju:

- Zachowanie, ochrona i zrównoważone wykorzystanie systemu przyrodniczego,
- Zwiększenie ilości i dostępności terenów zieleni,
- Przeciwdziałanie degradacji środowiska dla zapewnienia harmonijnego rozwoju życia mieszkańców Miasta,
- Wykorzystanie terenów zieleni oraz ich najbliższego sąsiedztwa dla realizacji programów z zakresu rekreacji i wypoczynku (także sportu czy turystyki) oraz ochrony zdrowia i edukacji (ścieżki edukacyjne, szlaki turystyczne).

• Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej:

- Zachowanie i tworzenie nowych terenów zieleni,
- Wyznaczanie ścieżek edukacyjnych wyposażonych w miejsca parkingowe, infrastrukturę rowerową, tablice informacyjne i małą architekturę, umożliwiającą edukację, rekreację i wypoczynek, w szczególności w sąsiedztwie terenów zabudowy mieszkaniowej.

7. Tereny zieleni – zieleń urządzona, strefy rekreacyjno-wypoczynkowe i obszary o funkcjach turystycznych:

• Charakterystyka: Obszary dopełniające system przyrodniczy, pełniące głównie rolę rekreacyjno-społeczną i turystyczną.

• Najważniejsze założenia zintegrowanej polityki rozwoju:

- Zwiększenie powierzchni i dostępności terenów zieleni,
- Wykorzystanie potencjału przyrodniczego do stworzenia atrakcyjnej oferty aktywnego spędzania czasu wolnego (sport, rekreacja, wypoczynek, turystyka),
- Poprawa jakości zamieszkania oraz atrakcyjności osadniczej,
- Zachowanie i ochrona systemu przyrodniczego oraz krajobrazu,
- Poprawa warunków klimatycznych.

• Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej:

- Zachowanie i tworzenie terenów zieleni, obszarów rekreacyjno-wypoczynkowych, sportowych i turystycznych z dużym udziałem terenów aktywnych przyrodniczo,
- Porządkowanie istniejących i tworzenie nowych zespołów zieleni,
- Zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej: pieszej, rowerowej, transportu zbiorowego oraz samochodowej,
- Dopuszczenie lokalizacji obiektów budowlanych związanych z funkcją obszarów i usługami wspierającymi te funkcje, w tym niezbędnej infrastruktury – przy założeniu minimalizowania negatywnego oddziaływania obiektów na krajobraz,
- Zapewnienie dużego udziału zieleni wysokiej.

8. Tereny użytkowane rolniczo:

• Charakterystyka: Grunty orne, łąki, pastwiska zlokalizowane głównie w części północno-wschodniej.

• Najważniejsze założenia zintegrowanej polityki rozwoju:

- Zachowanie, ochrona przed zainwestowaniem i wykorzystanie zasobów w postaci gleb wysokiej jakości i przydatności rolniczej,
- Zachowanie i ochrona systemu przyrodniczego.

• Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej:

- Utrzymanie zwartych kompleksów użytków rolnych i zielonych z zadrzewieniami śródpolnymi oraz otuliną biologiczną cieków wodnych,
- Kontynuacja rolniczego sposobu użytkowania terenów, szczególnie w obrębie zwartych kompleksów gleb o wysokiej jakości i przydatności rolniczej,

- Przeciwdziałanie rozdrobnieniu arealu rolnego,
- Realizacja programu zalesień gruntów najslabszych, nieużytków i gruntów rolniczo nieprzydatnych,
- Wprowadzenie zakazu wyznaczania nowych terenów zabudowy poza terenami istniejącego zainwestowania (możliwość uzupełnienia istniejących struktur zabudowy – w dostosowaniu do lokalnych uwarunkowań przy pełnej ochronie wartościowych kompleksów rolnych, przyrodniczych, lokalnego krajobrazu oraz tradycji),
- Wprowadzenie zakazu lokalizacji obiektów oraz urządzeń degradujących w szerszym zasięgu środowisko w zakresie zdolności produkcyjno-rolniczej,
- Możliwe przekształcenia gruntów rolnych w tereny o innym użytkowaniu, jak: agroturystyka, turystyka, rekreacja, sport, wypoczynek, produkcja energii ze źródeł odnawialnych, parki i inne tereny zieleni urządzonej,
- Priorytet dla indywidualnych lub sąsiedzkich systemów zaopatrzenia w wodę oraz odprowadzanie i oczyszczanie ścieków.

9. Wody:

- Charakterystyka: Rzeka San, zbiorniki i ciekі wodne w przestrzeni Miasta oraz ich bezpośrednia otulina biologiczna.

- Najważniejsze założenia zintegrowanej polityki rozwoju:

- Zachowanie istniejącego systemu rzeki San, zbiorników i cieków wodnych, dążenie do poprawy klas czystości wód na obszarze całej gminy,
- Wykorzystanie rzeki San, zbiorników i cieków wodnych dla rozwoju funkcji związanych ze sportem, rekreacją, wypoczynkiem czy turystyką, przy pełnej ochronie systemu przyrodniczego,
- Prowadzenie działań zmierzających do zagęszczenia towarzyszącej sieci ekologicznej.

- Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej:

- Ochrona bezpośredniej otuliny biologicznej cieków wodnych zasadniczo z zakazem zabudowy kubaturowej (wyjątki: funkcje związane ze sportem, rekreacją, wypoczynkiem czy turystyką),
- Wprowadzenie zakazu podejmowania przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

Rysunek nr 14. Plan Miasta z Planami nowego mostu na rzece San.

Poniżej przedstawiono załącznik graficzny do planów budowy nowej przeprawy mostowej w kierunku wschodnim. Obecnie trwają prace związane z projektowaniem przeprawy, do wykonania wybrano wariant oznaczony kolorem purpurowym. Jest to jednak wariant najmniej optymalny dla mieszkańców Jarosławia, dlatego należy zadbać o budowę kolejnego mostu w przyszłości zlokalizowanego na terenie miasta np. wariant zielony lub granatowy.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie EW MAPA – wersja dla Urzędu Miasta Jarosławia.

Rysunek nr 15. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy miejskiej Jarosław – rozmieszczenie planowanych inwestycji i planowane zmiany w przestrzeni Gminy.

Poniżej przedstawiono stany własności gruntów na terenie Miasta. Kolorem żółtym oznaczono tereny będące własnością Gminy miejskiej Jarosław. Kolorem żółtym z purpurową obwódką oznaczono tereny inwestycyjne.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie EW MAPA – wersja dla Urzędu Miasta Jarosławia.

Rysunek nr 16. SSE Europark Mielec Strefa 1 LEAR ul. 3 Maja i Strefa 2 przy ul. Krakowskiej.

Poniżej przedstawiono strefy inwestycyjne SSE Europark Mielec. Obszary zlokalizowane przy ul. Krakowskiej oraz przy ul. 3-go Maja oznaczono kolorem zielonym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie EW MAPA – wersja dla Urzędu Miasta Jarosławia.

1.3.6. Obszary Strategicznej Interwencji

Obszary Strategicznej Interwencji (OSI) są przejawem zintegrowanego podejścia i mają na celu ukierunkowanie działań do konkretnych obszarów i dopasowanie ich do potrzeb i możliwości tych obszarów. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 proponuje OSI jako istotny element polityki regionalnej. Wśród OSI wskazanych na poziomie krajowym, znalazły się m.in.: obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta średnie tracące funkcje społeczno – gospodarcze oraz Wschodnia Polska. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju w województwie podkarpackim wskazuje 11 miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze: Przemyśl, Sanok, Jasło, Jarosław, Mielec, Krosno,

Dębica, Nisko, Stalowa Wola, Tarnobrzeg, Przeworsk, dla których zostały utworzone miejskie obszary funkcjonalne na poziomie regionalnym. Z kolei do obszarów zmarginalizowanych zaliczono 65 gmin. W celu uzyskania komplementarności działań na poziomie regionalnym i lokalnym ważnym jest ukierunkowanie obszarów zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2030. Strategia wojewódzka wprowadza koncept regionalnych OSI.

Samorząd Województwa do objęcia specjalnym wsparciem wskazał następujące regionalne obszary strategicznej interwencji: subregionalne bieguny wzrostu i miejskie obszary funkcjonalne, miasta powiatowe i małe, Rzeszów i Rzeszowski Obszar Funkcjonalny, obszary wiejskie, obszary zagrożone trwałą marginalizacją w województwie, obszar Bieszczad oraz obszar gmin „Błękitnego Sanu”.

Miasto Jarosław wpisuje się w poniższe Regionalne Obszary Strategicznej Interwencji:

1. policentryczne miejskie układy osadnicze, w ramach których postawiono na:
  - a. wzmocnienie roli biegunów wzrostu w świadczeniu usług publicznych oraz usług wyższego rzędu, a w szczególności wzmocnianie potencjałów wyróżniających je w skali krajowej, wśród działań założono:
    - i. umocnienie pozycji biegunów wzrostu w oparciu o ich potencjał w celu podniesienia ich pozycji w hierarchii ośrodków rozwoju na poziomie regionu i kraju,
    - ii. podejmowanie działań przeciwdziałających pogarszaniu się sytuacji społeczno-ekonomicznej w sytuacji ewentualnego zastoju gospodarczego wynikającego z uwarunkowań kryzysowych, w tym epidemii COVID-19 w 2020 r.,
    - iii. wzmocnienie rdzeni biegunów wzrostu w zakresie realizowanych funkcji miastotwórczych,
    - iv. wsparcie biegunów wzrostu w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych,
    - v. rozwój kapitału ludzkiego poprzez poprawę jakości edukacji oraz zróżnicowanie oferty edukacyjnej i popularyzującą naukę z wykorzystaniem innowacji,
    - vi. rozwój usług publicznych i podniesienie ich jakości, m.in. w zakresie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa publicznego,
    - vii. poprawa ładu przestrzennego obszaru poprzez integrację planowania przestrzennego,
    - viii. poszerzenie oferty kulturalnej i zwiększenie udziału mieszkańców w życiu kulturalnym regionu,
    - ix. wykorzystanie potencjału turystycznego ośrodków poprzez kreowanie różnorodnych produktów turystycznych,

- x. wsparcie uczelni oraz szkół poprzez włączanie ich w lokalne i regionalne programy promocji, a także uwzględnienie ich funkcjonowania w ofertach inwestycyjnych;
- b. rozwój potencjału gospodarczego miast, ze szczególnym uwzględnieniem biegunów wzrostu wraz z rozprzestrzenianiem trendów rozwojowych na otaczające je obszary funkcjonalne oraz wiejskie z uwagi na podnoszenie jakości życia mieszkańców, wśród działań założono:
  - i. rozwój obszarów dla potencjalnych inwestorów pod kątem możliwości rozwoju stref działalności gospodarczej,
  - ii. wspieranie rozwoju strefy działalności gospodarczej w kierunku powstawania i efektywnego funkcjonowania przedsiębiorstw wraz z oddziaływaniem na obszary wiejskie,
  - iii. kreowanie nowych miejsc pracy oraz zwiększenie wartości PKB poprzez rozwój sektora usług i przedsiębiorstw,
  - iv. zniwelowanie istniejących barier transgranicznych i zacieśnienie współpracy gospodarczej z przedsiębiorstwami z Ukrainy i Słowacji,
  - v. wprowadzenie w ośrodkach miejskich rozwiązań wpisujących się w ideę Smart City,
  - vi. kształtowanie miejskich terenów zieleni w nawiązaniu do idei: „zielone miasta”,
  - vii. wsparcie rozwoju biegunów wzrostu z wykorzystaniem ich potencjału turystycznego i rekreacyjnego;
- c. rozwój powiązań komunikacyjnych wewnątrz obszarów funkcjonalnych biegunów wzrostu, wśród działań założono:
  - i. zwiększenie spójności terytorialnej obszarów funkcjonalnych poprzez budowę, rozbudowę oraz modernizację infrastruktury kolejowej,
  - ii. modernizację i rozwój infrastruktury dróg lokalnych w celu zwiększenia spójności obszarów funkcjonalnych miast,
  - iii. rozwój transportu publicznego, w tym poprzez modernizację i rozwój infrastruktury w celu efektywniejszego przemieszczania się wewnątrz obszarów funkcjonalnych oraz między nimi, iv. wspieranie systemu zrównoważonego transportu wraz węzłami intermodalnymi typu P&R, B&R, v. rozwój zintegrowanej sieci ścieżek rowerowych, tras rowerowych, jako alternatywy dla przemieszczania się na krótkich odcinkach oraz służących rekreacji;
- 2. obszary wymagające szczególnego wsparcia w kontekście równoważenia rozwoju, w ramach których postawiono m.in. na rozwój i wspieranie obszaru gmin „Błękitnego Sanu”, z uwagi na położenie gmin wzdłuż biegu rzeki San. Podejmowane działania będą miały na celu kompleksowe rozwiązanie problemów gospodarki wodno-kanalizacyjnej oraz

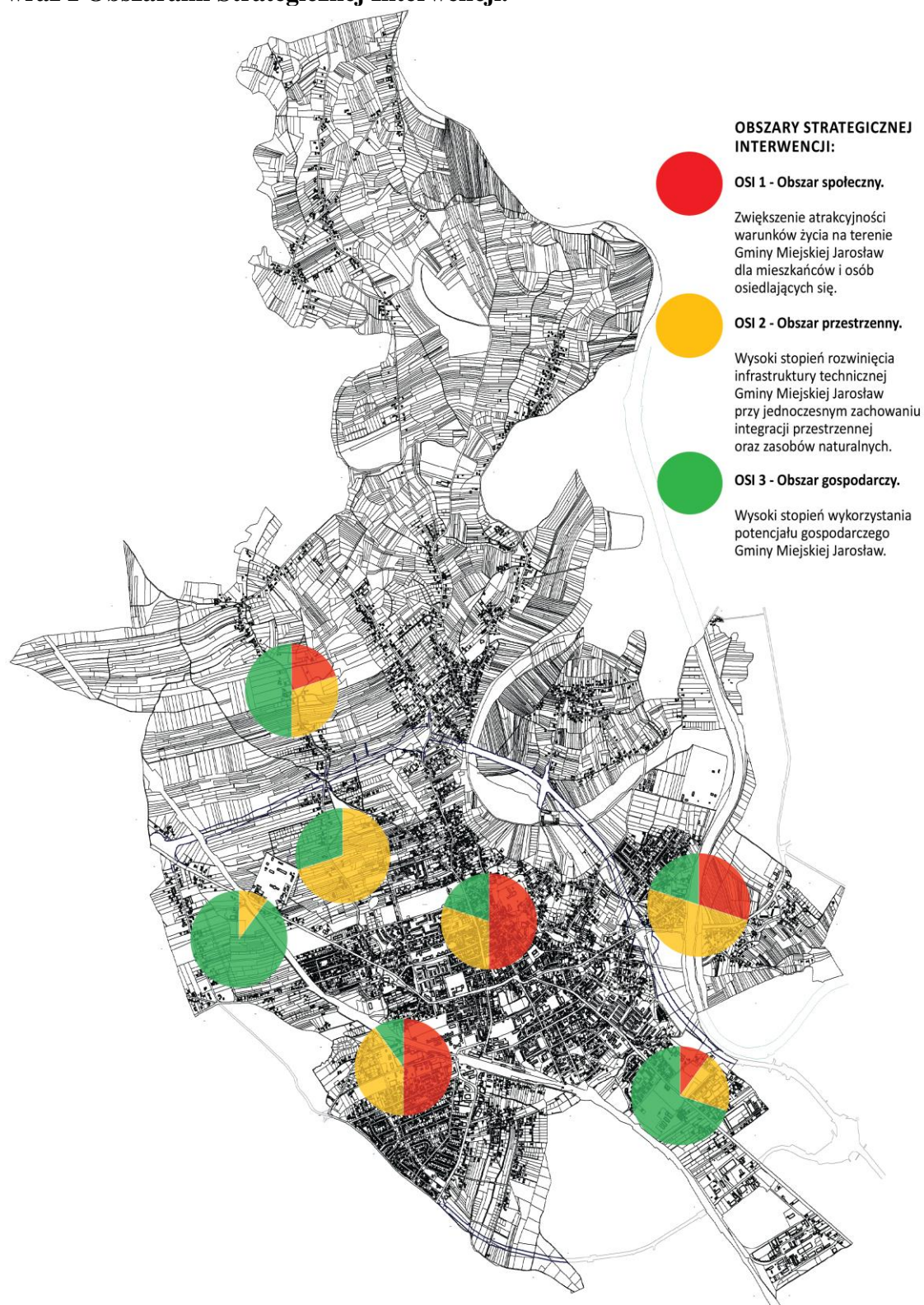
wykorzystanie atutów dla pobudzenia rozwoju gospodarczego gmin poprzez rozwój infrastruktury turystycznej, w celu poprawy jakości życia mieszkańców.

Miasto Jarosław będąc członkiem MOF Jarosław – Przeworsk ma warunki do stymulowania procesów prorozwojowych. Ponadto ma predyspozycje do rozwoju funkcji kulturalnych oraz gospodarczych, w szczególności rozwijania powiązań z Ukrainą. Natomiast bogate zasoby materialnego dziedzictwa kulturowego predysponują do rozwoju turystyki, w tym turystyki kulturowej. W nowej perspektywie finansowej 2021-2027 instrument terytorialny – zintegrowanych inwestycji terytorialnych (ZIT) będzie wykorzystywany do wspierania miejskich obszarów funkcjonalnych. Celem ZIT jest realizacja partnerskich projektów przyczyniających się do rozwiązywania problemów i wspólnego zaspokajania potrzeb obszaru objętego ZIT. Poza wskazaniem komplementarności z dokumentami strategicznymi istotnym jest określenie OSI na poziomie lokalnym i samego miasta. Podstawą wyodrębnienia lokalnym obszarów jest zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy, zdiagnozowany na podstawie identyfikacji deficytów i potrzeb rozwojowych, a także ich potencjałów stanowiących podstawę ich dalszego rozwoju. Co oznacza, że OSI na poziomie lokalnym zależą od sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej gminy, oraz od przyjętych kierunków rozwoju. W ramach Strategii Rozwoju Miasta Jarosławia wyodrębniono 3 lokalne obszary strategicznej interwencji:

1. obszar społeczny obejmujący obszar rewitalizacji wraz z dziedzictwem kulturowym/zabytkami. Zwiększenie atrakcyjności warunków życia na terenie Gminy Miejskiej Jarosław dla mieszkańców i osób osiedlających się,
2. obszar gospodarczy wyznaczony pod strefę aktywności gospodarczej/inwestycyjne. Wysoki stopień wykorzystania potencjału gospodarczego Gminy miejskiej Jarosław,
3. obszar przestrzenny dotyczący infrastruktury i środowiska. Wysoki stopień rozwinięcia infrastruktury technicznej Gminy Miejskiej Jarosław przy jednoczesnym zachowaniu integracji przestrzennej oraz zasobów naturalnych.

Obszary strategicznej interwencji zostały przedstawione w załączniku graficznym, stanowiącym rysunek nr 15.

Rysunek nr 15. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy miejskiej Jarosław wraz z Obszarami Strategicznej Interwencji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie EW MAPA – wersja dla Urzędu Miasta Jarosławia.

2. Środowisko przyrodnicze, zielen, czystość i estetyka

2.1. Środowisko przyrodnicze i zielen (stan, ochrona, gospodarka odpadami, OZE i in.)

Jarosław usytuowany jest na pograniczu dwóch krain geograficznych: Pogórza Rzeszowskiego, często w tej części nazywanego Pogórzem Jarosławskim i Doliny Dolnego Sanu. Miasto położone jest na malowniczym wzgórzu nad rzeką San, w bezpośredniej okolicy trasy zwanej Bramą w Bieszczady. Na skutek wielokrotnego przemieszczania się rzeki San zachowały się pozostałości starorzecza, zwane Sanowiskami, co wyraźnie zaznacza się właśnie w okolicach Jarosławia. Obecnie San na wielu odcinkach płynie korytem, które przekopane zostało na przełomie XIX i XX w. podczas regulacji rzeki.

Przez teren Miasta wzdłuż rzeki San przebiega obszar mający znaczenie dla wspólnoty Dolina Dolnego Sanu, który na wysokości południowo-wschodniej granicy Miasta przechodzi w kolejny obszar Natura 2000 Rzeka San. Poza obszarami Natura 2000 na północną granicę Miasta zachodzi Sieniawski Obszar Chronionego Krajobrazu.

Ze względów klimatycznych obszar Miasta znajduje się w obrębie dzielnicy rolniczoklimatycznej XVII - sandomiersko-rzeszowskiej (wg R. Gumińskiego). Dzielnica należy do typu klimatu podgórskich nizin i kotlin. Obejmuje środkową i wschodnią część Kotliny Sandomierskiej. Dzielnica charakteryzuje się stosunkowo wysokimi temperaturami latem i niskimi zimą. Średnia roczna temperatura wynosi 7,8°C, natomiast temperatura lipca osiąga wartości do 18,5°C, średnia temperatura stycznia oraz lutego to -4,5 °C. Średnie roczne sumy opadów wahają się w granicach 550-650 mm. Obszar charakteryzuje się niską wilgotnością powietrza pomimo znacznej sumy opadów. Okres wegetacyjny w rejonie dzielnicy trwa 219 dni (*Źródło: Program Ochrony Środowiska dla Gminy Miejskiej Jarosław na lata 2021-2024" ze strategią długoterminową na lata 2025-2030*).

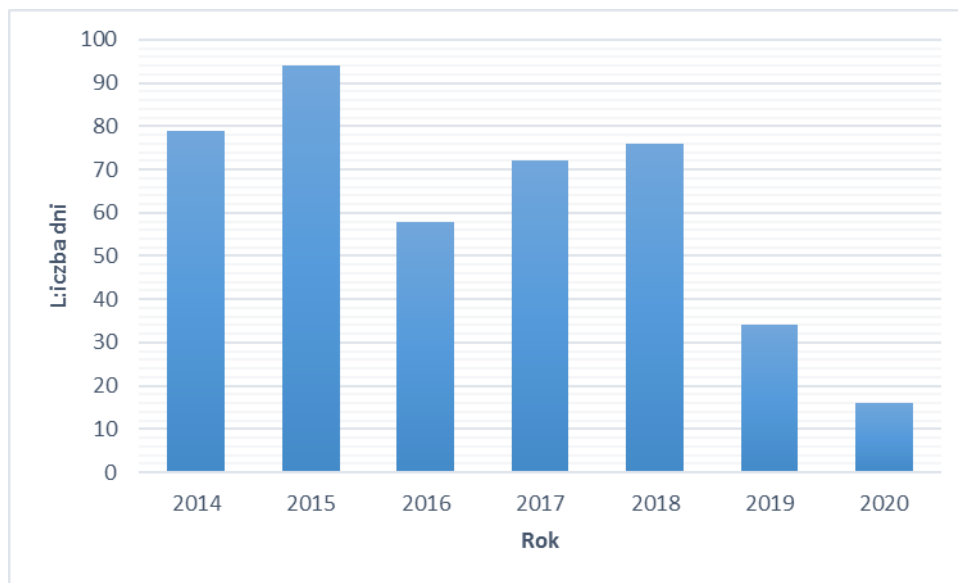
2.1.1. Stan powietrza

Poziom zanieczyszczenia powietrza klasyfikuje Jarosław w czołówce najbardziej zanieczyszczonych przez smog miast w Polsce i Unii Europejskiej. Wg danych WHO z 2018 roku znalazł się na niechlubnym 20 miejscu spośród 50 najbardziej zanieczyszczonych miast w całej Europie oraz jest najbardziej zanieczyszczonym na Podkarpaciu.

Jarosław jest miastem, w którym obok Dębicy występuje najwyższe stężenie średnioroczne pyłu PM10. W 2020 r. w Jarosławiu, podobnie jak na wszystkich stacjach pomiarowych w województwie podkarpackim, nie wystąpiło przekroczenie dopuszczalnego stężenia średnioroczne pyłu zawieszonego PM10, jednak jego wartość jest jedną

z najwyższych w województwie. W Jarosławiu w 2018 r. stwierdzono najwięcej przekroczeń 24-godzinnych stężenia pyłu PM10 powyżej 50 µg/m³ spośród wszystkich stacji pomiarowych w województwie podkarpackim, tj. przez 76 dni przy poziomie dopuszczalnym 35 dni. W latach 2019 i 2020 nastąpiła poprawa jakości powietrza w tym zakresie, dotrzymana została dopuszczalna liczba dni ze stężeniem dobowym wyższym od 50 µg/m³.

Wykres nr 10. Liczba dni z przekroczeniami dobowymi stężenia powyżej 50 µg/m³

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznych ocena jakości powietrza w województwie podkarpackim <https://wios.rzeszow.pl>

Powietrze w Mieście charakteryzuje się również wysokim poziomem benzo(a)pirenu w pyłe PM10, którego stężenie w latach 2014-2020 wynosiło od ponad 250 do ponad 550 % poziomu dopuszczalnego. Najwyższe stężenia benzo(a)pirenu zanotowane zostały w marcu, co wynika z faktu, że benzo(a)piren w powietrzu na obszarze Miasta pochodzi głównie z systemów ciepłych oraz z emisji zanieczyszczeń ze środków transportu.

Dla metali w pyłe PM10 wartości odniesienia zostały dotrzymane na terenie całego województwa podkarpackiego.

Wyniki pomiarów dwutlenku siarki wykazały dotrzymanie obowiązujących dla tego zanieczyszczenia poziomów dopuszczalnych dla stężenia średniorocznego i okresu zimowego na terenie całej strefy podkarpackiej w 2020 r. Zgodnie z wynikami modelowania dla strefy podkarpackiej, stężenie średnioroczne w Jarosławiu wyniosło w 2020 r. poniżej 10,4 µg/m³ przy dopuszczalnym poziomie 20 µg/m³.

Podobnie sytuacja przedstawia się w zakresie zanieczyszczenia dwutlenkiem azotu. Miasto Jarosław zlokalizowane jest w strefie, gdzie średnioroczne natężenie dwutlenku azotu kształtowało się na poziomie poniżej 10,4 µg/m³, przy dopuszczalnym stężeniu 30 µg/m³.

Wyniki pomiaru pyłu zawieszonego PM_{2,5} ze stacji monitoringu powietrza za rok 2020 wykazały przekroczenie obowiązującego dla tego zanieczyszczenia średniorocznego poziomu dopuszczalnego w kryterium ochrony zdrowia na terenie województwa podkarpackiego.

Wyniki pomiarów ozonu ze stacji monitoringu powietrza wykazały dotrzymanie obowiązującego dla tego zanieczyszczenia poziomu docelowego dla całego województwa podkarpackiego. Jeżeli chodzi o dotrzymanie poziomu celu długoterminowego (poniżej 6000 µg/m³) wyniki pokazują przekroczenie. Miasto Jarosław należy do strefy, gdzie to przekroczenie jest znaczne, poziom ozonu osiągnął wartość 9000,5-12000,4 µg/m³.

W 2019 r. na potrzeby opracowania Strategii Rozwoju Elektromobilności w Jarosławiu na lata 2020-2035 przeprowadzono inwentaryzację rocznej emisji zanieczyszczeń. W zakres inwentaryzacji weszły emisje bezpośrednie ze spalania paliw w budynkach, instalacjach i sektorze transportu oraz emisje pośrednie towarzyszące produkcji energii elektrycznej, ciepła i chłodu wykorzystywane przez odbiorców końcowych zlokalizowanych na terenie Gminy.

Inwentaryzacją zostały objęte emisje: dwutlenku węgla CO₂, tlenku węgla CO, tlenku siarki SO₂, tlenków azotu NO_x, pyłu PM₁₀, pyłu PM_{2,5}, benzo(a)pirenu B(a)P.

Całkowita roczna emisja CO₂ we wszystkich sektorach w mieście w 2019 r. wyniosła 140949,1t CO₂. Największy udział w łącznym bilansie mają sektory budownictwa mieszkaniowego (61945,6 t CO₂) oraz transportu (sumarycznie 37768,9 t CO₂).

Całkowita roczna emisja CO we wszystkich sektorach w mieście wynosi 2398,0 tCO. Największy udział w łącznym bilansie mają sektory budownictwa mieszkaniowego (1902,2 tCO) oraz transportu (sumarycznie 467,1 tCO).

Całkowita roczna emisja SO₂ we wszystkich sektorach w mieście wynosi 674,7 tSO₂. Największy udział w łącznym bilansie mają sektory budownictwa mieszkaniowego (437,5 tSO₂) oraz użyteczności publicznej (158,6 tCO₂).

Całkowita roczna emisja NO_x we wszystkich sektorach w mieście wynosi 292,9 tNO_x. Największy udział w łącznym bilansie mają sektory transportu (sumarycznie 144,4 tNO_x) oraz budownictwa mieszkaniowego (76,1tNO_x).

Całkowita roczna emisja PM₁₀ we wszystkich sektorach w mieście wynosi 177,1 tPM₁₀. Największy udział w łącznym bilansie mają sektory budownictwa mieszkaniowego (167,3 tPM₁₀) oraz transportu (5,0 tPM₁₀).

Całkowita roczna emisja PM_{2,5} we wszystkich sektorach w mieście wynosi 173,0 tPM_{2,5}. Największy udział w łącznym bilansie mają sektory budownictwa mieszkaniowego (164,5 tPM_{2,5}) oraz transportu (5,0 tPM_{2,5}).

Całkowita roczna emisja B(a)P we wszystkich sektorach w mieście wynosi 95,83 kg B(a)P. Największy udział w łącznym bilansie mają sektory budownictwa mieszkaniowego (94,72 kg B(a)P) oraz przedsiębiorstw i usług (0,89 kg B(a)P).

Na zły stan powietrza w Jarosławiu wpływa głównie:

- niska emisja generowana głównie przez kotłownie w budynkach indywidualnych, wykorzystujące przestarzałe piece na paliwo stałe,
- emisja pochodząca z transportu związana z deficytem dróg rowerowych na terenie Miasta oraz złą jakością infrastruktury drogowej,
- energochłonność infrastruktury gminnej (ograniczone wykorzystanie odnawialnych źródeł energii; używanie przestarzałego oświetlenia w budynkach oraz energochłonnych lamp oświetlenia drogowego).

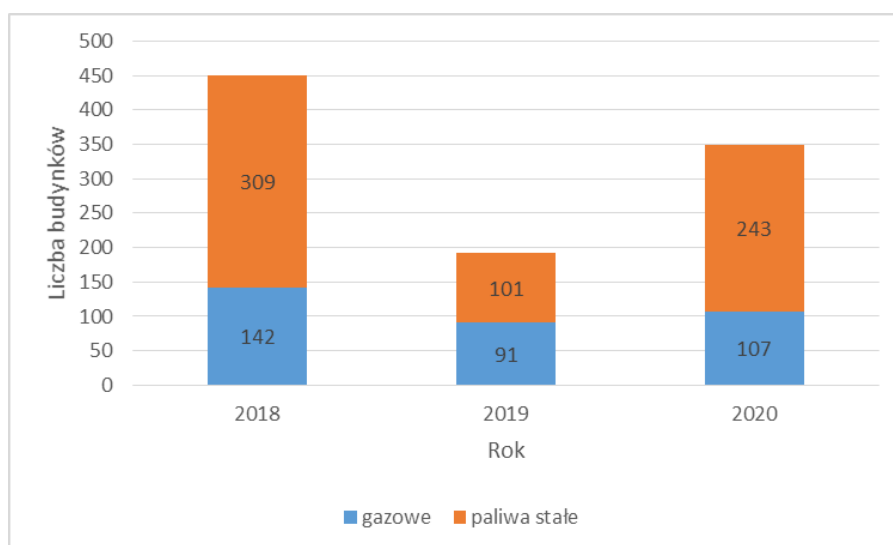
Na podstawie kontroli przeprowadzonych przez Straż Miejską w Jarosławiu można stwierdzić, że w domach jednorodzinnych na terenie Miasta nadal zdecydowanie przeważają kotły na paliwa stałe. Wśród skontrolowanych w 2018 roku 451 gospodarstw tylko 142 posiadało kocioł gazowy.

W 2019 roku przeprowadzono 192 kontrole, w tym odnotowano 91 kotłowni gazowych. W 2020 roku skontrolowano 350 domów jednorodzinnych, z tego 107 opalano gazem.

W 2020 r. w wyniku realizacji projektu parasolowego „Ekologiczne partnerstwo Miasta Jarosławia i Gminy Pawłosiów – realizacja planów niskoemisyjnych” dofinansowanego ze środków Unii Europejskiej, z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 wymieniono w Jarosławiu 223 nieefektywne kotły na paliwo stałe na kotły gazowe kondensacyjne – 189 i kotły opalane biomasą – 34.

Wykres nr 11. Struktura paliw w gospodarstwach domowych na podstawie przeprowadzonych kontroli Straży Miejskiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

Na potrzeby opracowania Programu Rewitalizacji Gminy Miejskiej Jarosław na lata 2016-2020 poddano analizie budynki komunalne będące w zarządzie Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Jarosławiu. Odsetek budynków komunalnych posiadających piece węglowe w 2015 r. dla Gminy Miejskiej Jarosław wyniósł 68,62. Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w Dzielnicy I – 85,87, Dzielnicy III – 75,00, Dzielnicy IV – 75,00 oraz Dzielnicy VII – 100,00. Na potrzeby niniejszej diagnozy zinwentaryzowano źródła ciepła w budynkach jednostek organizacyjnych Miasta. W zdecydowanej większości budynki te opalane są gazem.

2.1.2. Hałas

Na potrzeby przebudowy sygnalizacji świetlnej w październiku 2019 r. dokonano pomiarów natężenia ruchu drogowego na skrzyżowaniu ulic: Grunwaldzka – Jana Pawła II / Kraszewskiego – Słowackiego. Przez główne skrzyżowanie w Mieście przejeżdża w ciągu doby około 20 000 samochodów. Zbyt duże natężenie ruchu na drogach powoduje przekroczenia dopuszczalnych wartości hałasu na odcinkach dróg wojewódzkich na terenie Miasta. Poniższa tabela ukazuje wyniki pomiarów:

Tabela 13. Dobowy ruch pojazdów silnikowych na drogach krajowych i wojewódzkich zgodnie z generalnym pomiarem ruchu GDDKiA w roku 2015

Odcinek	Ogółem silnikowe	Motocykle	Samochody osobowe, mikrobusy	Samochody dostawcze	Samochody ciężarowe bez przyczepy	Samochody ciężarowe z przyczepą	Autobusy	Ciągniki
DK77 – Wólka Pełkińska - Jarosław	4385	47	3433	342	162	327	49	25
DK94 – Węzeł Jarosław Zachód – obwodnica Jarosławia (węzeł Kruhel Pełkiński)	11252	88	9074	1118	269	592	100	11
DK94 - obwodnica Jarosławia (węzeł Kruhel Pełkiński) -obwodnica Jarosławia (węzeł Centrum)	8561	151	6028	1260	294	804	24	0
DK94 - obwodnica Jarosławia (węzeł Centrum) - obwodnica Jarosławia (węzeł Tuczempy)	9054	62	6912	956	324	762	34	4
DW865 – Jarosław - Szówsko	18321	421	16013	1008	293	421	147	18
DW880 – Jarosław – Widna Góra	8181	131	7380	335	115	49	155	16

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GDDKiA

2.1.3. Gleby

Gleby w Mieście należą do czarnoziemów i zaliczane są do I-II klasy bonitacyjnej. Jarosław leży w obszarze, którego 61-80% gleb należy do gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych o potrzebach wapnowania (zakwaszenie gleby jest jednym ze wskaźników jej chemicznej degradacji) i 21-40% gleb o niskiej i bardzo niskiej zawartości fosforu. Występujące mady nadszańskie oraz lessy na Pogórzu Rzeszowskim sprawiają, że większość regionu jarosławskiego jest od dawna objęta intensywną gospodarką rolną. Ma to wpływ na przeobrażenia krajobrazu - istotnym jego elementem są użytki rolne oraz uprawy roślin.

2.1.4. Zasoby wodne

Gmina Miejska Jarosław położona jest na obszarze dorzecza górnej Wisły. Sieć rzeczna na terenie Miasta stanowią:

1. rzeka San - na odcinku 5 km, będąca głównym źródłem zaopatrzenia mieszkańców w wodę pitną. Wody rzeki San, zarówno poniżej Miasta jak i powyżej, zaliczane są generalnie do III klasy czystości, co oznacza, iż charakteryzują się zadowalającym stopniem jakości umożliwiającym jej spożycie po uprzednim wysokosprawnym uzdatnieniu chemicznym i fizycznym. Podkreślić należy, iż rzeka San jest również odbiorcą ścieków komunalnych m.in. z obszaru Jarosławia,
2. potok Szewnia Miłka,
3. potok Głęboki o długości: 2035 mb - rów deszczowy w posiadaniu Miasta Jarosław,
4. koryto Starego Sanowiska, o długości ok. 7100 mb wraz z urządzeniami melioracyjnymi: rowy odwadniające teren pomiędzy ul. Podgórze i ul. Jarową oraz rów odwadniający biegnący od ul. Rybackiej, które mają znaczenie irygacyjne, umożliwiające odpływ nadmiaru wody w okresach wysokich stanów oraz zasilające w wodę przyległe tereny rolnicze w okresie niedoboru wilgoci.

Udział zbiorników wód stojących w ogólnej powierzchni zarówno Miasta jak i terenów przypadających na wody powierzchniowe jest niewielki.

Miasto leży w obrębie jednostki geologicznej – Zapadliska Przedkarpackiego. W regionie przedkarpackim występują dwa użytkowe piętra wodonośne: trzeciorzędowe i czwartorzędowe. Wody w pozostałych piętrach (głównie mezozoicznym) nie są użytkowane. Badanie przeprowadzone w punkcie pomiaru wody podziemnej nr 80 w obszarze 136 zgodnie z JCWPd (wg podziału na 172 obszary) określiły jakość tych wód jako III klasy tj. wody zadowalającej jakości.

Podstawowym źródłem zaopatrzenia w wodę użytkową i do celów przemysłowych jest ujęcie na rzece San (ZUW w Muninie), wykorzystywane są również wody podziemne.

Na terenie Miasta znajdują się 23 studnie, które ujęte są w wykazie studni gminnych i objęte bieżącą kontrolą Powiatowego Inspektora Sanitarnego. Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Jarosławiu Sp. z o.o. wytypowało 12 studni na potrzeby dostawy wody w warunkach kryzysowych.

Według podziału na jednolite części wód powierzchniowych (JCWP) obszar Miasta Jarosławia mieści się w obrębie: JCWP Szewnia (RW200017225729), JCWP San do Huczek do Wisłoki, bez Wisłoki (RW2000192259) oraz Dopływ spod Kidałowic (RW200016225572).

Tabela nr 14. Charakterystyka JCWP z terenu Miasta Jarosławia

	Szewnia (RW200017225729)	San do Huczek Wisłoka, bez Wisłoka (RW2000192259)	Dopływ spod Kidałowic (RW200016225572)
Status JCWP	naturalna	naturalna	naturalna
Typ JCWP	17 – potok nizinny piaszczysty	19 – rzeka nizinna piaszczysto-gliniasta	16 – potok nizinny lessowy lub gliniasty
Stan / potencjał ekologiczny	umiarkowany	słaby	poniżej dobrego
Wskaźnik determinujący stan/ potencjał ekologiczny	fitobentos	ichtiofauna	-
Stan chemiczny	dobry	dobry	dobry
Stan JCWP	zły	zły	zły

Źródło: Program ochrony środowiska dla miasta Jarosławia na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024

Zgodnie z powyższą tabelą stan chemiczny cieków wodnych powierzchniowych na terenie Gminy jest dobry, natomiast potencjał ekologicznych określony został odpowiednio jako umiarkowany, słaby oraz poniżej dobrego. Co więcej, stan jednolitych części wód powierzchniowych wszystkich rzek na terenie Gminy określony został jako zły (*Na podstawie: Program ochrony środowiska dla miasta Jarosławia na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024*).

Na terenie Jarosławia istnieje zagrożenie powodziowe związane z wylewami rzeki San oraz pozostałych cieków wodnych. Przy gwałtownych wezbraniach może dojść do lokalnych podtopień.

Tereny zalewowe:

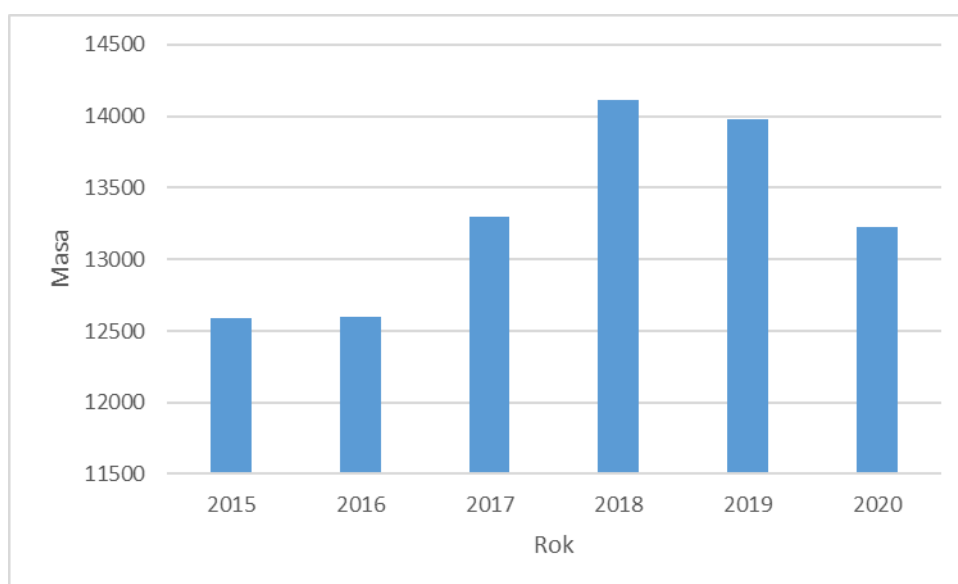
- przy stanie wody 500-letniej – 19 km²,
- tereny zabudowane, przy stanie wody 100-letniej – 12 km²,
- tereny zabudowane zagrożone zalaniem: Garbarze, Łazy Kostkowskie, Misztale.

(Na podstawie: Program ochrony środowiska dla miasta Jarosławia na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024).

2.1.5. Gospodarka odpadami

W ramach gminnego systemu gospodarowania odpadami komunalnymi łączna masa odebranych i zebranych odpadów komunalnych w 2020 r. wyniosła 13 229,563 Mg. Masa powstałych na terenie Gminy odpadów komunalnych jest zdecydowanie niższa w stosunku do poprzednich lat. O ile w 2019 roku masa powstałych odpadów była niższa w porównaniu do roku poprzedzającego o 135,008 Mg, to analogicznie w 2020 r. spadek tonażu w stosunku do 2019 r. jest zdecydowanie zauważalny i wyniósł 749,477 Mg.

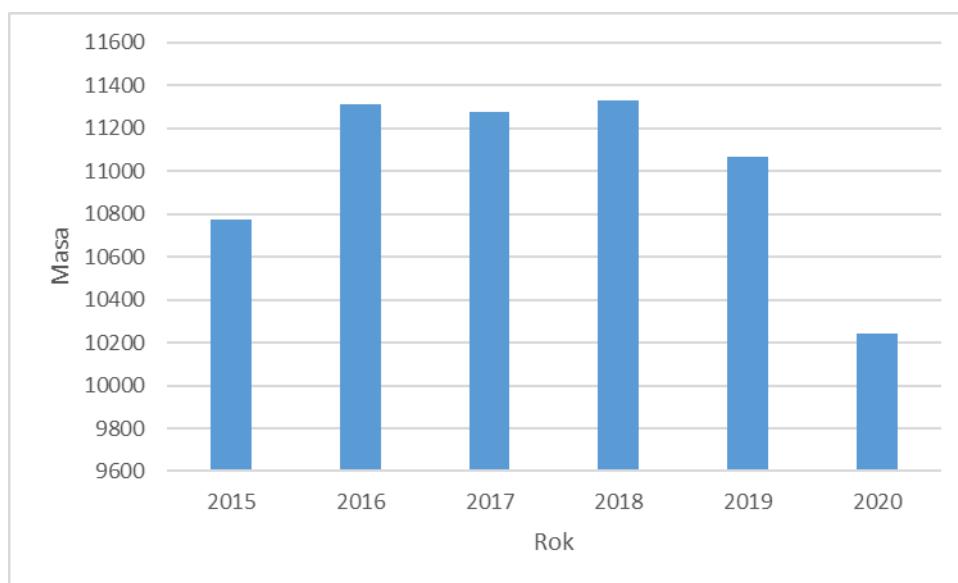
Wykres nr 12. Masa odebranych i zebranych odpadów komunalnych w terenie Gminy Miejskiej Jarosław

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

Trend ten pokazany na kolejnym wykresie występuje również w przypadku masy niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych, która rekordowo obniżyła się o 822,47 Mg do poziomu 10 243,02 Mg, osiągając poziom niższy od poziomu z 2015 roku. Należy zaakcentować, że wytworzona masa niesegregowanych odpadów jest niższa od poziomu z 2015 r. o ponad 530 Mg.

Wykres nr 13. Masa odebranych niesegregowanych odpadów komunalnych z terenu Gminy Miejskiej Jarosław

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

Istotnym czynnikiem, który wpływał w latach poprzednich na wzrost masy odpadów był coroczny wzrost liczby właścicieli nieruchomości, od których odbierane były odpady komunalne. W 2020 roku liczba właścicieli nieruchomości po raz kolejny wzrosła i kształtowała się na poziomie 7748 podmiotów (wzrost o 285 podmiotów). Pomimo rosnącej liczby podmiotów, od których odbierane były odpady, masa odebranych odpadów była zauważalnie niższa w stosunku do roku poprzedniego. W 2019 roku odpady komunalne odbierane były od 7463 podmiotów, w 2018 roku od 7126 podmiotów, zaś w 2017 roku od 6817 właścicieli nieruchomości. We wcześniejszych latach liczba podmiotów kształtowała się odpowiednio na poziomie 6354 w 2016 roku i 5916 w 2015 roku.

Tabela nr 15. Masa odpadów w poszczególnych frakcjach przygotowanych do ponownego użycia i poddanych recyklingowi (Mg)

Kod odpadów	Rodzaj odpadów	Masa odpadów przygotowanych do ponownego użycia i poddanych recyklingowi (Mg)
19 12 01	Papier i tektura	14,193
15 01 01	Opakowania z papieru i tektury	358,466
15 01 02	Opakowania z tworzyw sztucznych	362,964
15 01 04	Opakowania z metali	130,999
15 01 07	Opakowania ze szkła	398,822
16 01 03	Zużyte opony	37,12
	Łącznie	1 302,564

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

W przypadku odpadów komunalnych selektywnie odebranych i zebranych w ramach gminnego systemu gospodarowania odpadami komunalnymi masa frakcji papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła przygotowanych do ponownego użycia i poddanych recyklingowi wyniosła 1 265,444 Mg. Wskaźnik ten wzrósł o 21,85%. Osiągnięty został znaczący wzrost masy frakcji surowców wtórnych przygotowanych do ponownego użycia i poddanych recyklingowi w porównaniu do poziomu z roku poprzedniego (1 038,515 Mg).

W 2020 r. w gminnym systemie gospodarowania odpadami komunalnymi zostały zrealizowane założenia, których celem było uzyskanie skokowego przyrostu masy surowców wtórnych (papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła) przygotowanych do ponownego użycia, przy jednoczesnym ograniczeniu (spadku) masy niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych. Jest on przede wszystkim wynikiem prowadzonych corocznie akcji edukacyjnych, szczególnie programu „Czysty Jarosław”, zachęcających mieszkańców do poprawnej segregacji odpadów komunalnych i propagujących działania, które powinny ograniczyć powstawanie odpadów. Edukacja ekologiczna mieszkańców, szczególnie młodego pokolenia, to przykład kierunku działania, który należy nieprzerwanie prowadzić, aby osiągnąć wymierne efekty szczególnie dot. recyklingu.

W 2020 r. całkowita masa odebranych niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości z terenu Gminy Miejskiej Jarosław wyniosła 10 243,02 Mg, niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne stanowiły 77,42% masy wszystkich odebranych i zebranych odpadów na terenie Gminy. Wskaźnik ten, co roku systematycznie spada. W roku poprzednim wynosił 79,15%, w 2018 roku wynosił 80,26%, a w 2016 roku, aż 89,47%.

Strumień niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych w całości trafił do instalacji pn. Sortownia odpadów komunalnych zmieszanych, kompostownia frakcji podsitowej w miejscowości Młyny 111A. Przekazane odpady zostały poddane procesowi sortowania. Masa odpadów, powstałych po sortowaniu zmieszanych (niesegregowanych) odpadów komunalnych, która została przekazana do składowania wyniosła 4 158,619 Mg. Odpady powstałe po sortowaniu zmieszanych (niesegregowanych) odpadów komunalnych nie posiadają cech do jakiegokolwiek zastosowania, więc zostały przekazane do składowania na składowisku tożsamym z instalacją komunalną, do której trafiły zmieszane odpady komunalne.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie poziomów recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami niektórych frakcji odpadów komunalnych (Dz.U.2016.2167), w 2020 roku dopuszczalny (minimalny) poziom recyklingu i przygotowania do ponownego użycia frakcji papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła wynosił 50%. W Gminie Miejskiej Jarosław wymagany poziom został osiągnięty i wyniósł 51,50%.

Przywołany powyżej akt określał poziomy recyklingu i przygotowania do ponownego użycia powyższych frakcji odpadów komunalnych w latach 2012-2020.

Nowelizacja ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach określiła nowe wysokości poziomów przygotowania do ponownego użycia i recyklingu odpadów komunalnych począwszy od 2021 roku. Gminy są obowiązane osiągnąć poziom określony w przepisie art. 3b ust. 1 ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie poziomów recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami niektórych frakcji odpadów komunalnych (Dz.U.2016.2167), w 2020 roku dopuszczalny (minimalny) poziom recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami innych niż niebezpieczne odpadów budowlanych i rozbiórkowych wynosił 70%. W Gminie Miejskiej Jarosław wymagany poziom został osiągnięty i wyniósł 100%.

Zgodnie z art. 3c ust. 1 ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, gminy były obowiązane ograniczyć masę odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania - w okresie do dnia 16 lipca 2020 r. - do nie więcej niż 35% (wagowo) całkowitej masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania, w stosunku do masy tych odpadów wytworzonych w 1995 r. Łączna masa odpadów ulegających biodegradacji zebranych, odebranych i przetworzonych ze strumienia odpadów komunalnych z obszaru Gminy w roku rozliczeniowym przekazanych do składowania wynosiła 0 Mg, co przełożyło się na osiągnięcie wymaganego poziomu ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych do składowania.

Segregacja odpadów komunalnych „u źródła” to jeden z elementów składających się na pełny proces segregacji odpadów powstających podczas codziennego funkcjonowania gospodarstw domowych. Drugi filar, obok segregacji odpadów komunalnych „u źródła”, selektywnej zbiórki odpadów komunalnych stanowi Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK) zlokalizowany przy ul. Raławickiej 24, w którym mieszkańcy oprócz surowców wtórnych mogą pozbyć się również odpadów problemowych i niebezpiecznych oraz punkty selektywnego zbierania przeterminowanych leków zlokalizowane w aptekach. Ze względu na ograniczone moce przerobowe istniejącego punktu, potrzebą inwestycyjną związaną z gospodarowaniem odpadami komunalnymi na terenie Gminy Miejskiej Jarosław jest powiększenie powierzchni punktu do selektywnej zbiórki odpadów.

W celu realizacji zadania tworzenia punktu selektywnego zbierania odpadów komunalnych nałożonego przez ustawodawcę na gminy w art. 3 ust. 2 pkt 6 ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, a także w celu zapewnienia odpowiednich warunków funkcjonowania punktu, w latach 2021 -2022 planowana jest realizacja zadania "Budowa Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych w Jarosławiu" w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020; Oś priorytetowa II Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu.

Budowa PSZOK usprawni funkcjonowanie systemu gospodarowania odpadami komunalnymi oraz przyczyni się do zwiększenia ilości odpadów komunalnych, szczególnie frakcji poddawanych procesom recyklingu i odzysku innymi metodami, powodując tym samym zmniejszenie ilości odpadów przekazywanych do składowania w instalacjach komunalnych.

2.1.6. Potencjał odnawialnych źródeł energii

Obszar województwa podkarpackiego cechuje się korzystnymi uwarunkowaniami pod względem wietrzności. Teren Gminy Miejskiej Jarosław charakteryzuje się najwyższym potencjałem technicznym rozwoju energetyki wiatrowej (powyżej 1 500 GWh). Wpływa na to duża powierzchnia terenów rolnych oraz niewielka ilość zajmowanej powierzchni przez obszary chronione. Wykluczone jest stawianie wiatraków na terenach chronionych. Tereny zurbanizowane uniemożliwiają usytuowanie dużych elektrowni wiatrowych na terenie Miasta, lokalnie mogą powstawać małe elektrownie wiatrowe na przestrzeniach otwartych, w ciągach wietrznych lub na budynkach.

W *Strategii Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020* Miasto Jarosław zaliczono jako obszary strategicznej interwencji w województwie pod względem energetyki wiatrowej. Teren województwa podkarpackiego niemal w całości należy do zlewni Wisły, za wyjątkiem rzeki Strwiąża w powiecie bieszczadzkiem, która jest prawostronnym dopływem Dniestru. Największymi potencjałami na terenie województwa dysponują rzeki:

- odcinek górnej Wisły – 0,37 MW/km,
- San - 0,26 MW/km,
- Wisłoka – 0,11 MW/km.

Na terenie Miasta nie ma zlokalizowanej elektrowni wodnej. Potencjał energetyczny energii wodnej dla całego powiatu jest wysoki, wynosi 3-5 MW.

W powiecie jarosławskim potencjał techniczny biomasy leśnej jest na średnim poziomie (20-40 GWh), a z kolei potencjał techniczny biomasy ze słomy i siana jest dość wysoki, znajduje się w przedziale 50-70 GWh. Z możliwości pozyskania biomasy wyłączono obszary prawnie chronione.

Na Podkarpaciu wody geotermalne mogą być wykorzystane na cele produkcji ciepła, a także balneologii i rekreacji. Teren Jarosławia znajduje się w obszarze o średnim potencjale technicznym energetyki geotermalnej rzędu 5 – 10 MW.

Potencjał energetyki słonecznej zależy głównie od takich czynników jak nasłonecznienie oraz natężenie promieniowania słonecznego. Średnia roczna jednostkowa energia promieniowania słonecznego sporządzona dla gmin europejskich wynosi 1049 kWh/m²/rok. Nasłonecznienie gmin polskich, kształtuje się na porównywalnym poziomie, niemalże jednakowym.

Energia całkowitego promieniowania słonecznego w województwie podkarpackim waha się w granicach ok. 996-1048 kWh/m²/rok. Gmina Miejska Jarosław znajduje się na terenie obszaru najbardziej nasłonecznionego. Średnie nasłonecznienie dla terenów Gminy

Miejskiej Jarosław osiąga wartość około 2000-2100 h/rok, z czego około 80 % przypada na sześć miesięcy sezonu wiosenno-letniego.

Tabela nr 16. Instalacje OZE na terenie Gminy Miejskiej Jarosław w latach 2018-2020

Rok	Rodzaj OZE	Ilość	Moc [MW]	Średnioroczna produkcja [MWh]
2020	piece na biomasę	34	0,676	-
2019	fotowoltaika	129	0,796	210
	biogazowe	1	0,129	576
2018	fotowoltaika	9	0,061	24
	biogazowe	1	0,129	571

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

2.1.7. Edukacja ekologiczna

Ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach nakłada na gminy obowiązek prowadzenia działań informacyjnych i edukacyjnych w zakresie prawidłowego gospodarowania odpadami komunalnymi, w szczególności w zakresie selektywnego zbierania odpadów komunalnych. Zadania te mają istotne znaczenie dla funkcjonowania systemu gospodarki komunalnej.

Prowadzenie działań edukacyjnych jest istotne w kształtowaniu właściwych postaw społeczeństwa do problematyki związanej z gospodarką odpadami, a zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży. Wypełniając powyższy obowiązek od 2016 roku realizowane były kolejne edycje programu edukacji ekologicznej dla mieszkańców Miasta oraz dzieci w wieku przedszkolnym, szkolnym i gimnazjalnym pn. „Czysty Jarosław”. Program przybliżał mieszkańcom, a szczególnie w zrozumiały sposób dzieciom, wiedzę o zasadach prawidłowego postępowania z odpadami, z naciskiem na selektywne zbieranie odpadów. W ramach programu prowadzonych jest szereg działań edukacyjnych, m. in. organizacja przedstawień teatralnych dla dzieci w wieku szkolnym, organizacja podczas okresu wakacyjnego dla mieszkańców Miasta imprez plenerowych promocyjno-edukacyjnych w każdej z 7 dzielnic miasta, organizacja interaktywnych działań ekologicznych we wszystkich placówkach oświatowych połączonych ze zbiórką surowców wtórnych, organizacja licznych konkursów plastycznych, z wiedzy ekologicznej oraz wiele innych. Ponadto, w Parku Miejskim organizowane są w ramach obchodów „Dnia Dziecka” plenerowe akcje promocyjno-edukacyjne dla dzieci, podczas których, oprócz licznych ekozabaw dzieci mają możliwość poznać w praktyce zasady segregacji odpadów. Prezentowane treści mają na

celu uświadomić uczestnikom jakie korzyści dla środowiska przynoszą działania zapobiegające powstawaniu odpadów, a także działania związane z odzyskiem surowców już w wytworzonych odpadach.

Pozostałe działania edukacyjno-informacyjne skupiły się na udostępnieniu na okres kolejnych 2 lat na stronach internetowych Urzędu Miasta Jarosławia oraz placówek oświatowych internetowej gry edukacyjnej pt. „Segreguj odpady”, a także na opracowaniu projektu graficznego i druku ulotek dla mieszkańców dot. zasad prawidłowego segregowania odpadów komunalnych w Jarosławiu. W drugiej połowie 2020 roku został wydany kolejny poradnik dot. zasad prawidłowego segregowania odpadów komunalnych tym razem uwzględniający nową frakcję bioodpadów.

Aby przygotować mieszkańców z wyprzedzeniem do wdrożenia obowiązku selektywnej zbiórki odpadów BIO (od 1 stycznia 2021 r.), a jednocześnie zapoznać z nowymi zasadami selekcji odpadów, przeprowadzono - poprzez m. in. operatora gminnego systemu „śmieciowego” - kolportaż poradników.

Edukacja ekologiczna mieszkańców, szczególnie młodego pokolenia, to przykład kierunku działania, który należy prowadzić w następnych latach, aby osiągnąć wymierne efekty, szczególnie dot. recyklingu. Prowadzenie skutecznych działań edukacyjnych w tym zakresie jest także niezbędnym warunkiem do zrealizowania przez miasto Jarosław ustawowego obowiązku w zakresie osiągnięcia odpowiednich poziomów recyklingu i przygotowania do ponownego użycia wymienionych w ustawie frakcji odpadów komunalnych.

Tabela nr 17. Działania w zakresie edukacji ekologicznej w latach 2018-2020

Rok	Nazwa zadania	Liczba działań w ramach zadania
2018	Organizacja programu edukacji ekologicznej na rok 2018 dla mieszkańców miasta i dzieci pn. „Czysty Jarosław” w okresie 05-11.2018 r.	63
	Zakup licencji na okres 2 lat udostępnienia gry edukacyjnej pt. Segreguj odpady” na stronach internetowych Urzędu oraz placówek oświatowych	1
	Usługa druku ulotek w formacie A5 dot. szkodliwości palenia odpadów w piecach domowych	1
2019	Organizacja programu edukacji ekologicznej na rok	54

	2019 dla mieszkańców miasta i dzieci pn. „Czysty Jarosław” w okresie 05-11.2019 r.	
2020	Opracowanie projektu graficznego oraz druk ulotki dla mieszkańców składanej na 3, dot. zasad prawidłowego postępowania z odpadami komunalnymi w Jarosławiu	1
	Zakup licencji na okres kolejnych 2 lat udostępnienia gry edukacyjnej pt. „Segreguj odpady” na stronach internetowych Urzędu oraz placówek oświatowych	1
	Opracowanie projektu graficznego oraz druk ulotki dla mieszkańców składanej na 3, dot. zasad prawidłowego segregowania odpadów komunalnych w Jarosławiu z uwzględnieniem nowej frakcji BIO	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

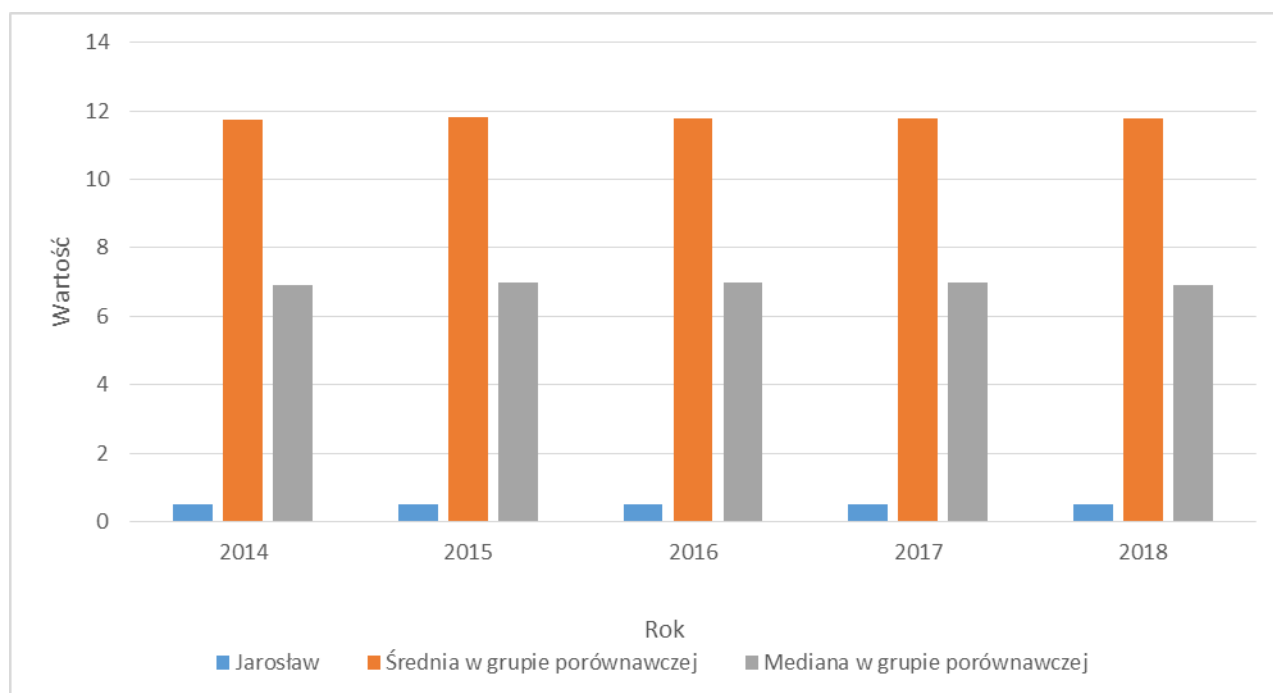
W latach 2018-2021 Straż Miejska w Jarosławiu przeprowadziła ponad 200 interwencji zakończonych użyciem środków oddziaływania wychowawczego w postaci pouczeń oraz mandatów karnych (18) odnośnie wykroczeń związanych z ochroną środowiska, gospodarką odpadami oraz ustawą o utrzymaniu czystości w gminach. W roku 2018 przeprowadzono 48 interwencji, w tym 6 zakończonych nałożeniem mandatu karnego, w 2019 r. 19 interwencji, w tym 4 zakończone nałożeniem mandatu, w 2020 r. 50, w tym 5 mandatów i w 2021 r. 88, 3 mandaty. Interwencje dotyczyły wykroczeń przeciwko:

- art. 191 ustawy o odpadach – spalanie poza spalarniami – 49 wykroczeń,
- art.145 Kodeksu wykroczeń – zanieczyszczanie, zaśmiecanie miejsca publicznego – 48 wykroczeń,
- art. 10 ustawy o utrzymaniu czystości w gminach – 108.

2.1.8. Zieleń miejska i lasy

Na zły stan powietrza w Jarosławiu ma również wpływ niedostatecznie rozwinięta zieleń miejska oraz niewielki obszar lasów. Lesistość wynosi zaledwie 0,5, podczas gdy w grupie porównawczej MRL wskaźnik ten wynosi 11,78. Powoduje to, że Jarosław znajduje się na ostatnim miejscu. Równie źle wygląda udział powierzchni parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej (1,3 do 2,4), przy ujemnej dynamice -0,57.

Wykres nr 14. Lesistość

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego

Lasy pełnią istotną funkcję w ochronie bioróżnorodności, będące siedliskiem życia największej liczby gatunków roślin i zwierząt. Lasy z terenu Miasta Jarosławia będące własnością Skarbu Państwa znajdują się pod nadzorem Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie, w zarządzie Nadleśnictwa Jarosław. Natomiast nadzór nad lasami niestanowiącymi własności Skarbu Państwa prowadzony jest przez starostę, w tym przypadku Starostę Jarosławskiego, zgodnie z ustawą z dnia 28 września 1991 roku *o lasach* (Dz. U. z 2017 r. poz. 788, z późn. zm.).

Na terenie Miasta lasy i grunty leśne zajmują powierzchnię 18,76 ha, natomiast lesistość wynosi 0,5% (Źródło: *Program ochrony środowiska dla miasta Jarosławia na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024*).

Drzewostany Nadleśnictwa Jarosław są bardzo zróżnicowane pod względem siedliskowym. Obok żyznych i zasobnych siedlisk lasowych (z dębem i bukiem) występują uboższe zbiorowiska borów i borów mieszanych, gdzie dominuje sosna - najważniejszy gatunek lasotwórczy. Pozostałe m.in dąb, olcha, buk i brzoza, występują w zdecydowanej mniejszości. Lasy Nadleśnictwa stanowią pozostałość Puszczy Sandomierskiej. W ich skład wchodzi 89 kompleksów leśnych, z których część zaliczona do lasów ochronnych pełni głównie funkcje wodochronne.

Na terenie Miasta Jarosławia ochroną pomnikową objęte jest 5 drzew.

Powierzchnia terenów zieleni miejskiej (stanowiących własność Gminy Miejskiej Jarosław i pozostające w jej utrzymaniu) z uwzględnieniem cmentarzy komunalnych, wynosi 48,05 ha, co stanowi zaledwie 1,39% powierzchni Miasta.

Na terenie Miasta Jarosławia znajdują się dwa parki: Park Miejski im. Bohaterów Monte Cassino (ok. 8 ha) i Park Miejski im. Czesławy Puzon ps. „Baśka” (ok. 0,68 ha), które zostały wpisane do rejestru zabytków.

Powierzchnia terenów zieleni w Jarosławiu charakteryzuje się tendencją wzrostową. Wynika to z włączania nowych terenów wcześniej nie ujętych w wykazach np. po komunalizacji, przejmowania terenów osiedlowych utrzymywanych wcześniej przez zarządy nieruchomości lub z tworzeniem planów inwestycyjnych placów zabaw czy publicznych terenów rekreacyjno – wypoczynkowych. Ostatnio znaczący wzrost powierzchni nastąpił poprzez włączenie terenów zieleni nad Sanem, tzw. „Bulwarów nad Sanem” - jest to pas zieleni wzdłuż rzeki San rozciągający się na długości 860 m. o pow. ok.4,4 ha.

Powierzchnia terenów zielonych i ich rodzaj jest zróżnicowany w poszczególnych dzielnicach Miasta. W dzielnicy nr 1 powierzchnia terenów zieleni miejskiej wynosi 12,74 ha, z czego charakter rekreacyjno-wypoczynkowy stanowią głównie: Park Miejski im. Czesławy Puzon ps. „Baśka” przy ul. Kraszewskiego, zieleniec przy ul. Kasztelańskiej z zewnętrzną siłownią, Bulwary nad Sanem, plac zabaw wraz z boiskiem przy ul. Starosanowej oraz cmentarz komunalny przy ul. Bocznej Sanowej. Pozostałe tereny to niewielkie skwerki i zieleń w pasach drogowych pełniące funkcje estetyczne wzbogacając tereny zurbanizowane w elementy przyrodnicze.

Tereny zieleni miejskiej w dzielnicy nr 2 stanowią 3,37 ha, z czego charakter rekreacyjno-wypoczynkowy stanowią głównie: Ogródek Jordanowski przy ul. Legionów, tereny zieleni osiedlowej usytuowane pomiędzy osiedlem Kopernika, 1000-lecia, Braci Prośbów oraz w obrębie bloków Wojska Polskiego.

W dzielnicy nr 3 tereny zieleni miejskiej zajmują 2,78 ha, z czego charakter rekreacyjno-wypoczynkowy stanowią głównie: plac zabaw z zewnętrzną siłownią w obrębie os. Słoneczne oraz plac zabaw przy zbiegu ulic Słonecznej i Na Blichu. Pozostałe tereny to zieleń uliczna oraz skarpy biegnące wzdłuż potoku Głęboka i ul. Słonecznej o niezagospodarowanej zieleni.

W dzielnicy nr 4 tereny zieleni miejskiej stanowią 1,55 ha, z czego charakter rekreacyjno-wypoczynkowy stanowi jedynie Ogródek Jordanowski przy ul. Orkana.

Tereny zieleni miejskiej w dzielnicy nr 5 zajmują 4,74 ha, z czego charakter rekreacyjno-wypoczynkowy stanowi głównie Cmentarz komunalny „Stary”, zieleniec przy ul Makary, ul. Konfederackiej oraz zieleń osiedlowa wewnątrz Osiedla Jagiellonów.

W dzielnicy nr 6 tereny zieleni miejskiej w tej przestrzeni stanowią 22,87 ha, z czego charakter rekreacyjno-wypoczynkowy stanowią głównie Park Miejski im Bohaterów Monte Cassino przy ul. Bandurskiego, Ogródek Jordanowski przy ul Kraszewskiego, plac zabaw wewnątrz osiedla Sterańczaka oraz tereny Cmentarza Komunalnego „Nowego” przy ul. Krakowskiej i przy ul. Szczytniańskiej.

W dzielnicy nr 7 tereny zieleni miejskiej nie występują.

W ujęciu tabelarycznym zieleń w poszczególnych dzielnicach przedstawia się następująco:

Tabela nr 18. Powierzchnia terenów zielonych w poszczególnych dzielnicach

Dzielnica	Liczba mieszkańców w poszczególnych dzielnicach wg stanu na dzień 17.02.2016 (2018)	Powierzchnia terenów zieleni miejskiej będącej w utrzymaniu Gminy [ha]	Średnia pow. terenów zieleni w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [ha]
I	6932 (6827)	12,74 ¹	1,86
II	6255 (6551)	3,37	0,51
III	4840 (4358)	2,78	0,64
IV	3614 (3525)	1,55 ²	0,44
V	4530 (4437)	4,74 ³	1,07
VI	9073 (9165)	22,87 ^{4,5}	2,49
VII	2396 (1891)	0,0	0,0
Łącznie	37640 (36 754)	48,05	Średnio 1,24

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

¹ - w tym cmentarz na Garbarzach przy ul. Boczna Sanowej – 0,44 ha,

² - w tym cmentarz wojenny przy ul. Pruchnickiej – 0,50 ha,

³ - w tym Cmentarz „Stary” przy ul. Cmentarnej – 3,47 ha,

⁴ - w tym Cmentarz „Nowy” przy ul. Krakowskiej – 6,95ha

⁵ - w tym Cmentarz przy ul. Szczytniańskiej – 2,30 ha

Wskazane powyżej powierzchnie terenów zieleni (wg definicji zawartej w art. 5 pkt 21 ustawy o ochronie przyrody tereny zieleni to - tereny urządzone wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, pełniące funkcje publiczne, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe, cmentarze, zieleń towarzysząca drogom na terenie zabudowy, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom, dworcom kolejowym oraz obiektom przemysłowym) dotyczą wyłącznie terenów, których właścicielem jest Gmina Miejska Jarosław i są przez nią utrzymywane. Nie obejmują terenów zieleni innych jednostek organizacyjnych takich jak szkoły, przedszkola, obiekty sportowe zarządzane przez MOSiR, terenów zieleni osiedlowej zarządzanej przez inne jednostki jak np. spółdzielnie mieszkaniowe, wspólnoty mieszkaniowe i innych zarządców oraz tereny ogrodów działkowych.

Powyższa analiza wskazuje, że średnio na 1000 mieszkańców przypada 1,24 ha miejskich terenów zieleni, co jest wartością niedostateczną. Wartości te są różne w poszczególnych dzielnicach, ale największe znaczenie ma to w dzielnicach wysoko zurbanizowanych, tj. w dzielnicach II, III i V, gdzie takich terenów jest mało i nie ma realnych możliwości ich zwiększenia. W pozostałych dzielnicach sytuację ratuje zieleń osiedlowa, ogrody działkowe, przydomowe ogródki w zabudowie jednorodzinnej, a w dzielnicach peryferyjnych - tereny użytkowane rolniczo, które poszerzają, a nawet stanowią jedyną przestrzeń do życia i aktywności dla mieszkańców naszego Miasta.

Poważnym problemem w kwestii zieleni jest również jej stan, na który wpływa ogólne pogorszenie jakości środowiska przyrodniczego, wywołane emisją zanieczyszczeń oraz stale wzrastającą degradacją wszystkich jego komponentów tj. hydrosfery (rzeki, jeziora, morza), atmosfery, a w konsekwencji, wraz z opadami deszczu do gleb (pedosfery) i biosfery. Szczególnie wyraźnie obserwowane jest to w aglomeracjach miejskich, gdzie problem ten potęgował splot wielu niekorzystnych czynników ekologicznych dla możliwości prawidłowego rozwoju drzew i krzewów.

Jako najważniejszy czynnik należy uznać pogorszenie jakości i ilości dostępnej, naturalnej pokrywy glebowej dla roślin. Zniszczenie najważniejszej dla drzew i krzewów warstwy próchnicznej, kilkumetrowej miąższości warstwy nasypowej, wielokrotne przekopanie i głębokie wymieszanie profilu glebowego, niekontrolowane zanieczyszczenie podłoża gruzem, jonami wapnia, chloru i sodu oraz substancjami ropopochodnymi stworzyło

w centrach miast martwy substrat dla rozwoju roślin. Negatywne zmiany siedlisk miejskich ulegają pogłębieniu w miarę zbliżania się do centrów miast. Decydującym czynnikiem jest w tym przypadku gęstość (zwartość) zabudowy. Presja urbanizacyjna mierzona jest ilością przebiegającej w podłożu infrastruktury technicznej i procentem zabudowy terenu w stosunku do powierzchni wolnych od tych inwestycji głównie terenów zieleni. Aby w takich terenach utrzymać zieleń (głównie drzewa i krzewy) i zwiększyć ich trwałość, podstawą jest stworzenie im jak najlepszych warunków glebowych oraz możliwie największą przestrzeń. Nie bez znaczenia jest również dobór gatunków drzew mniej wrażliwych na niekorzystne warunki środowiskowe. Wydział Urzędu Miasta Jarosławia zajmujący się utrzymaniem terenów zieleni podkreśla również brak wystraczających środków finansowych na działania związane rozwojem i utrzymaniem terenów zielonych.

2.2. Czystość i estetyka

2.2.1. Czystość

W ostatnich trzech latach usługi dotyczące utrzymania czystości na terenach Gminy Miejskiej Jarosław, po przeprowadzeniu stosownych procedur w zakresie zamówień publicznych, były zlecane:

1. Przedsiębiorstwu Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Jarosławiu sp. z o. o. w zakresie:
  - a) bieżącego utrzymania czystości i porządku na terenach należących do Gminy Miejskiej Jarosław, sprzątanie po handlu okolicznościowym oraz w trakcie trwania i po zakończeniu imprez miejskich w plenerze,
  - b) interwencyjnej zbiórki zwłok bezpańskich zwierząt domowych oraz zwierząt żyjących na wolności (z ptakami włącznie) z terenów będących własnością Gminy Miejskiej Jarosław,
  - c) utrzymania czystości i porządku na przystankach autobusowych w granicach administracyjnych Miasta Jarosławia,
  - d) oczyszczania mechanicznego ulic,
  - e) utrzymania zimowego ulic.
2. Jarosławskiemu Przedsiębiorstwu Komunalnemu sp. z o.o. w zakresie bieżącego utrzymania terenów zieleni miejskiej i parków.

Powierzchnia terenów objętych ww. usługami wynosi szacunkowo:

1. w miesiącach letnich (8 miesięcy), w tym:

- bieżące utrzymanie czystości 19,05 ha (w tym 8,26 ha interwencyjnie),
  - tereny zielone 12,16 ha,
  - drogi 18,14 ha (w tym 9,07 ha interwencyjnie),
łącznie 49,35 ha (w tym 17,33 ha interwencyjnie).
2. w miesiącach zimowych (4 miesiące), w tym:
- bieżące utrzymanie czystości 19,05 ha (w tym 8,26 ha interwencyjnie),
  - tereny zielone 12,16 ha,
  - drogi 34,32 ha (w tym 20,97 ha interwencyjnie),
łącznie 65,53 ha (w tym 29,23 ha interwencyjnie).

W zakresie utrzymania czystości w mieście Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Jarosławiu sp. z o.o. prowadzi dodatkowo następując akcje:

- pogotowie czystości – akcja mająca na celu prowadzenie interwencyjnego (po zgłoszeniu telefonicznym) sprzątania administrowanych przez Miasto ulic, placów, terenów zielonych, wycinania uszkodzonych, zagrażających bezpieczeństwu konarów drzew,
- weekendowe dyżury pracowników Zakładu Oczyszczania Miasta patrolujących główne arterie miasta oraz miejsca rekreacyjne,
- poświęteczna akcja zbierania choinek sprzed posesji,
- likwidacja dzikich wysypisk śmieci.

W latach 2018-2020 usługi dotyczące utrzymania zieleni miejskiej i parków miejskich po przeprowadzeniu stosownych procedur w zakresie zamówień publicznych były zlecone Jarosławskiemu Przedsiębiorstwu Komunalnemu sp. z o.o.

Przedmiotem zamówienia są czynności polegające na całorocznym bieżącym utrzymaniu i konserwacji parków miejskich, ogródków jordanowskich, zieleńców miejskich, zieleni w strefach studni publicznych, zieleni w pasach drogowych dróg miejskich i dróg wewnętrznych stanowiących własność Gminy Miejskiej Jarosław.

Tereny zieleni miejskiej objęte usługą utrzymania i konserwacji:

1. Parki miejskie i ogródki jordanowskie obejmują:

- Park Miejski im. Bohaterów Monte Cassino przy ul. Bandurskiego,
- Park Miejski im. Czesławy Puzon ps. „Baški” przy ul. Kraszewskiego,

- Ogródek Jordanowski przy ul. Kraszewskiego,
- Ogródek Jordanowski przy ul. Legionów,
- Ogródek Jordanowski przy ul. Orkana.

Dla tych terenów umowa przewiduje dodatkowo - całoroczne codzienne utrzymywanie porządku tj: oczyszczania terenów zieleni (placów, chodników, alejek, trawników, placów zabaw) z zanieczyszczeń: kamieni, gruzu, odpadów komunalnych, papierów, butelek, puszek, gałęzi, liści, owoców drzew, kwiatostanów, owocostanów, niedopałków papierosów, kapsli, łupin słonecznika, gum do żucia i innych zanieczyszczeń.

2. Tereny zieleni miejskiej

Obejmują: skwerki, zieleńce, osiedlowe place zabaw, zlokalizowane na gruntach Gminy Miejskiej Jarosław i gruntach będących w samoistnym posiadaniu gminy.

3. Zieleń w strefach ochronnych studni głębinowych.

4. Zieleń w pasach drogowych dróg gminnych.

Główne czynności utrzymania zieleni miejskiej i parków obejmują:

1. Utrzymanie w czystości alejek, chodników, placów, placów zabaw, trawników.
2. Utrzymanie alejek i chodników w okresie zimowym.
3. Grabienie liści, w tym grabienie jesienne (październik – listopad) i wiosenne (marzec-kwiecień).
4. Pielęgnacja trawników - koszenie trawników, zabiegi pielęgnacyjne trawników, renowacja trawników.
5. Pielęgnacja drzew, krzewów i rabat roślin wieloletnich, bylin i kwiatów jednorocznych.
6. Utrzymanie elementów małej architektury takich jak ławki, kosze na śmieci, tablice informacyjne, szalety, fontanny.
7. Utrzymanie kwietników (rabat kwiatowych jednorocznych), gazonów, donic, stojących stożków kwiatowych, donic wiszących.
8. Utrzymywanie rabat roślin wieloletnich (bylin, różanek, krzewów i drzew).
9. Utrzymanie i pielęgnacja drzew, krzewów i roślin wieloletnich.

Ogółem bieżącym utrzymaniem zieleni objęta jest powierzchnia łączna wynosząca ok. 35,16 ha, z czego ok. 29,9 ha to powierzchnia trawników wymagająca koszenia wg określonej kategorii terenu.

Dodatkowo, oddzielnymi zleceniami związanymi z zielenią miejską, objęte są zadania takie jak wycinki i pielęgnacje drzew, nasadzenia drzew, zakładanie nowo projektowanych zieleńców.

Tabela nr 19. Koszty zimowego utrzymania ulic

Lp.	Sezon	Wartość netto	Wartość brutto
1.	2018/2019	545 170,48 zł	588 784,12 zł
2.	2019/2020	190 656,57 zł	205 909,10 zł
3.	2020/2021	809 264,67 zł	874 005,84 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

Tabela nr 20. Koszty mechanicznego oczyszczania ulic i koszy ulicznych

Lp.	Rok	Wartość netto	Wartość brutto
1.	2018	420 304,92 zł	453 929,31 zł
2.	2019	462 940,29 zł	499 975,51 zł
3.	2020	472 222,13 zł	509 999,90 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

Tabela nr 21. Koszty utrzymania terenów zieleni

Lp.	Rok	Wartość brutto	w tym bieżące utrzymanie zieleni
1.	2018	414 051,16 zł	344 000,00 zł
2.	2019	635 497,88 zł	450 000,00 zł
3.	2020	628 181,30 zł	550 000,00 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

2.2.2. Estetyka przestrzeni

Jarosław to miasto o unikatowych walorach historycznych i architektonicznych. O zabytkowym charakterze centrum Miasta świadczy liczba obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków wojewódzkiego konserwatora zabytków (140 wpisów z obszaru centrum). W pozostałych częściach Jarosławia można zobaczyć zabytkowe cmentarze (m.in. Stary Cmentarz, Nowy Cmentarz, Cmentarz Wojskowy, Cmentarz Żydowski), kościoły oraz klasztory.

Zewidencjonowane w gminnej ewidencji Miasta zabytki to lista prawie 600 obiektów architektury i budownictwa. Cała dzielnica staromiejska z zachowanym układem urbanistycznym jest wspaniałym przykładem potencjału historycznego Miasta.

Rada Miasta Jarosławia przyjęła Uchwałę nr 542/XLVIII/09 z dnia 23 marca 2009 r., w sprawie utworzenia Parku Kulturowego obejmującego swoim zasięgiem: Stare Miasto, Opactwo Sióstr Benedyktynek wraz z fortyfikacjami oraz Zespół Kościelno-Klasztorny OO. Dominikanów.

Centrum Miasta, w którym mieści się rynek z okazałym ratuszem, zabytkową studnią (XVII wiek) i renesansowymi kamienicami, jest uważane za jedno z najpiękniejszych starych miast w Polsce. Co ważne, w tym miejscu został zachowany XIV-wieczny układ urbanistyczny. Stan zachowania ww. obiektów jest różny w zależności od obiektu. Część z nich poddana została w ciągu kilku lat działaniom mającym na celu rewitalizację, rewaloryzację, konserwację czy renowację zabytków, dzięki czemu zabezpieczono je przed destrukcją i przywrócono im pierwotne walory estetyczne i historyczne przy jednoczesnym poszanowaniu ich zabytkowej substancji. Większość obiektów sakralnych oraz budynków użyteczności publicznych jest utrzymanych w dobrym stanie technicznym. Jednakże, pomimo bieżących starań o ochronę obiektów, wiele z obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków pozostaje w stanie niedostatecznym, wymagającym podjęcia odpowiednich kroków dla zachowania ich materialnego dziedzictwa. Przyczynami takiej sytuacji są przede wszystkim trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych, rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych oraz wysokie koszty utrzymania odrestaurowanych budynków. W dużej mierze zły stan techniczny obiektów zabytkowych jest również wynikiem nieuregulowanej sytuacji własnościowej.

W tabeli nr 19 przedstawiono informacje o najważniejszych pracach remontowo-konserwatorskich na obiektach zabytkowych będących własnością Miasta w latach 2018-2020.

Tabela nr 22. Prace remontowo-konserwatorskie na obiektach zabytkowych będących własnością Miasta w latach 2018-2020

Rok 2020		
L.p.	Nazwa zabytku	Zakres prac
1.	Płyta Rynku	Wykonanie nowych sieci kanalizacji sanitarnej, deszczowej, wodociągowej, energetycznej, oświetlenia ulicznego, sączków wężowych, fontanny, punktów medialnych oraz nowych

		nawierzchni z kostki porfirowej, granitowej i bazaltu wraz z podbudową, w południowej i zachodniej części płyty Rynku.
2.	Mur oporowy przy ul. Podgórze	Wykonanie półki odciążającej żelbetowej (w tym wzmocnienie skarpy mikropalami), przemurowanie trzech warstw cegieł i wykonanie nowej czapy żelbetowej, wykonanie odwodnienia, prace remontowo-konserwatorskie elewacji, uformowanie skarpy u podstawy muru.
3.	Park B. Puzon	Remont fontanny w parku B. Puzon - wykonano dokumentację projektową oraz uzyskano pozwolenie na budowę.
Rok 2019		
1.	Mur oporowy przy ul. Podgórze	Dokończenie robót przy przebudowie przęsła 1 oraz przypór nr 1 i 2, rozbiórka i przebudowa przęseł P2 i P3 oraz przypory nr 3, wykonanie czapy żelbetowej, odwodnienie, skotwienie przypory nr 4 z przęsłem, zabezpieczenie skarpy murem oporowym z sześciu koszy kamiennych.
2.	Budynek mieszkalny przy ul. Braci Prośbów 6 w Jarosławiu	Remont z częściową wymianą pokrycia dachu oraz remont kominów.
3.	Szkoła Podstawowa nr 2	Przebudowa dachu - opracowanie projektowe obejmujące inwentaryzację wraz z przebudową istniejącego dachu budynku szkoły.
4.	Budynek Rynek 1	Termomodernizacja budynku Rynek 1 - ocieplenie połączeń dachowych, ułożenie nowych wewnętrznych linii zasilających na poziomach od parteru do poddasza wraz z modernizacją i uporządkowaniem rozdzielnic głównej RG na parterze.
5.	Nowy cmentarz	Budowa ogrodzenia nowego cmentarza.
6.	Płyta Rynku	Aktualizacja dokumentacji projektowej wykonanej w 2009 roku dla inwestycji pod nazwą „Modernizacja Płyty Rynku w Jarosławiu”.
Rok 2018		
1.	Budynek Bramy Krakowskiej	Adaptacja budynku Bramy Krakowskiej na Centrum Edukacji Kulturalnej w ramach projektu „Jarosław Magiczne Miasto” Zadanie rozpoczęto w roku 2017. W ramach zadania przeprowadzono remont i konserwację wnętrza Bramy

		Krakowskiej wraz z zabezpieczeniem przeciwwilgociowym przejścia nad bramą. Wykonano aranżację wnętrza.
2.	Budynek Ratusza	Adaptacja piwnic Ratusza na Centrum Edukacji Kulturalnej w ramach projektu „Jarosław Magiczne Miasto”. Zadanie rozpoczęto w roku 2017. W ramach zadania przeprowadzono remont pomieszczeń piwnic Ratusza oraz aranżację wnętrza.
3.	Park Miejski im. Bohaterów Monte Cassino	Rewitalizacja Parku Miejskiego im. Bohaterów Monte Cassino – realizacja w ramach projektu „Eskapady na Książęcym Szlaku” Zakończenie inwestycji rozpoczętej w 2017 r i oddanie do użytku Parku. W ramach zadania wykonano: przebudowę alejek, budowę instalacji oświetlenia i monitoringu, budowę dwóch fontann i remont jednej fontanny, remont ogrodzenia, roślinne zagospodarowanie terenu, budowę obiektów małej architektury (m.in. infokioski, altana edukacyjna, ule edukacyjne, tablice informacyjne).
4.	Gmach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Jarosławski Ośrodek Kultury i Sztuki	Zadanie rozpoczęto w 2017 r. Obejmowało remont pomieszczeń piwnic i elewacji budynku. We wnętrzu budynku wykonano klatkę schodową wraz z szybem windowym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

Oprócz prac remontowo-konserwatorskich wymienionych w tabeli nr 19 w latach 2018-2020 przeprowadzono szereg innych prac prowadzących od poprawy estetyki w Mieście.

Tabela nr 23. Prace prowadzące do poprawy estetyki Miasta w latach 2018-2020

Lp.	Nazwa zadania	Zakres robót
2020		
1.	Budowa cmentarza komunalnego przy ul. Szczytniańskiej	W ramach zadania wykonano chodnik z kostki brukowej na obszarze kwatery nr 3, montaż klimatyzacji w budynku cmentarnym.
2.	Przebudowa boiska sportowego przy Szkole Podstawowej nr 2	Wykonano dokumentację projektową oraz uzyskano pozwolenie na budowę.
3.	Utworzenie Bulwarów nad rzeką San	W ramach zadania zawarto umowę użytkowania i dzierżawy (Wody Polskie) oraz wykonano roboty

		budowlane w zakresie: parkingu na 75 miejsc postojowych, oświetlenie parkingu, odcinka kanalizacji kablowej, odcinek instalacji wodociągowej.
4.	Budowa siłowni zewnętrznej na Małym Rynku	W ramach zadania wykonano roboty budowlane w zakresie: wykonanie nawierzchni bezpiecznej pod urządzeniami placu fitness z nawierzchni z kostki brukowej, wykonanie chodnika z kostki brukowej, dostawa i montaż urządzeń małej architektury, plantowanie powierzchni gruntu i obsianie trawą.
5.	Budowa placu zabaw przy ul. Legionów	W ramach zadania zamontowano urządzenia zabawowe, urządzenia siłowni terenowej, nawierzchnie bezpieczne, dojścia do urządzeń, nasadzenia krzewów.
6.	Budowa stadionu miejskiego przy ul. Piekarskiej wraz z kompleksem lekkoatletycznym	Budowa nowoczesnego obiektu sportowego w powiecie jarosławskim oraz bazą treningową zarówno dla uczniów, jak i profesjonalnych sportowców. Boisko posiada certyfikat FIFA - Fifa Quality Programme for football turf Fifa Quality, natomiast bieżnia lekkoatletyczna wraz z urządzeniami posiada świadectwo PZLA zaliczające stadion do stadionów kategorii VA. Na stadionie można korzystać następujących boisk i urządzeń sportowych: boisko do piłki nożnej oraz do mini piłki nożnej ze sztuczną nawierzchnią, boisko do siatkówki, bieżnia 4-torowa na 400 m, bieżnia 6-torowa na 100m, skocznia do skoku w dal i trójskoku, skocznia do skoku o tyczce, skocznia do skoku wzwyż, rzutnia do pchnięcia kulą. Oświetlono płytę boiska, przebudowano trybuny, parking oraz wykonano zagospodarowanie terenu zielenią.
2019		
1.	Budowa cmentarza komunalnego przy ul. Szczytniańskiej	W ramach zadania wykonano: budowę parkingu, zagospodarowanie terenu cmentarza poprzez nasadzenie roślinności, wyposażenie kaplicy cmentarnej, zakup krzeseł konferencyjnych, wykonanie systemu monitoringu wizyjnego oraz bezprzewodowego systemu alarmowego, wykonanie systemu nagłośnienia kaplicy cmentarnej, zakup organów.

2.	Budowa otwartej strefy aktywności – wariant podstawowy – 1 obiekt przy Szkole Podstawowej nr 9	W ramach inwestycji zamontowano: urządzenia fitness, elementy małej architektury, grę edukacyjną, nasadzono roślinność, wykonano chodnik.
3.	Przebudowa parkingu, ogrodzenia i chodników w Przedszkolu nr 9	W ramach zadania wykonano roboty budowlane: docieplenie ścian fundamentowych z odbojówką – rozebranie istniejącej odbojówki wokół budynku przedszkola, plantowanie skarp oraz obsianie trawą, modernizacja ogrodzenia, wykonanie chodnika z kostki betonowej, dostawa i montaż nowych urządzeń zabawowych.
4.	Zagospodarowanie ogrodu przy budynku Senior+	W ramach zadania inwestycyjnego wykonano: chodnik oraz nawierzchnię pod altanę z kostki brukowej betonowej, nasadzenia, wyrównanie terenu oraz obsianie trawą, budowę altany drewnianej, budowę ogrodzenia panelowego.
5.	Utworzenie bulwarów nad rzeką San	W ramach zadania opracowano kompletną dokumentację projektową.
6.	Czytelnia na świeżym powietrzu przy Miejskiej Bibliotece Publicznej	W ramach inwestycji wykonano: dojścia utwardzone kostką brukową betonową, podwyższone rabaty, trejaże z siedziskami, dostawę i wykonanie nasadzeń zieleni, założenie trawników z rolki, zakup i montaż ławek oraz koszy na śmieci, a także zakup i montaż stojaka na rower.
7.	Rozbudowa placu zabaw na osiedlu Pułaskiego	W ramach inwestycji zamontowane nowe i rozbudowywano istniejące urządzenia oraz ławki z oparciem.
2018		
1.	Modernizacja alejki wraz z odwodnieniem na Starym Cmentarzu	Wykonano nowe nawierzchnie z kostki brukowej na alejkach w części południowej i wschodniej wraz z odwodnieniem alejki południowej.
2.	Ścieżka edukacyjno-zdrowotna przy Szkole Podstawowej nr 7 – II etap – budżet obywatelski	Wykonano utwardzenie terenu, nawierzchnie trawiaste, nawierzchnie z klinca wokół urządzeń sportowo-rekreacyjnych, montaż urządzeń małej architektury, urządzeń siłowych i tablic edukacyjnych.
3.	Budowa ogrodu na skarpie – przy kolegiacie	Wykonano nasadzenia, w ramach których zagospodarowano rabaty, dokonano czyszczenia

		i malowania barierek oraz wykonano chodnik i schody.
4.	Budowa placu zabaw przy ul. Przygrodzie	Zagospodarowano teren nieużytkowanej działki należącej do Gminy Miejskiej Jarosław w zakresie: budowy urządzeń zabawowych, obiektów małej architektury, montażu siłowni zewnętrznej, nawierzchni bezpieczne, dojść do urządzeń, ogrodzenia placu.
5.	Modernizacja ogrodzenia stadionu miejskiego przy ul. Bandurskiego	Wykonano remont i konserwacje ogrodzeń wzdłuż ul. Bandurskiego, ul. Konfederackiej, przy kortach tenisowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Jarosławia

D. Sytuacja finansowa Miasta

1. Majątek Miasta

Wartość mienia Gminy Miejskiej Jarosław na dzień 31 grudnia 2020 r. wyniosła 547 754 057,26 zł i wzrosła w roku sprawozdawczym o 19 792 987,68 zł. Wzrost wartości został odnotowany w każdej grupie środków trwałych. Poniżej przedstawiono strukturę majątku gminy oraz jego zmiany w ciągu roku sprawozdawczego (wartości obejmujące wszystkie jednostki organizacyjne podano w zł).

Tabela nr 24. Struktura majątku gminy

Grupa	Opis	Stan na 01.01.2020 r.	Zwiększenia	Zmniejszenia	Stan na 31.12.2020 r.
0	Grunty	215 662 478,69	3 930 668,88	2 423 909,71	217 169 237,86
1	Budynki i lokale	150 733 745,62	11 708 859,30	4 155 559,56	158 287 045,36
2	Obiekty inżynierii lądowej i wodnej	144 189 632,48	8 671 559,23	2 271 432,67	150 589 759,04
3	Kotły i maszyny energetyczne	1 489 005,75	4 098 797,23	0,00	5 587 802,98
4	Maszyny, urządzenia i aparaty ogólnego zastosowania	2 245 844,28	23 317,70	35 269,57	2 233 892,41
5	Maszyny, urządzenia i aparaty specjalistyczne	487 491,31	18 988,35	0,00	506 479,66
6	Urządzenia techniczne	4 602 121,92	204 196,39	122 650,05	4 683 668,26
7	Środki transportu	453 067,85	24 515,56	24 515,56	453 067,85
8	Narzędzia, przyrządy, ruchomości	5 521 455,04	213 042,13	47 179,79	5 687 317,38

	i wyposażenie, gdzie indziej niesklasyfikowane				
A	Wartości niematerialne i prawne	2 576 226,64	1 792,00	22 232,18	2 555 786,46
PODSUMOWANIE:		527 961 069,58	28 895 736,77	9 102 749,09	547 754 057,26

Na koniec 2020 r. Gminie Miejskiej Jarosław przysługiwało prawo własności do:

1. nieruchomości o łącznej powierzchni 407,60 ha, w tym:

- 63,20 ha – drogi publiczne gminne,
- 49,57 ha – oddane w użytkowanie wieczyste osobom fizycznym i prawnym,
- 51,62 ha – oddane w użytkowanie (Polski Związek Działkowców),
- 25,25 ha – cmentarze (Stary, Nowy, Lotników-Szczytniańska, Garbarze, Wojenny, Żydowski),
- 23,00 ha – drogi wewnętrzne,
- 14,91 ha – oddane w trwały zarząd na rzecz gminnych jednostek organizacyjnych,
- 10,90 ha – parki,
- pozostałe grunty (m. in. rowy, nieużytki, inne).

2. 143 budynków mieszkalnych, których Gmina Miejska Jarosław jest właścicielem lub współwłaścicielem, w tym:

- 109 budynków wielolokalowych,
- 10 budynków jednolokalowych (Grodzka 13B, Grottgiera 22, Słowackiego 9A, Spytka 9, Lubelska 5A, Nad Sanem 21, Węgierska 1, Zamkowa 3A, 3B),
- 719 lokali, w tym:
- 629 lokali mieszkalnych o łącznej powierzchni 29 260 m²,
- 90 lokali niemieszkalnych o łącznej powierzchni 4 467 m².

Gmina Miejska Jarosław posiada prawo użytkowania wieczystego gruntu Skarbu Państwa ustanowione na niżej wymienionych nieruchomościach:

- działka nr 2660/28 obręb nr 5, udział 1/46 (ul. Legionów 20/kotłownia),
- działka nr 1111, 1112/1 obręb nr 5, udział 2160/81648 (ul. Słowackiego 6),
- działka nr 1849/2 obręb nr 4, udział 1/1.

W 32 nieruchomościach gruntowych Gmina Miejska Jarosław posiada udziały w prawie własności bez udziałów związanych z prawem własności do lokali.

Gmina Miejska Jarosław ma również udziały w spółkach prawa handlowego, których wartość na koniec 2020 r. wyniosła:

Tabela nr 25. Udziały gminy w spółkach prawa handlowego

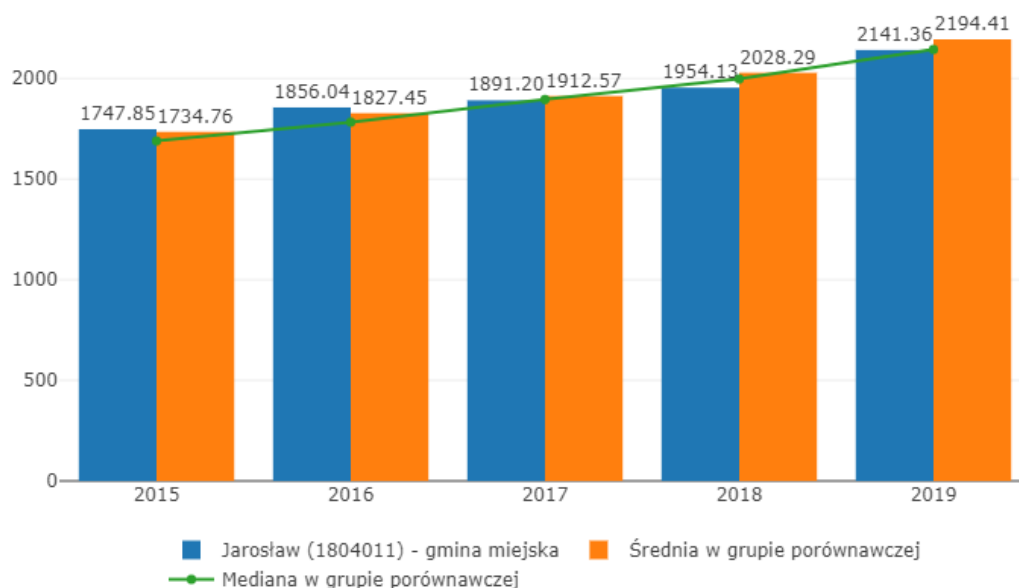
Lp.	Nazwa spółki	Wartość udziałów
1	Jarosławskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego Sp. z o.o.	3 658 500 zł
2	Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Jarosławiu Sp. z o.o.	38 153 500 zł
3	Miejski Zakład Komunikacji w Jarosławiu Sp. z o.o.	3 085 684 zł
4	Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Jarosławiu Sp. z o.o.	3 204 274 zł
5	Jarosławskie Przedsiębiorstwo Komunalne Sp. z o.o.	76 500 zł
razem		48 178 458 zł

Źródło: Opracowanie własne

1. Dochody i wydatki oraz płynność finansowa

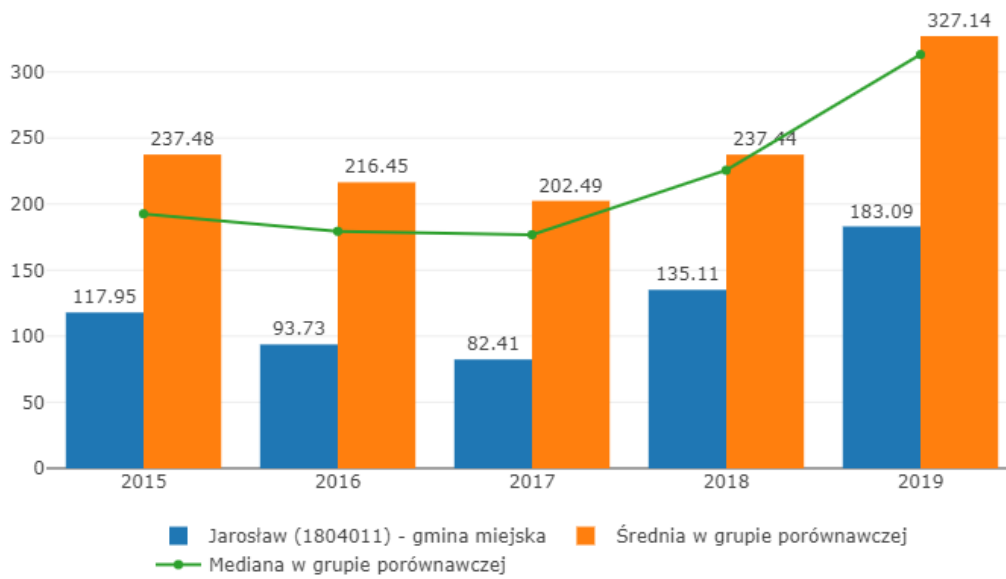
Dane dotyczące dochodów i wydatków przedstawiono na podstawie danych z strony internetowej Monitor Rozwoju Lokalnego. Jest to odniesienie do średniej w grupie porównawczej miast z całej Polski o podobnej wielkości.

Wykres nr 15. Dochody własne przypadające na 1 mieszkańca

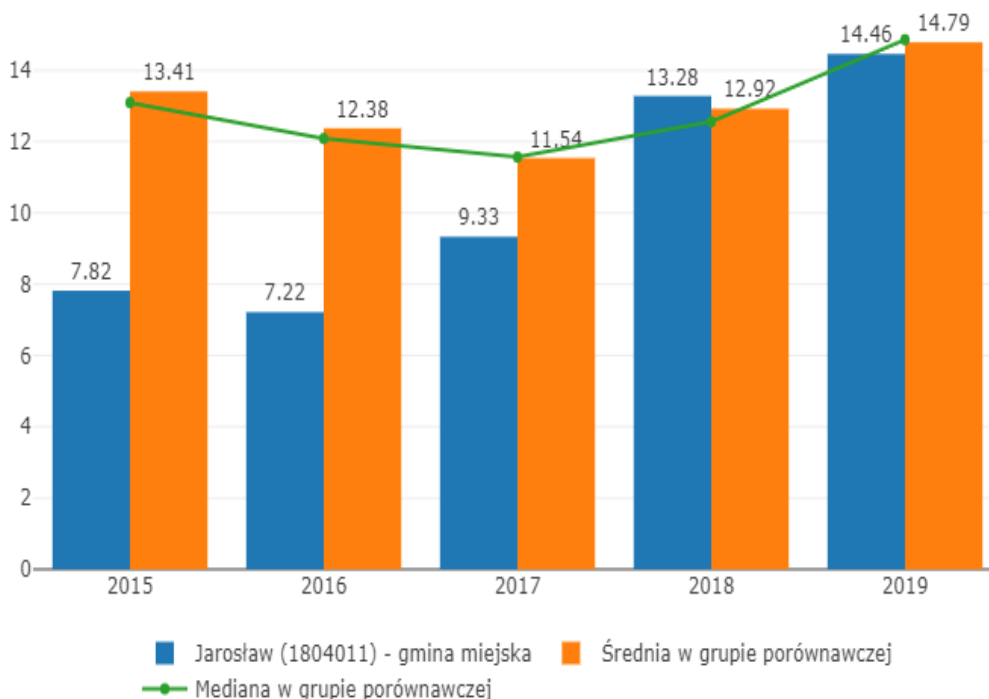
Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego

Wykres nr 16. Dochody majątkowe przypadające na 1 mieszkańca (średnia 3 letnia)

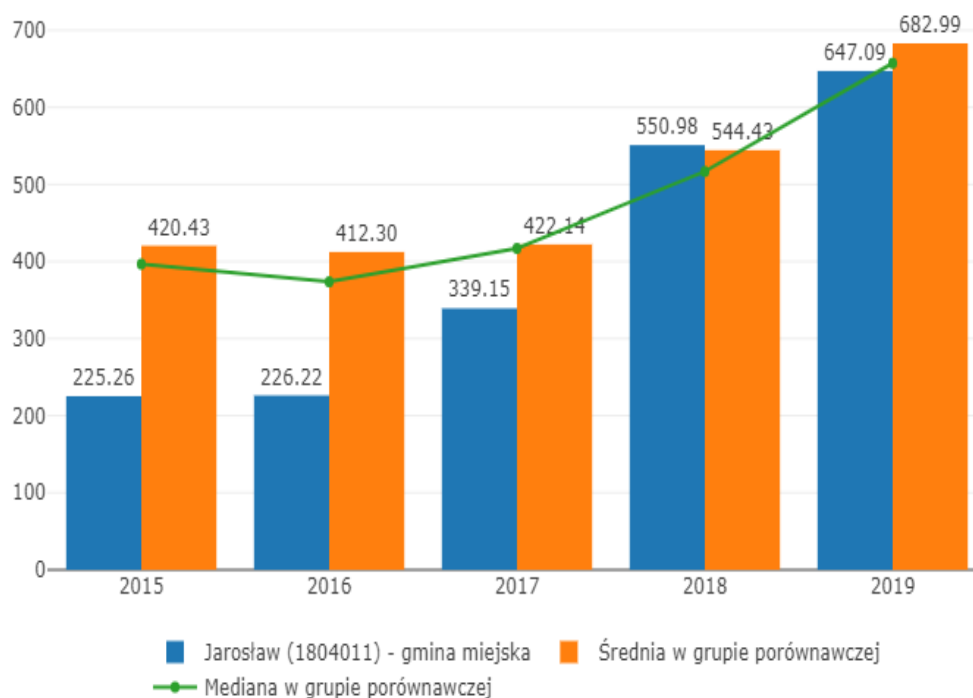
Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego

Wykres nr 17. Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem (w %) – średnia 3 letnia

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego

Wykres nr 18. Kwota wydatków majątkowych przypadających na 1 mieszkańca – średnia 3 letnia.

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego

Działalność finansowa jest prowadzona według określonych zasad, które są wyznaczone przez ogólne, powszechnie obowiązujące reguły postępowania, bez naruszenia konstytucyjnie zagwarantowanej samodzielności gminy jako podmiotu publiczno-prawnego.

Możliwości Gminy w realizowaniu zaplanowanych wydatków, w tym inwestycji, są zależne od wielkości źródeł dochodów. Ograniczoność środków finansowych, jakimi dysponuje Gmina, powoduje konieczność dokonywania wyborów i określania priorytetów w kwestii wydatkowania tychże środków. W celu właściwego zaplanowania sposobu dysponowania środkami finansowymi, jak i również określenia wysokości ich wpływów, gmina jest zobowiązana co roku do przygotowania budżetu.

Budżet Gminy Miejskiej Jarosław na 2020 rok został przyjęty Uchwałą nr 236/XVIII/2019 Rady Miasta Jarosławia z dnia 30 grudnia 2019 r. W roku sprawozdawczym przedmiotowa uchwała, a wraz z nią budżet, był zmieniany 45 razy.

Na dochody gminy składają się: dochody własne, dotacje celowe i subwencje ogólne z budżetu państwa. Szczególną kategorią dochodów są środki ze źródeł zewnętrznych pozyskane na planowane inwestycje oraz inne działania. Wysokość owych środków jest najbardziej zróżnicowana i - można rzec - najmniej przewidywalna, ponieważ zależy od

realizowanych projektów i ogłaszanych konkursów. Na koniec 2020 roku dochody Gminy Miejskiej Jarosław wyglądały następująco:

Tabela nr 26. Dochody w 2020 r.

Plan dochodów po zmianach	Wykonanie (kwota)	Wykonanie (procent)
211 645 326,48 zł	195 107 926,40 zł	92,19 %
w tym dochody bieżące:		
186 568 020,12 zł	182 963 362,89 zł	98,07 %
w tym dochody majątkowe:		
25 077 306,36 zł	12 144 563,51 zł	48,43 %

Źródło: Opracowanie własne

Niezrealizowane dochody majątkowe to głównie dotacje na realizowane w 2020 roku projekty inwestycyjne. Dotacje uzyskane na ten cel zasilą budżet gminy w 2021 r. Podsumowując rok 2020 w części finansowej należy zauważyć, że nie zrealizowano dochodów ze sprzedaży majątku. Było to spowodowane tym, iż w czasie, w którym niespodziewanie dla wszystkich rozpoczęła się epidemia COVID-19, na rynku nieruchomości nastąpiły rekordowe spadki i zmniejszyło się zainteresowanie nabywaniem oferowanych nieruchomości. Sytuacja finansowa miasta Jarosławia pozwoliła na utrzymanie płynności finansowej bez konieczności wyzbywania się majątku w tak trudnym dla wszystkich okresie. Niezrealizowany plan dochodów ze sprzedaży majątku nie doprowadził do zachwiania równowagi w budżecie.

Wykonanie dochodów w poszczególnych działach budżetu przedstawiono poniżej.

Tabela nr 27. Wykonanie dochodów

Opis działu	Plan po zmianach	Wykonanie (kwota)	Wykonanie (procent)
Rolnictwo i łowiectwo	60 218,05 zł	60 218,05 zł	100,00%
Transport i łączność	1 982 103,00 zł	1 971 868,30 zł	99,48%
Gospodarka mieszkaniowa	14 288 112,00 zł	7 752 242,81 zł	54,26%
Działalność usługowa	259 200,00 zł	271 682,69 zł	104,82%
Administracja publiczna	656 757,97 zł	538 832,42 zł	82,04%
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	235 308,00 zł	224 108,00 zł	95,24%
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	103 688,00 zł	103 222,69 zł	99,55%

Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	68 479 994,26 zł	67 749 796,19 zł	98,93%
Różne rozliczenia	37 352 840,00 zł	37 352 377,94 zł	100%
Oświata i wychowanie	5 628 753,60 zł	5 661 402,75 zł	100,58%
Ochrona zdrowia (wpływy ze zwrotów dotacji)	200,00 zł	540,50 zł	270,25%
Pomoc społeczna	6 070 875,55 zł	5 932 744,01 zł	97,72%
Edukacyjna opieka wychowawcza	374 487,00 zł	302 410,42 zł	80,75%
Rodzina	52 117 029,05 zł	51 295 972,77 zł	98,42%
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	20 743 762,00 zł	13 637 812,65 zł	65,74%
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	245 000,00 zł	245 000,00 zł	100%
Kultura fizyczna	3 046 998,00 zł	2 007 694,21 zł	65,89%

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

W 2020 r. dochody budżetu zwiększyły się o kwotę 21 333 679,74 zł w stosunku do zaplanowanej wysokości, natomiast wydatki wzrosły o kwotę 27 564 308,66 zł. Zmiany te były spowodowane głównie wprowadzeniem wolnych środków z niewykorzystanych kredytów i pożyczek z lat ubiegłych, zmian w kwotach dotacji celowych, zmian w subwencji oraz zmiany dochodów własnych. Drugą stroną gospodarki finansowej gminy są wydatki. Najogólniej wydatki są dzielone na wydatki bieżące i majątkowe. Wydatki bieżące są związane m. in. z działalnością urzędu i miejskich jednostek gminnych, utrzymaniem obiektów publicznych, oświetleniem dróg oraz utrzymaniem porządku w mieście. Kwoty przeznaczane na wydatki bieżące są co roku zbliżone do siebie. Natomiast wysokość wydatków majątkowych może znacznie się różnić w poszczególnych latach i jest to uzależnione od liczby i wielkości zaplanowanych projektów, co często jest związane z pozyskaniem dodatkowych pieniędzy zewnętrznych, na przykład unijnych.

W roku 2020 wydatki Gminy Miejskiej Jarosław prezentują się jak poniżej.

Tabela nr 28. Wydatki Gminy w 2020 r.

Plan wydatków po zmianach	Wykonanie (kwota)	Wykonanie (procent)
228 421 955,40 zł	197 449 189,10 zł	86,44%
w tym wydatki bieżące:		
186 211 365,82 zł	174 564 956,93 zł	93,75%
w tym wydatki majątkowe:		
42 210 589,58 zł	22 884 232,17 zł	54,21%

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

Dość niski wskaźnik realizacji wydatków jest konsekwencją oszczędnej polityki finansowej Gminy Miejskiej Jarosław. Ważnym faktem dla finansowej polityki Gminy jest to, że wykonane wydatki bieżące zostały pokryte dochodami bieżącymi. Sytuacja epidemiologiczna w 2020 roku związana z rozprzestrzenianiem pandemii COVID-19, miała wpływ na spowolnienia w realizacji zadań inwestycyjnych. Niektóre z nich zostały fizycznie zrealizowane, jednak finansowe rozliczenia nastąpią w roku 2021 z uwagi na utrudnienia w pracy urzędów i powiązanych instytucji, spowodowane pracą w reżimie epidemiologicznym.

Szczegółowe zestawienie wydatków w 2020 r. prezentuje się jak poniżej.

Tabela nr 29. Szczegółowe zestawienie wydatków

Opis działu	Plan po zmianach	Wykonanie (kwota)	Wykonanie (procent)
Rolnictwo i łowiectwo	70 018,05 zł	69 350,24 zł	99,05%
Leśnictwo	6 000,00 zł	6 000,00 zł	100%
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	19 300,00 zł	7 978,50 zł	41,34%
Transport i łączność	15 244 404,60 zł	10 003 101,03 zł	65,62%
Gospodarka mieszkaniowa	12 278 007,00 zł	9 774 620,39 zł	79,61%
Działalność usługowa	747 600,00 zł	623 297,55 zł	83,37%
Administracja publiczna	12 721 874,21 zł	11 753 700,35 zł	92,39%
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	235 308,00 zł	224 108,00 zł	95,24%
Obrona narodowa	6 903,00 zł	6 882,28 zł	99,7%
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	1 271 138,00 zł	1 216 933,84 zł	95,74%
Obsługa długu publicznego	1 615 289,00 zł	860 272,46 zł	53,26%
Różne rozliczenia	619 155,00 zł	0,00 zł	0%
Oświata i wychowanie	59 853 426,60 zł	55 699 863,19 zł	93,06%
Ochrona zdrowia	1 104 065,72 zł	585 566,78 zł	53,04%
Pomoc społeczna	14 038 433,34 zł	13 486 339,77 zł	96,07%
Edukacyjna opieka wychowawcza	2 679 038,00 zł	2 360 127,79 zł	88,10%
Rodzina	54 483 653,05 zł	53 462 076,58 zł	98,12%
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	32 198 877,83 zł	19 884 312,65 zł	61,75%
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	6 199 000,00 zł	5 994 314,09 zł	96,70%
Kultura fizyczna	13 030 464,00 zł	11 430 343,61 zł	87,72%

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

Gmina Miejska Jarosław całkowicie uregulowała w 2020 roku wszystkie planowane do spłaty kredyty i pożyczki wraz z ich ratami, co świadczy o zachowaniu płynności finansowej miasta. Ponadto, sytuację finansową kształtuje wysokość przychodów i rozchodów na koniec okresu sprawozdawczego, które w przypadku 2020 r. wyglądały jak poniżej.

Tabela nr 30. Przychody i rozchody w zakresie zadłużenia w 2020 r.

Prognoza po zmianach	Wykonanie (kwota)	Wykonanie (procent)
Przychody z kredytu		
15 000 000,00 zł	10 000 000,00 zł	66,66%
Rozchody z tytułu spłaty kredytów		
4 694 000,00 zł	4 694 000,00 zł	100%

Źródło: Dane własne Gminy Miejskiej Jarosław

Znając wielkość dochodów, przychodów, wydatków oraz rozchodów można obliczyć wartość jednego ze wskaźników służącego monitorowaniu płynności finansowej jednostek samorządu terytorialnego. Jest to wskaźnik płynności w ujęciu kasowym, którego wzór wygląda następująco:

$$(\text{dochody budżetowe} + \text{przychody budżetowe}) / (\text{wydatki budżetowe} + \text{rozchody budżetowe})$$

Dla Gminy Miejskiej Jarosław w 2020 r. wskaźnik płynności w ujęciu kasowym przyjął wartość:

$$(195\,107\,926,40 + 21\,470\,628,92) / (197\,449\,189,10 + 4\,694\,000,00) = 1,07$$

Przyjęcie wartości przekraczającej poziom 1,0 oznacza, że wydatki budżetu i jego rozchody znajdują pełne pokrycie w uzyskiwanych dochodach i przychodach, co wskazuje na bezpieczne kształtowanie się płynności finansowej. Wobec tego należy jednoznacznie stwierdzić, że Gmina Miejska Jarosław w 2020 r. zachowała płynność finansową.

3. Inwestycje, zadłużenie Miasta i Wieloletnia Prognoza Finansowa

3.1. Inwestycje

Działalność inwestycyjna Gminy jest jednym z priorytetów pracy władz miasta. Planowanie działań do realizacji w danym roku budżetowym musi z jednej strony uwzględniać stan rzeczywisty, w jakim znajdują się poszczególne elementy infrastruktury publicznej, a z drugiej strony oczekiwania mieszkańców, co do kolejności podejmowanych zamierzeń np. budowlanych. W roku 2020 wydatki inwestycyjne w budżecie Gminy Miejskiej Jarosław

wyniosły 22 884 232,17 zł, co stanowiło ponad 54,21 % założonego planu i 11,59 % ogółu zrealizowanych wydatków. Podjęte czynności zostały podzielone na zadania, których realizacja zaczęła się w 2020 roku, np. zleceniem przygotowania dokumentacji projektowej oraz zadania, których realizacja została sfinalizowana do dnia 31 grudnia 2020 r.

Nakłady na inwestycje i remonty w ramach poszczególnych działów budżetu Gminy Miejskiej Jarosław w 2020 roku wyglądały następująco (wydatki oznaczają ogół realizowanych wydatków):

- Transport i łączność – 6 065 333,40 zł (29 zadań), co stanowi 26,50 % wydatków,
- Gospodarka mieszkaniowa – 5 167 354,38 zł (5 zadań), co stanowi 22,58 % wydatków,
- Działalność usługowa – 50 825,53 zł (1 zadanie), co stanowi 0,22 % wydatków,
- Administracja publiczna – 13 517,70 zł (1 zadanie), co stanowi 0,06 % wydatków,
- Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa – 165 212,52 zł (2 zadania), co stanowi 0,72 % wydatków,
- Oświata i wychowanie – 1 311 972,77 zł (13 zadań), co stanowi 5,74 % wydatków,
- Pomoc społeczna – 776 464,31 zł (2 zadania), co stanowi 3,39 % wydatków,
- Rodzina – 345 703,44 zł (4 zadania), co stanowi 1,51 % wydatków,
- Gospodarka komunalna i ochrona środowiska – 3 202 686,07 zł (21 zadań), co stanowi 14,00 % wydatków,
- Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – 695 850,09 zł (1 zadanie), co stanowi 3,04 % wydatków,
- Kultura fizyczna – 5 089 311,96 zł (8 zadań), co stanowi 22,24 % wydatków.

W roku 2019 wydatki inwestycyjne wyniosły budżet Gminy Miejskiej Jarosław 21 749 301,62 zł, co stanowiło ponad 70,12% założonego planu i 11,89% ogółu zrealizowanych wydatków.

Nakłady na inwestycje i remonty w ramach poszczególnych działów budżetu Gminy Miejskiej Jarosław w 2019 roku wyglądały następująco (wydatki oznaczają ogół realizowanych wydatków):

- Transport i łączność – 6 974 785,88 zł (50 zadań), co stanowi 32,07% wydatków,
- Gospodarka mieszkaniowa – 213 563,98 zł (4 zadania), co stanowi 0,98% wydatków,
- Działalność usługowa – 1 182 118,07 zł (2 zadania), co stanowi 5,44% wydatków,
- Administracja publiczna – 211 801,62 zł (3 zadania), co stanowi 0,97% wydatków,
- Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa – 66 915,78 zł (2 zadania), co stanowi 0,31% wydatków,

- Oświata i wychowanie – 1 972 999,61 zł (16 zadań), co stanowi 9,07% wydatków,
- Pomoc społeczna – 25 999,84 zł (1 zadanie), co stanowi 0,12% wydatków,
- Rodzina – 740 206,68 zł (2 zadania), co stanowi 3,40% wydatków,
- Gospodarka komunalna i ochrona środowiska – 1 580 693,09 zł (18 zadań), co stanowi 7,27% wydatków,
- Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – 698 192,37 zł (5 zadań), co stanowi 3,21% wydatków,
- Kultura fizyczna – 8 082 024,70 zł (2 zadania), co stanowi 37,16% wydatków.

W roku 2018 wydatki inwestycyjne wyniosły budżet Gminy Miejskiej Jarosław 30 942 176,62 zł, co stanowiło ponad 89% założonego planu i 18% ogółu zrealizowanych wydatków. Nakłady na inwestycje i remonty w ramach poszczególnych działów budżetu Gminy Miejskiej Jarosław w 2018 roku wyglądały następująco:

- Transport i łączność – 9 418 242,85 zł (55 zadań), co stanowi 30,44% wydatków,
- Gospodarka mieszkaniowa – 56 862,66 zł (3 zadania), co stanowi 0,18% wydatków,
- Działalność usługowa – 2 171 816,17 zł (2 zadania), co stanowi 7,02% wydatków,
- Administracja publiczna – 1 491 632,75 zł (4 zadania), co stanowi 4,82% wydatków,
- Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa – 213 155,00 zł (3 zadania), co stanowi 0,69% wydatków,
- Oświata i wychowanie – 1 429 820,98 zł (8 zadań), co stanowi 4,62% wydatków,
- Pomoc społeczna – 86 000,00 zł (1 zadanie), co stanowi 0,28% wydatków,
- Gospodarka komunalna i ochrona środowiska – 5 979 072,32 zł (20 zadań), co stanowi 19,32% wydatków,
- Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – 8 912 276,39 zł (4 zadania), co stanowi 28,8% wydatków,
- Kultura fizyczna – 1 183 297,50 zł (4 zadania), co stanowi 3,82% wydatków.

Wydatki na inwestycje stale rosną. W roku 2020 widoczne jest spadek tych nakładów, jest to spowodowane m.in. czasem w jakim się znajdujemy, jest to koniec okres programowania przewidzianego na lata 2014-2020, nie są ogłaszane nowe nabory wniosków, są to końcówki środków do rozdysponowania przez instytucje wdrażające, głównie realizowane są inwestycje zaplanowane wcześniej.

3.2. Zadłużenie Miasta

Kwota długu zaplanowana na początku 2020 r. nie uzyskała wskazanego poziomu na

jego koniec. W uchwale budżetowej założono bowiem kwotę długu na koniec okresu sprawozdawczego w wysokości 62 047 410,00 zł, natomiast wykonanie było w kwocie 57 047 410,00 zł. Gmina Miejska Jarosław zrezygnowała z możliwości zaciągnięcia kredytu w planowanej wysokości i dlatego 5 000 000,00 zł kredytu nie zostało wykorzystane. Nie miało to negatywnego wpływu na zachowanie płynności finansowej Gminy. Jak zostało wspomniane wcześniej, wszystkie zobowiązania były regulowane na bieżąco i w zaplanowanych wcześniej wysokościach.

Pośrednim wskaźnikiem sytuacji finansowej Miasta jest poziom osiągniętego deficytu na koniec okresu rozliczeniowego. W przypadku Jarosławia deficyt na koniec 2020 r. został określony w uchwale budżetowej w kwocie 10 546 000,00 zł. Ostateczny wynik, stanowiący różnicę pomiędzy wysokością dochodów budżetowych a wydatków, wyznaczył deficyt w wysokości 2 341 262,70 zł, co przełożyło się na korzystny wynik finansowy dla Miasta.

3.3. Wieloletnia Prognoza Finansowa

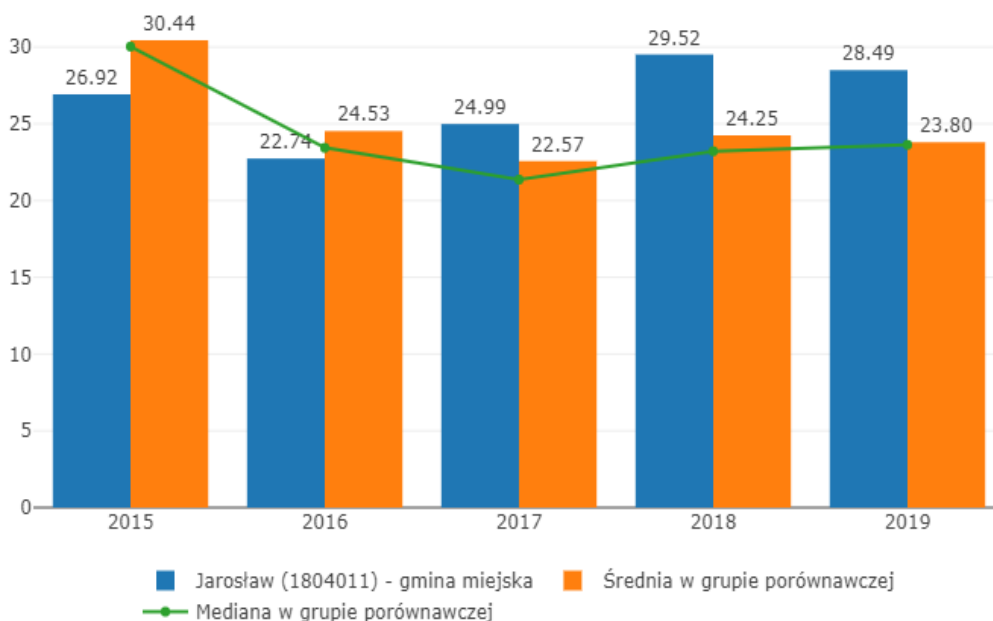
Wieloletnia Prognoza Finansowa jest wieloletnim dokumentem planistycznym dotyczącym finansów jednostek samorządu terytorialnego. Jego głównymi zaletami są: bardziej racjonalne gospodarowanie środkami publicznymi, zwiększenie wiarygodności, przejrzystości i przewidywalności polityki fiskalnej oraz dopasowanie do planowania na szczeblu unijnym. W przypadku Jarosławia wieloletnia prognoza finansowa została przyjęta Uchwałą nr 237/XVIII/2019 Rady Miasta Jarosławia z dnia 30 grudnia 2019 r. Okres obowiązywania przyjętej prognozy obejmuje lata 2020–2037. W trakcie 2020 roku dokonano pięciu jej zmian. Ostatnia zmiana wprowadzona została Uchwałą nr 349/XXVI/2020 Rady Miasta Jarosławia z dnia 26 października 2020 r.

Zgodnie z zapisami zmienionej wieloletniej prognozy finansowej w 2020 r. poszczególne kategorie gospodarki finansowej Gminy Miejskiej Jarosław miały wynosić:

- dochody – 199 846 157,37 zł (wyniosły 195 107 926,40 zł),
- wydatki – 216 622 786,29 zł (wyniosły 197 449 189,10 zł),
- deficyt – 16 776 928,92 zł (wyniósł 2 341 262,70 zł).

Biorąc pod uwagę najważniejsze kwestie dotyczące finansów Miasta można stwierdzić, że po zakończeniu roku budżetowego 2020 wysokości dochodów, wydatków i deficytu osiągnęły korzystniejsze wyniki niż te założone w wieloletniej prognozie finansowej.

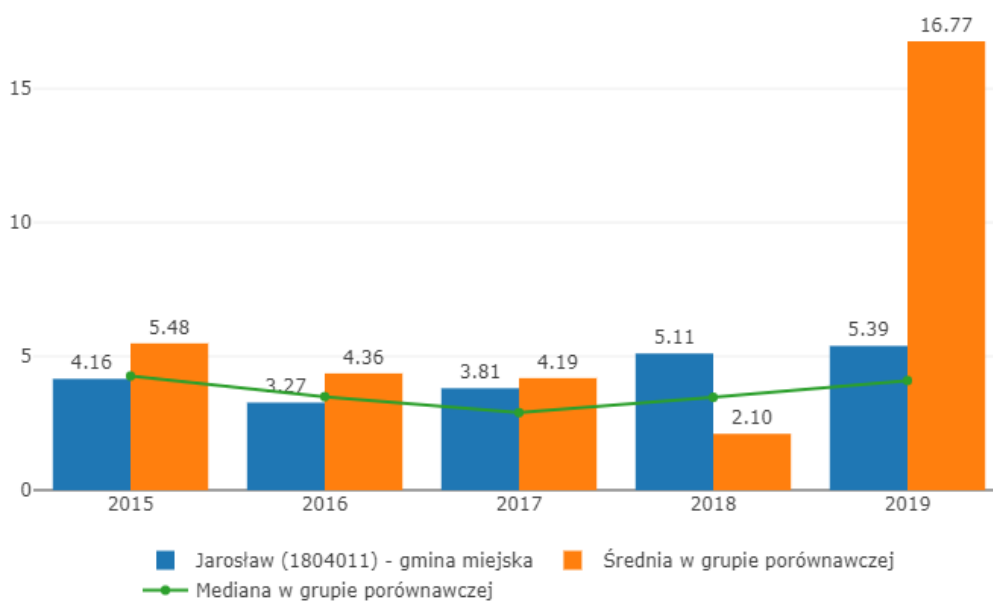
Wykres nr 19. Relacja kwoty zadłużenia w danym roku do dochodów ogółem

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego

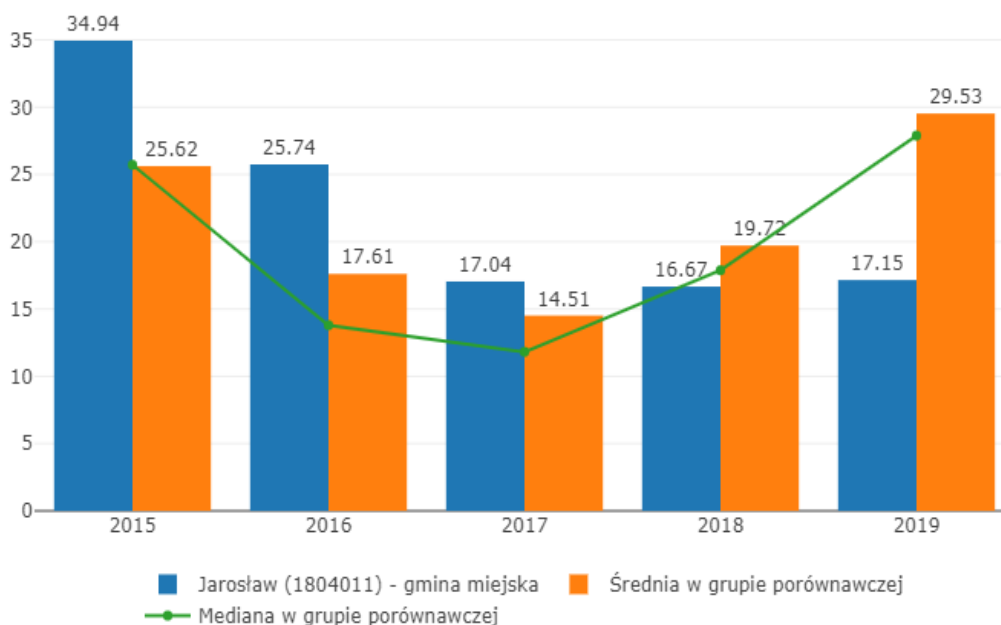
Kwota zadłużenia w danym roku jest wyższa w stosunku do dochodów ogółem. Wynika to z zadłużenia Miasta pod inwestycje. Pozyskane dofinansowania często są refundacją poniesionych kosztów. Na realizację inwestycji trzeba wyłożyć środki własne z budżetu Miasta.

Wykres nr 20. Okres spłaty długu wg stanu w danym roku za pomocą średniej kwoty pełnej NO z ostatnich 3 lat

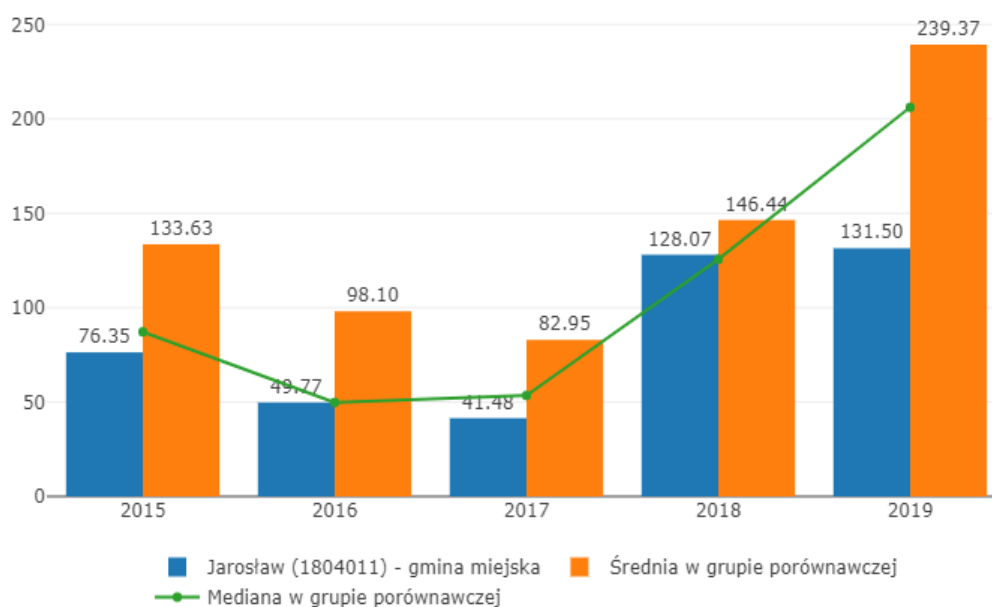
Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego

Wykres nr 21. Wydatki majątkowe na projekty dofinansowane z UE w wydatkach majątkowych ogółem – średnia 3 letnia

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego

Wykres nr 22. Wydatki majątkowe na projekty z UE w przeliczeniu na mieszkańca (średnia 3 letnia)

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego

Wydatki majątkowe na projekty z UE w przeliczeniu na mieszkańca są rosnące. Co roku pozyskuje się więcej środków z UE. Średnia krajowa jest dosyć wysoka, gdyż w grupie porównawczej są także duże polskie miasta.

Tabela nr 31. Zobowiązania kredytowe Gminy w 2020 roku na przełomie lat 2011-2020

Lp.	Rok zaciągnięcia kredytu	Kwota	Bank	Okres spłat	Kwota pozostała do spłacenia na 31.12.2020 r.
1	2011	7 992 000 zł	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski Spółka Akcyjna	2012– 2021	1 410 210 zł
2	2012	5 126 000 zł	Getin Noble Bank S.A.	2012–2021	604 000 zł
3	2013	9 662 000 zł	Bank Gospodarstwa Krajowego	2014– 2024	6 213 200 zł
4	2016	4 000 000 zł	Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	2017– 2024	3 820 000 zł
5	2017	10 000 000 zł	Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	2021– 2027	10 000 000 zł
6	2018	15 000 000 zł	Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	2021–2034	15 000 000 zł
7	2019	10 000 000 zł	Bank Polskiej Spółdzielczości S.A.	2021-2037	10 000 000 zł
8	2020	10 000 000 zł	Bank Gospodarstwa Krajowego	2021-2037	10 000 000 zł
razem					57 047 410 zł